

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİMİN KÜLTÜREL TEMELLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİMİN SOSYAL VE TARİHİ TEMELLERİ PROGRAMI

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE SOSYALLEŞME ARACI
OLARAK SÜRELİ ÇOCUK YAYINLARI

(Mektepli Gazetesi, Çocuk, Çocuk Sesi Dergileri Örneği)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kübra Akbayrak

Ankara

Haziran, 2014

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİMİN KÜLTÜREL TEMELLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİMİN SOSYAL VE TARİHİ TEMELLERİ PROGRAMI

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE SOSYALLEŞME ARACI
OLARAK SÜRELİ ÇOCUK YAYINLARI
(*Mektepli Gazetesi, Çocuk, Çocuk Sesi Dergileri Örneği*)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kübra Akbayrak

Danışman: Prof. Dr. İsmail Doğan

Ankara

Haziran, 2014

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼ę¼'ne,

Bu alışma j¼rimiz tarafından Eğitimin K¼lt¼rel Temelleri Anabilim Dalı/Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Bilim Dalında Y¼KSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan..... Prof. Dr. İsmail DOĞAN.....

¼ye..... Doğ. Dr. Metin Pişkin.....

¼ye..... Yrd. Doğ. Dr. Mehmet Akif SÖZER.....

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen ¼retim ¼yelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2014

Enstit¼ M¼d¼r¼

ÖNSÖZ

Erken Cumhuriyet Dönemi, Türk toplumunun geleneksel imparatorluktan modern devlete doğru geçiş yaşarken kültürel, siyasal ve sosyal alanda köklü değişimler yaşadığı önemli bir dönemdir. Bu dönemde Cumhuriyet ile gerçekleşen yenilikler toplumun tümüne ulaştırılmaya çalışılmıştır. Ancak bu değişimlerin özellikle yeni yetişen kuşağa aktarılması dönemin aydınları tarafından büyük bir sorumluluk olarak algılanmıştır. “Yarının büyükleri” ya da “geleceğin yetişkinleri” olarak görülen çocuklar yeniliklerin köklü ve kalıcı olması için asıl hedef konumunda olmuşlardır. Bu nedenle okulun yanı sıra Cumhuriyet’in ilk yıllarında çocuklar için çıkarılan dergi ve gazeteler de bu sorumluluk anlayışına paralel olarak yayın hayatlarını sürdürmüşlerdir.

Erken Cumhuriyet Dönemi süreli çocuk yayınları gerek dönemin hedef kitleleri konumunda olan çocuklara hitap etmesi bakımından gerekse dönemin karakteristik özelliklerini yansıtmaları bakımından kayda değer bir nitelik taşımaktadır. Dönemin süreli çocuk yayınlarının inceleme konusu olarak ele alındığı çalışmada, bu yayınların sosyalleşme açısından değerlendirmesini yapmak amaçlanmıştır. Cumhuriyet’in erken dönemindeki süreli çocuk yayınlarının ve bu yayınlarda yer alan iletilerin çocuğun sosyalleşmesine katkısının belirlenmesi araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır.

Bu araştırma, nitel veri toplama tekniklerinden yararlanılarak gerçekleştirilen tarama modelinde yapılmış betimsel bir araştırmadır. Araştırmanın örnekleminde bu dönemde yayımlanmış üç adet süreli çocuk yayınına yer verilmiştir.

Araştırma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın problem durumu, amacı, önemi, varsayımları, sınırlılıkları ve tanımları yer almaktadır. İkinci bölümde araştırmanın kavramsal çerçevesi bulunmaktadır. Üçüncü bölümde araştırmanın yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Dördüncü bölümde Erken Cumhuriyet Döneminde yayımlanmış, araştırmanın

örnekleminde bulunan *Mektepli Gazetesi*, *Çocuk* ve *Çocuk Sesi* dergilerinin biçim ve içerik özelliklerine değinilmiştir. Bu bölümde her bir yayının biçimi ve içerik boyutu ayrı ayrı ele alınmıştır. Yayınların içerik boyutu; yayınlardaki çocukluk anlayışı, hikâye ve masallar, yayınlarda yer alan metinlerin değer aktarımı açısından işlevleri ve kız çocuklarına yönelik etkinlikler başlıkları altında bulgulara ulaşarak yorum yapılmıştır. Araştırmanın beşinci bölümünde ise sonuç ve değerlendirmeye yer verilmiştir. Araştırmanın örnekleminde yer alan süreli yayınlar ile ilgili görseller ise EKLER bölümünde bulunmaktadır.

Araştırma öncesinde ve araştırma süresince her aşamada bilgi ve deneyimlerden yararlandığım, desteğini ve ilgisini esirgemeyen, tez danışmanım, kıymetli hocam Sayın Prof. Dr. İsmail DOĞAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmaya yaptığı katkılarıyla yardımlarını eksik etmeyen, değerli hocam Sayın Arş. Gör. Ayşe SOYLU'ya ve çalışmam boyunca manevi desteğiyle yanımda olan değerli arkadaşım Zeren BEKTAŞ'a çok teşekkür ederim.

Son olarak hayatımın her aşamasında olduğu gibi araştırma süresince de yanımda olan, bana olan inançlarıyla desteklerini hep hissettiğim, başta annem Kezban AKBAYRAK ve babam Orhan AKBAYRAK olmak üzere tüm aileme en içten teşekkürlerimi sunarım.

Kübra AKBAYRAK

ÖZET

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE SOSYALLEŞME ARACI OLARAK SÜRELİ ÇOCUK YAYINLARI

(*Mektepli Gazetesi, Çocuk, Çocuk Sesi Dergileri Örneği*)

Akbayrak, Kübra

Yüksek Lisans, Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İsmail Doğan

Haziran, 2014 138 Sayfa

Sürelî çocuk yayınları, çocukları içinde yaşadıkları topluma hazırlayan önemli kitle iletişim araçlarıdır. Erken Cumhuriyet Döneminde yayımlanan sürelî çocuk yayınları ise hem çocukları içinde yaşadıkları topluma hazırlamaları, hem de dönemin genel karakteristik özelliklerini yansıtması bakımından ayrı bir öneme sahiptir.

Erken Cumhuriyet Döneminde yayımlanan sürelî çocuk yayınlarının sosyalleşme aracı olarak ele alınıp incelendiği, tarama modelinin kullanıldığı bu araştırmada; dönemin genel belirgin özelliklerini yansıttığı düşünülen üç sürelî çocuk yayını (*Mektepli Gazetesi, Çocuk, Çocuk Sesi*) örnekleme alınarak incelenmiş ve bu yayınların her biri biçim ve içerik özellikleri bakımından değerlendirilmiştir.

Araştırma sonunda genel olarak Cumhuriyet'in erken döneminde yayımlanan sürelî çocuk yayınlarının çocuklara değer aktarımında etkisinin olduğu; bu değerlerin daha çok Cumhuriyet'in yeni neslin yetişmesinde önemli gördüğü beden terbiyesi, yerli malı kullanımı, kız çocuklarının eğitime katılımının teşvik edilmesi gibi olgular çerçevesinde şekillendiği, yayınlarda ön plana çıkan çocuk algısının çocuğun Cumhuriyet'in varisi ve koruyucusu biçiminde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erken Cumhuriyet Dönemi, Sosyalleşme, Çocuk Dergileri, Sürelî Çocuk Yayınları.

ABTRACT

CHILDREN MAGAZINES AS A WAY OF SOCIALISATION IN EARLY

(*Mektepli Newspaper, Cocuk, Cocuk Sesi* Journals Samples)

Akbayrak, Kubra

Master Degree, Department of Cultural Foundations of Education

Advisor: Prof. Dr. Ismail Dogan

June, 2014 138 Pages

Children magazines are one of the most important ways of socialisation for children to prepare for the society in which they live. Children magazines which were published in Early Republican Era in Turkey are of great importance both for preparing the children for the society and also for representing the general characteristics of the era.

In this research which examined the children magazines as a way of socialisation using survey model, the three magazines (*Mektepli Newspaper, Cocuk* and *Cocuk Sesi*) which were published in Early Republican Era in Turkey (1923-1950), were examined and evaluated in terms of form and content.

The research findings generally indicate that the magazines which were published in this era were effective in the children's process of socialisation and transferring values including such facts as physical training, using local products and girls' attending education which are regarded as important for Republic to raise a new generation, and the child concept in the magazines was presented as being heirs and protectors of Republic.

Key Words: Early Republican Era, Socialisation, Children Journals, Children Magazines.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI	
ÖNSÖZ	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
I. BÖLÜM	
GİRİŞ	
1.1. Araştırmanın Problemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı	5
1.3. Araştırmanın Önemi	6
1.4. Araştırmanın Varsayımları	8
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	8
1.6. Tanımlar	8
1.7. İlgili Araştırmalar	9
II. BÖLÜM	
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	
2.1. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim ve Toplum	13
2.1.1. Erken Cumhuriyet Döneminde Eğitim	13
2.1.1.1. Atatürk Döneminde (1923-1938) Eğitim	18
2.1.1.2. Atatürk'ten Sonra (1938-1950) Eğitim	23
2.1.2. Türkiye'de 1923-1950 Yıllarında Toplumsal Hayat	24
2.2. Türkiye'de Süreli Çocuk Yayınlarının Tarihsel Serüveni	27
2.2.1. Cumhuriyet'ten Önce Süreli Çocuk Yayınları	29
2.2.2. Erken Cumhuriyet Döneminde Süreli Çocuk Yayınları	33
2.3. Sosyalleşme	40
2.3.1. Sosyalleşme Kuramları	44

2.3.1.1. Psikanalitik Kuramı	44
2.3.1.2. Kültürleşme Kuramı	44
2.3.1.3. Öğrenme Kuramı	45
2.3.2. Sosyalleşme Ortamları	45
2.3.3. Sosyalleşme Sürecinde Çocukluk	47
2.3.4. Sosyalleşme Süreci ve Değer Aktarımı	49
2.3.5. Kitle İletişim Araçları ve Sosyalleşme	50
2.3.5.1. Kitle İletişim Araçları	50
2.3.5.2. Sosyalleşme Sürecinde Kitle İletişim Araçları	52

III. BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli	54
3.2. Evren ve Örneklem	54
3.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri	54
3.4. Verilerin Toplanması	55
3.5. Verilerin Analizi	55

IV. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

4.1. <i>Mektepli Gazetesi</i> 'nin Genel Özellikleri	57
4.1.1. <i>Mektepli Gazetesi</i> 'nin Biçim Boyutu	62
4.1.2. <i>Mektepli Gazetesi</i> 'nin İçerik Boyutu	63
4.1.2.1. <i>Mektepli Gazetesi</i> 'nde Çocukluk Anlayışı	68
4.1.2.2. <i>Mektepli Gazetesi</i> 'nde Hikâye, Masal ve Romanlar	70
4.1.2.3. <i>Mektepli Gazetesi</i> 'nin Metinlerinde Değer Aktarımı	75
4.1.2.4. <i>Mektepli Gazetesi</i> 'nde Kız Çocuklarına Yönelik Etkinlikler	76
4.2. <i>Çocuk Dergisinin</i> Genel Özellikleri	77
4.2.1. <i>Çocuk Dergisinin</i> Biçim Boyutu	80

4.2.2. Çocuk Dergisinin İçerik Boyutu	81
4.2.2.1. Çocuk Dergisinde Çocukluk Anlayışı	84
4.2.2.2. Çocuk Dergisinde Yer Alan Hikâye ve Masallar	87
4.2.2.3. Çocuk Dergisinde Metinlerin Değer Aktarımı	93
4.2.2.4. Çocuk Dergisinde Kız Çocuklarına Yönelik Etkinlikler	95
4.3. Çocuk Sesi Mecmuasının Genel Özellikleri	96
4.3.1. Çocuk Sesi Mecmuasının Biçim Boyutu	101
4.3.2. Çocuk Sesi Mecmuasının İçerik Boyutu	103
4.3.2.1. Çocuk Sesi Mecmuasında Çocukluk Anlayışı	108
4.3.2.2. Çocuk Sesi Mecmuasında Hikâye, Masal ve Romanlar	112
4.3.2.3. Çocuk Sesi Mecmuasında Değer Aktarımı	120
4.3.2.4. Çocuk Sesi 'nde Kız Çocuklarına Yönelik Etkinlikler	122
V.BÖLÜM	
5.SONUÇ VE ÖNERİLER	
5.1. Sonuç	124
5.2. Öneriler	126
KAYNAKÇA	127
EKLER	131

I. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problem

Erken Cumhuriyet Dönemi Türk tarihinde Cumhuriyet'in ilanıyla başlayan süreçte Türk toplumunun kültürel, siyasal, sosyal alanlarda köklü değişimler yaşadığı önemli bir dönemdir. Geleneksel imparatorluktan modern devlete geçişin belirgin izlerini her alanda taşıyan bu dönemde toplumun çağdaşlaşması yolunda pek çok yenilik yapılmıştır. Yeni Cumhuriyet'in kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, siyasal ve askeri alanda gerçekleştirdiği başarılarla kültürel ve sosyal alanlarda yaptığı reformları ekleyerek yeni Türk devletini şekillendirmiştir. Atatürk devrimleri bir yandan yeni kurulan Cumhuriyet'in temellerini sağlamlaştırırken diğer yandan Türk milletinin modernleşmesi yolunda önemli adımların atılmasını sağlamıştır. Erken Cumhuriyet dönemi aynı zamanda Türk toplumunun kapalı toplum tipinden açık toplum tipine doğru geçiş yaptığı bir dönem olması bakımından da önem taşımaktadır. İformel ilişkilerin hâkim olduğu, cemaat eksenli toplum modeli olarak tanımlanan kapalı toplumdaki, formel ilişkilerin egemen olduğu, yasal dayanaklara sahip açık toplum modeline geçiş, sosyolojik anlamda büyük bir değişimin yaşandığının göstergesi olarak yorumlanabilir.

“Türkiye'deki İslam imparatorluğundan Türk ulusal devletine, bir Ortaçağ teokrisisinden anayasal bir cumhuriyete, bürokratik bir feodalizmden modern kapitalist bir ekonomiye geçişteki temel değişim, reformcuların ve radikallerin art arda gelen dalgalarıyla, uzun bir zaman dilimi içinde gerçekleşmiştir.”¹ Bu uzun zaman dilimi içerisinde Cumhuriyet'in ilanı kuşkusuz en önemli olaydır. Ardı ardına gerçekleştirilen Atatürk devrimleri ile de toplumun yapısında meydana gelen önemli değişimler, Erken Cumhuriyet Döneminin Türk tarihindeki önemini ortaya koymaktadır.

¹ Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**. (Çev: Boğaç Babür Turna), Ankara. 2008 s. 650.

İmparatorluğun geleneksel yapısından Cumhuriyetin modern yapısına doğru geçiş kuşkusuz toplumsal hayatta da büyük değişimlere yol açmıştır. Toplumsal yapıda meydana gelen değişimler erken Cumhuriyet döneminde Atatürk devrimlerinin etkin bir rol oynadığının kanıtıdır. “Atatürk İhtilâlı, üstyapı araçları kullanılarak, bir toplumda altyapısal değişimler yaratma yönteminin en güzel örneğidir. Bir başka deyişle, Atatürk, elindeki siyasal gücü kullanarak yeni bir toplumsal ve ekonomik yapı biçimlendirmiştir. Dış etkilerin ve iç değişimlerin sonucu, 19. yüzyılda derebeyliğin ve merkezi bir imparatorluğun çelişkili niteliklerini aynı anda içinde taşıyan ve dışa bağımlılığın artması ile Batı Avrupa'nın uzantısı olan bir kapitalizmin çekirdeklerinin de filizlendiği Osmanlı toplumundan, çağdaş kapitalist ilişkilere dönük bir toplumsal yapıyı yaratabilmiştir.”²

Erken Cumhuriyet dönemindeki değişimlerin köklü, kalıcı olması ve yeni yetişen kuşağa aktarılmasında kuşkusuz eğitimin rolü çok büyüktür. “Paradigmalar bir değişikliğin yaşandığı Cumhuriyet devrimi, toplumu hızlı bir şekilde çağdaşlaştırmayı amaçlamıştır. Pozitivizmin değişim için önerdiği yol eğitimidir. Toplum değişirken, sınıfsal temelli bir değişim düşünülmediğinden, eğitimle bireyin çağdaş olması mümkündür.”³ Bilindiği gibi Cumhuriyet'in ilanı ile gelişen modernleşme projesinin en önemli kısmı eğitim yolu ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Ancak bu noktada eğitimi sadece okul odaklı düşünmemek gerekir. Çünkü bu dönemde sadece çocukların değil, genel olarak toplumun tümünün eğitimine önem verilmiştir. Özellikle kitle iletişim araçlarıyla toplumun tümüne ulaşmak daha kolay olduğundan harf inkılâbıyla birlikte süreli yayınların da önemi artmıştır. Bu nedenle dönemin önde gelen aydınları kitle iletişim araçlarıyla bu modernleşme projesinin mimarı olmuşlardır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte başlayan “yeniliklerin toplumun her kesimine ulaşmalı” düşüncesinin hayata geçirilmesinde kitle iletişim araçları önemli bir misyona sahip olmuştur.

“Batılı toplumbilimcilerce ortaya atılan görüşe göre kitle iletişim araçları ile toplumda etkili bir değişim, toplumsal değişim sağlanabilir. Özellikle, az gelişmiş ülkeler için kurtuluş reçeteleri olarak sunulan bu görüşe göre, kitle

² Emre Kongar, **İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, İstanbul. 1981, s.130.

³ Nuray Karaca, **Pozitivizmin Erken Cumhuriyet Dönemine Etkisi**, Ankara. 2008. s.232-233.

iletişim araçları, toplumda yapılması istenen değişikliklerde, uygun araçlar seçildiğinde ve diğer koşullar yerine getirildiğinde etkili olabilirler. Toplumsallaşma sürecinde ise, birey toplumsal değişmeye koştur olarak toplumsallaşacağından, iletişim araçlarının bu süreçte de etkili olabileceği söylenebilir.”⁴ Bu açıdan bakıldığında kitle iletişim araçlarının, toplumun dönüşümü için hayli çaba harcanan bir dönem olan Erken Cumhuriyet Döneminde etkisinin daha fazla olduğu düşünülmektedir.

Erken Cumhuriyet Döneminde kitle iletişim araçları vasıtasıyla, gerçekleşen yeniliklerin topluma benimsetilmesinin kolaylaştığı söylenebilir. Geleneksel imparatorluktan ulus-devlete doğru geçişin yaşandığı bu dönemde, toplumun da pek çok yönden yeniden inşasına çalışılmıştır. Bu yeniden inşa sürecinde dönemin kitle iletişim araçlarından olan süreli yayınlar önemli işleve sahip olmuşlardır. Çünkü süreli yayınlar vasıtasıyla toplumun büyük bir kısmına doğrudan ulaşma imkânı elde edilmiştir. Erken Cumhuriyet döneminde süreli yayınların pek çoğunun eğitim ile ilgili olması da dönemin genel şartları içinde düşünüldüğünde beklenen bir durumdur.

Cumhuriyetle birlikte gerçekleşen yeniliklerin toplumun tümüne ulaştırılmaya çalışıldığı bilinmektedir. Özellikle “yarının büyükleri” ya da “geleceğin yetişkinleri” olarak görülen çocuklar kuşkusuz yeniliklerin köklü ve kalıcı olması için asıl hedef konumunda olmuşlardır. Çocuklar sadece okul ile değil, kendileri için çıkarılan çocuk dergi ve gazeteleri vasıtasıyla da bu süreçte aktif rol oynamışlardır. Çünkü çocuk; kitle iletişim araçları vasıtasıyla içinde yaşadığı toplumun değerlerini, alışkanlıklarını, gelenek göreneklerini kolayca öğrenebilmektedir. “Kitle iletişim araçları çocukla doğrudan bireysel bir etkileşim içinde olmamakla birlikte toplumsallaştırıcı etkileri biricik, yani kendilerine özgüdür. Kitle iletişim araçları günden güne düzenlenir, çocuğu cezalandırmaz, ödüllendirmez, sevmez, hırpalamaz, ancak onun hislerine, eylemlerine yanıt verirler. Çocuk kitle iletişim araçlarında gördüğü, duyduğu durumları kendi ilgi alanına geçirir ve onların bir bölümü doğrudan onun yaşam biçimini, varlığını etkiler. Çocuğun yaşamına giren bu kurallar ve

⁴ Aysel Aziz, **Toplumsallaşma ve Kitleli İletişim**, Ankara. 1982, s.52.

durumlar dolaylı ya da doğrudan koşulların da etkisiyle toplumsallaşmaya önemli ölçüde katkı sağladılar.”⁵

“Kitle iletişim araçları toplumsallaşmanın önemli aracıdır. Kitle iletişim araçlarının, toplumsal kimliğin oluşumunda diğer toplumsallaşma araçlarına göre etkisi daha derin ve süreklidir.”⁶ Özellikle çocuk sosyalleşmesinin ayrı bir önemi olan Erken Cumhuriyet Döneminde kitle iletişim araçlarının çocuklar üzerindeki etkisi daha büyüktür. Çünkü yeni kurulan Cumhuriyet’in varisi olarak görülen çocuklar, sadece okul ile değil dönemin önemli kitle iletişim aracı olan süreli yayınlarla yeni Cumhuriyet’in değerlerini öğrenen bir kitle konumuna gelmişlerdir. “Kitle iletişim araçlarını kullanan çocuklar kendilerini ve ilişkilerini dışsal bir açıdan görebilirler. Bunun için de çocuk kitle iletişim araçlarını gözler, düşsel anlamda onlara katılır ve onların sunduğu örnekleri, kuralları, kalıpları kullanır. Bu kullanımların ne ölçüde başarılı olduğu da bireyler arası etkileşimlerden açıkça anlaşılmaktadır.”⁷ Özellikle kitle iletişim araçlarının çocuklar üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulduğunda dönemin süreli çocuk yayınlarının diğer dönemlerdeki yayınlardan ayrı bir işlevi olduğu ileri sürülebilir.

Kitle iletişim araçları ortaya çıktığından bu yana sosyalleşmenin önemli bir aracı olmuştur. Özellikle Türkiye’de Erken Cumhuriyet Dönemi şartları içerisinde yeni bir toplum inşası açısından düşünüldüğünde kitle iletişim araçlarının önemi artmaktadır. Süreli yayınların bir türü olarak görülen süreli çocuk yayınları, hedef kitlesinde çocukların olması bakımından çok daha farklı bir öneme sahiptir. Çünkü Cumhuriyet ile birlikte gerçekleşen yeniliklerin halka benimsetilmesi için asıl hedef çocuklar olmuştur. Dönemin süreli çocuk yayınları da gerek dönemin özelliklerini yansıtması bakımından gerekse dönemin hedef kitlesi konumunda olan çocuklara hitap etmesi bakımından kayda değer bir nitelik taşımıştır.

Türkiye’deki süreli çocuk yayınları ile ilgili araştırmalar incelendiğinde bu çalışmaların yıldan yıla artış gösterdiği ve eski harfli çocuk dergileri ile ilgili

⁵ Frederick Elkin, **Çocuk ve Toplum: Çocuğun Toplumsallaşması**, (Çev. Nazife Güngör) Ankara. 1995, s.103.

⁶ İsmail Doğan, **Sosyoloji**, Ankara. 2012. s.79.

⁷ Elkin, (1995), s.104.

araştırmaların yeni harfli çocuk dergilerine oranla daha fazla olduğu görölmektedir. Fakat bu araştırmalar incelendiğinde süreli çocuk yayınlarının, genelde bünyesindeki hikâye, masal gibi edebi türlerin incelenmesi olarak ele alındığı ve yayınların çocuğun daha çok bilişsel gelişimi ekseninde değerlendirildiği görölmektedir. Çocukların sosyalleşmesine önemli katkısı olan süreli çocuk yayınlarından Cumhuriyet'in ilk yıllarında yayımlananlar ile ilgili yeterli araştırma bulunmamaktadır. Bu sebeple bu araştırmanın problemini, Cumhuriyet'in erken dönemindeki (1923-1950) süreli çocuk yayınlarının çocukların sosyalleşmesi açısından değerlendirmesini yaparak, bu yayınlarda yer alan iletilerin çocuğun sosyalleşmesine getirdiği katkıların belirlenmesi oluşturmaktadır.

1.2. Amaç

Türkiye'de Cumhuriyet'in ilk yıllarında yayımlanmış süreli çocuk yayınlarını konu edinen bu araştırmanın genel amacı "Erken Cumhuriyet Döneminde yayımlanan süreli çocuk yayınlarının sosyalleşme açısından değerlendirmesini yapmaktır."

Bu araştırmanın genel amacı doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- 1) Erken Cumhuriyet Dönemi süreli çocuk yayınlarından olan "*Mektepli Gazetesi*", "*Çocuk*" ve "*Çocuk Sesi*" adlı yayınların biçim ve içerik özellikleri nasıldır?
- 2) Erken Cumhuriyet Dönemi süreli çocuk yayınlarının içeriğinde çocukluk anlayışı nasıldır?
- 3) Erken Cumhuriyet Dönemi süreli çocuk yayınlarının içeriğine dönemin koşulları nasıl yansımıştır?
- 4) Erken Cumhuriyet Dönemi süreli çocuk yayınlarındaki metinlerin değer aktarımı açısından işlevi nasıldır?
- 5) Erken Cumhuriyet Dönemi süreli çocuk yayınlarında evrensel ve milli değerlerin aktarımı açısından belirgin bir farklılık var mıdır?

1.3.Önem

Çocuk edebiyatı ürünleri çocuğun ihtiyaçlarını karşılarken çocukların millî, ahlaki, sosyal ve evrensel değerlere sahip olmasını da amaçlayarak çocukların sosyalleşmesine önemli katkılarda bulunurlar. Bu bakımdan büyük önem taşıyan çocuk edebiyatı ürünlerinden biri de çocuk dergi ve gazeteleridir. “Çocuk dergileri, sadece çocuk yazını okutanlar ya da yazın veya basın tarihçileri için değil; yerli, yabancı, Türk kültürel ve sosyal yaşamını inceleyecekler, hatta geçmişini öğrenmek isteyen sade vatandaş için de önem taşımaktadır.”⁸

“Toplumsallaşma her şeyden önce bir kültüre ait, semboller, modeller ve bilgilerin edinilme sürecidir. Kuşkusuz çocukluk, toplumsallaşmanın en yoğun olduğu dönemdir”.⁹ Toplumsallaşmanın en yoğun olduğu bu döneme hitap eden basılı yayın organlarından olan, çocuk dergi ve gazeteleri önemli bir işleve sahiptir. Çocuk dergileri, çocuğun güncel ile olan bağı kurması yanında eğlendiricilik ve eğiticilik vasıflarını da bünyesinde barındıran bir nitelik taşır. Bu dergiler bilgi vermenin yanında yayınladıkları çeşitli türlerdeki metinlerle çocukta edebi zevk oluşmasına da yardımcı olurlar.”¹⁰ Süreli çocuk yayınlarının hem çocuğun bireysel gelişimi açısından hem de toplumsallaşma açısından ne denli önemli olduğu ortadadır. Süreli çocuk yayınları, yayımlandıkları dönem itibarıyla “çocuk”u yansıması bakımından araştırmacılar için de önemli birer kaynaktır. “Çocuk, aileden, eğitim sisteminden, düzeninden, devlet politikasından, kısacası içinde yaşadığı toplum koşullarından soyutlanamayacağına göre; çocuk dergilerinde, çocuk’un yanı sıra, zamanının tüm yaşamı -belki bir ölçüde- ama gene öbür yayın organlarında olduğundan daha samimi ve gerçekçi biçimde sergilenmiştir.”¹¹

⁸ İsmet Kür, **Türkiye’de Süreli Çocuk Yayınları**, Ankara. 1991, s.1.

⁹ Doğan, (2012), s.8.

¹⁰ Zeki Gürel, Fahri Temizyürek, Namık Kemal Şahbaz, **Çocuk Edebiyatı**, Ankara. 2007 s.38.

¹¹ Kür, (1991), s.1.

“Bilindiği gibi tarih bilgilerinin bilinen en yaygın ve geçerli kaynakları hep büyükler tarafından sonraki nesillere ulaştırdıkları, sözlü ve yazılı kaynaklardan oluşmaktadır. Ancak tarihin tek tanıkları yetişkinler değildir. Çocuklar, yaşadıkları döneme, korkusuz, pazarlıksız, yansız olarak tanıklık ederler. Yayıncıları ve hazırlayıcıları büyükler olmakla birlikte hemen her sayıda çeşitli mektuplarla, öykü ve şiirlerle dergilere girmeyi başaran çocuklar, kendi dönemlerine ilişkin tanıklıklarını bu yolla belgelemişlerdir. Düşünceleri büyük ölçüde yönlendirilmiş olsa da özgün düşünceleri önemli ölçüde dergi sayfalarına yansır.”¹²

Ayrıca çocuk dergi ve gazeteleri yayımlandıkları dönemin genel özelliklerini ve dönemin çocuk algısını yansıtması bakımından da ayrı bir önem teşkil etmektedirler. “Türkiye’de yayımlanmış ve yayımlanmakta olan çocuk dergilerini ardı ardına okuyanlar, toplumun ‘çocuk’a bakış açısının, ‘çocuk’u ele alış biçiminin geçirdiği evreleri incelemek ve vardığı yeri görmek fırsatını bulurlar.”¹³

Yayımlandığı döneme ışık tutan süreli yayınlar şüphesiz sosyal bilimlerin farklı pek çok alanında yapılacak araştırmalar için önemli birer kaynaktır. Süreli yayınlar, özellikle eğitim sosyolojisi alanında yapılan çalışmalar için de eğitimin toplumsal yönünü ortaya çıkarması bakımından değerli birer sosyolojik malzemedir. Araştırmaya konu olan süreli yayınlar, çocuk yayınları olduğu için, araştırmanın sadece eğitim sosyolojisi alanındaki çalışanlar için değil; çocuk edebiyatı alanında çalışan araştırmacılar için de yararlı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca araştırmanın erken cumhuriyet döneminde eğitim ve çocuk ile ilgili yapılacak olan araştırmalara da katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

¹² Ali Gurbetoğlu, II. Meşrutiyet Döneminde Yayımlanan Çocuk Dergilerinin İncelenmesi (1908-1918), Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara. 2006, s.19.

¹⁴ Kür, (1991), s.1.

1.4.Varsayımlar

- 1) Süreli çocuk yayınları yayımlandıkları dönemde toplumun çocuğa ilişkin bakışına dair önemli veriler içerirler.
- 2) Süreli çocuk yayınları kültür aktarımı işlevine sahip olan kitle iletişim araçlarıdır.
- 3) Erken Cumhuriyet Dönemi süreli çocuk yayınları çocukların sosyalleşmesine önemli katkıları olan yayınlardır.

1.5.Sınırlılıklar

Bu araştırma 1923-1950 yılları arasında Türkiye’de yayın hayatını sürdürmüş süreli çocuk yayınlarından *Çocuk* dergisinin 1936-1948 yıllarındaki tüm sayıları, *Çocuk Sesi* dergisinin yayımlanmış tüm sayıları (1928-1948) ve *Mektepli Gazetesi*’nin yayımlanmış tüm sayıları (1932-1935) ile sınırlıdır.

1.6.Tanımlar

Erken Cumhuriyet Dönemi: 1923 yılında Cumhuriyet’in ilanıyla birlikte başlayıp 1950 yılına kadar geçen süreyi ifade eder.

Çocuk: Toplumda yetişkinlerle aynı ölçüde tam bir ekonomik ve hukuksal statü kazanamamış, reşit olmayan birisi anlamında kullanılır.

Sosyalleşme: Biyolojik bir varlık olarak dünyaya gelen insan yavrusu yaşadığı toplumda giderek sosyal bir varlık hâline dönüşür. İnsanın sosyal bir varlık olması biyolojik varlığın insanileşmesi demektir. Biyolojik varlığın insanileşmesi kendi içinde belirli aşamalara sahip olan bir süreçtir. Bu sürece sosyalleşme denilir.¹⁴

Süreli Çocuk Yayını: Çocuklar için yayımlanan, bünyesinde çocuklara hitaben hikâye, şiir, masal gibi edebi türleri barındıran, çocukları

¹⁴ İsmail Doğan, **Eğitim Sosyolojisi**, Ankara. 2011, s.103.

bilgilendirmek, eğlendirmek amacı taşıyan haftalık, aylık gibi belirli aralıklarla yayımlanan gazete ya da dergilerdir.

1.7. İlgili Araştırmalar

Türkiye’de süreli çocuk yayınları ile ilgili yapılan araştırmalar iki kategoride değerlendirilebilir. Harf inkılâbından önceki yayınlar ve harf inkılâbının ardından yapılan yayınlar olmak üzere ayrıştırılabilecek bu araştırmalar Türkiye’de daha çok eski harfli süreli çocuk yayınları üzerinde yoğunlaşmıştır. Süreli çocuk yayınları ile ilgili yapılmış araştırmalar incelendiğinde bu araştırmaların büyük çoğunluğunun Tanzimat döneminde, Meşrutiyet döneminde ya da harf inkılâbının gerçekleştiği 1928 yılına kadar olan dönemde gerçekleşen yayınlar üzerinde yapıldığı görülmektedir. Bu durum, yeni harflerle yayımlanmış çocuk yayınlarının araştırmacıların ilgisini çekecek nitelikte olmadığı ya da bu yayınlarda kayda değer bir özellik olamayacağı yönündeki algılardan kaynaklanmış olabilir. Araştırmacıların yeni harfli yayımlanmış çocuk yayınlarına olan ilgisi ise genelde popülerliğini uzun yıllar korumuş *Milliyet Kardeş*, *Doğan Kardeş* gibi dergilere olmuştur. Bu nedenle araştırmaların konusu ile ilgili olduğu düşünülen araştırmalar oldukça azdır. Ayrıca yapılmış çalışmalarda dikkat çeken bir husus da çocuk yayınlarının sadece çocuk edebiyatı ürünü olarak ele alındığıdır. Bu yayınların toplumsal yapı hakkında bilgi verme ve yayımlandıkları dönemde çocuklar için toplumsallaştıran sosyalleştirme aracı fonksiyonu adeta yok sayılmıştır. Süreli çocuk yayınları ile ilgili yapılmış çalışmaların daha çok Türkçe Eğitimi alanında yapılmış olması da bu görüşü desteklemektedir.

Türkiye’de süreli çocuk yayınları üzerinde gerçekleştirilen ve araştırmaların konusu ile ilgili çalışmalar şunlardır:

- “*Gürbüz Türk Çocuğu Dergisinin İncelenmesi (1926-1928 yılları)*” Elif Konar, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003, İstanbul.
- “*Doğan Kardeş Dergisinde Yer Alan Metinlerin Tür, İçerik ve Anlatım Özelliklerinin Çocuk Eğitimine Katkısı Açısından*

İncelenmesi (1-75.sayı)” Nurten Eker, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, Mersin.

- “*Cumhuriyet Döneminin İlk Yıllarında (1923-1928) Yayımlanan Çocuk Dergilerindeki Tahkiyeli Metinlerin Çocuklara Değer Aktarımı Açısından Değerlendirilmesi*” Seyhan Kübra Esmer, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, Ankara.
- “*Türkiye’de Çocuk Dergilerinin Çocuk Eğitime Katkısı ve Milliyet Kardeş Dergisi*” Elvan Başaran Taş, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008, İstanbul.
- “*Mektepli Gazetesi’nin İçerik ve Biçim Özellikleri ile Gazetede Hikâyelerin Çocuğa Sunduğu Bilişsel ve Ahlaki İletiler*” Güliz Şahin, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009, Balıkesir.

Araştırma ile ilgili olduğu saptanan bu çalışmalardan ilki Elif Konar’a ait “*Gürbüz Türk Çocuğu Dergisinin İncelenmesi (1926-1928 yılları)*” adlı çalışmadır. Bu çalışma *Gürbüz Türk Çocuğu* dergisinin iki yıllık yayın hayatını derinlemesine incelemektedir. Derginin yayımlandığı ve araştırmaya dâhil edilen 1926 ile 1928 yılları arasında Osmanlı Türkçesi ile yazılmış bu dergi araştırmanın örneklemeden olan *Çocuk* dergisinin önceki yıllarda yayımlanmış sayıları olması bakımından önemlidir. Ayrıca bu çalışma dergide sadece iki yıl gibi çok kısa bir sürede yayımlanan yazıları incelemiş olmasına rağmen, 1926-1928 yılları bu araştırmanın tarihsel dönemini kapsadığı için araştırma için önemli bir kaynak olmuştur. Bu nedenle bu araştırmada gerek *Çocuk* dergisi ile ilgili olan kısımlarında gerekse sonuç bölümünde bu çalışmanın verilerinden yararlanılmıştır.

Cumhuriyet dönemine iz bırakmış iki önemli çocuk yayını olan *Doğan Kardeş* ve *Milliyet Kardeş*’in incelendiği tezler araştırma ile ilgili olarak daha önce yapılmış çalışmalar kapsamında değerlendirilebilir. Bunlardan *Doğan Kardeş* dergisinin incelendiği “*Doğan Kardeş Dergisinde Yer Alan Metinlerin Tür, İçerik ve Anlatım Özelliklerinin Çocuk Eğitime Katkısı Açısından*

İncelenmesi (1-75.sayı)” isimli yüksek lisans tezi Doğan Kardeş dergisinin ortaya çıkışından yazarlarına kadar derinlemesine bir analizi içermektedir. Bu tezden daha sonra *Doğan Kardeş*’i konu edinen tezler de yapılmıştır. Dönemin popüler dergilerinden bir diğeri olan *Milliyet Kardeş* ile ilgili yapılan “*Türkiye’de Çocuk Dergilerinin Çocuk Eğitime Katkısı ve Milliyet Kardeş Dergisi*” adlı yüksek lisans tez çalışması ise *Milliyet Kardeş* ile ilgili çok derinlikli olmayan bir çalışmadır.

Araştırma ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalardan biri de “*Cumhuriyet Döneminin İlk Yıllarında (1923-1928) Yayımlanan Çocuk Dergilerindeki Tahkiyeli Metinlerin Çocuklara Değer Aktarımı Açısından Değerlendirilmesi*” isimli yüksek lisans tezidir. Bu çalışmada 1928 yılına kadar yayımlanmış 10 süreli çocuk yayınındaki tahkiyeli metinlerin değer aktarımı açısından analizi yapılmıştır. Bu çalışmanın bulgularından araştırmamızın son bölümlerinde yararlanılmıştır. Ancak bu çalışma genel olarak dönemin toplumsal yapısını ortaya koymamış, daha çok incelediği yayınları kendi bütünlüğü içinde değerlendirmiştir.

Araştırma ile ilgili olarak yapılan çalışmalarda araştırmamızın örnekleminden biri olan *Mektepli Gazetesi*’nin incelendiği tek araştırma 2009 yılında Güliz Şahin tarafından Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde yapılan “*Mektepli Gazetesi’nin İçerik ve Biçim Özellikleri ile Gazetede Hikâyelerin Çocuğa Sunduğu Bilişsel ve Ahlaki İletiler*” isimli yüksek lisans tezidir. Bu tezde *Mektepli Gazetesi*’nin içerik özellikleri gazetede metinlerin çocukların bilişsel gelişimine yönelik olarak incelenmiştir. Ayrıca gazetenin içerik özellikleri başlığı altında gazetenin sosyalleştirme aracı olarak değil çocuk edebiyatı kapsamında incelediği görülmüştür. Bu nedenle *Mektepli Gazetesi*’nin yayımlandığı yıllar hakkında toplumun yapısı ile ilgili bilgi verilmediği görülmüştür. Ayrıca bu çalışma gazete içindeki çocuk edebiyatı türlerini (hikâye, masal, fıkra, roman vb.) ayrıştırarak incelerken gazetede çocuklara hitap eden, toplumun genel koşullarını yansıttığı düşünülen yazıların içeriğinden bahsetmemiştir. Ayrıca gazetede değer aktarımı açısından sadece hikâye türünü yer veren çalışma daha çok *Mektepli Gazetesi*’nin genel bir tanıtımı niteliğinde yapılmıştır.

Sürelî çocuk yayınlarını konu edinen ve araştırma ile ilgili daha önce yapılan çalışmalar incelendiğinde genel olarak bu yayınların çocuk edebiyatı malzemesi olarak değerlendirildiği görülmektedir. Gazetelerin ya da dergilerin içeriğindeki türlerin edebî açıdan yorumlandığı bu çalışmalar kuşkusuz çocuk edebiyatı açısından büyük gerekliliktir. Fakat çocuklar için çıkarılan gazete ve dergiler aynı zamanda çocukları topluma hazırlayan, onlara iyi-kötü, doğru-yanlış gibi değer yargılarını aktaran da birer kaynaktır. Bu noktada sürelî çocuk yayınlarının sosyalleştirme aracı olarak ele alındığı daha çok sayıda çalışmaya ihtiyaç vardır. Yayımlandıkları dönemin toplumsal yapısına da ışık tutan sürelî çocuk yayınlarının sosyolojik perspektiften ele alındığı araştırmaların sayısının arttırılmasında yarar vardır.

II. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Türkiye’de Erken Cumhuriyet Döneminde (1923-1950) Eğitim ve Toplumsal Hayat

Türkiye, Erken Cumhuriyet dönemi (1923-1950) olarak adlandırılan dönemde eğitim ve öğretimin birleştirilmesi, Latin harflerinin kabulü, millet mekteplerinin açılması gibi eğitim alanında pek çok köklü değişime sahne olmuştur. Bu değişimlerin temelini eğitime dayandırılması dönemin eğitime verdiği hayati önemi ortaya koymaktadır. Erken Cumhuriyet Dönemi, gerek eğitim ile ilgili yapılan köklü değişimlerle gerekse toplumsal hayatta yapılan reformlarla öne çıkan ulus-devlet kurma sürecinin yaşandığı Türkiye Cumhuriyeti tarihinde önem taşıyan bir dönemdir.

2.1.1. Erken Cumhuriyet Döneminde (1923-1950) Eğitim ile İlgili Gelişmeler

Cumhuriyetin ilanı ve Atatürk Devrimleri ile beraber Türkiye’de sosyal, kültürel ve siyasi anlamda önemli değişimler yaşanmaya başlamıştır. Ulus-devlet kurma sürecinde toplumun yeniden inşasına çalışılan bu dönemde toplumsal dönüşümde en önemli etkinin eğitim yolu ile yapılabileceği dönemin aydınları tarafından bilinen bir gerçek olmuştur. Dönemin aydınları eğitimin öneminden hareketle eğitim ile ilgili düzenlemelerin yapılmasında etkin rol oynamışlardır. Bu nedenle Erken Cumhuriyet dönemi, eğitim ile ilgili büyük değişikliklerin yapıldığı, köklü adımların atıldığı bir dönem olarak Türk eğitim tarihinde önemli bir yere sahiptir.

“Cumhuriyet’in ilk yıllarının ideolojisi, yeni ulusun, yeni devletin üst yapısını oluşturacak sosyokültürel devrimler sürecinde, eğitime giderek artan bir değer ve önem verir. Bu eğitimin düşünce çizgisinde ise, önce laikleşme, ikinci olarak yurttaşlık, üçüncü olarak da var olan tarım ekonomisi gereği,

köylüyü eğitmek, ona iş ve meslek vermek yer alır.”¹⁵ Cumhuriyet eğitimi yeni yurttaşlar yetiştirme hedefini sürdürürken toplumun tümüne yönelik bir eğitimi savunmuştur. Özellikle toplumun büyük bölümünün okur-yazar olmaması, toplumun genç-yaşlı, kadın-erkek ayırt etmeksizin tümüne yönelik bir eğitim anlayışını zorunlu kılmıştır. Nitekim Cumhuriyet’in ilk yıllarında oluşturulan eğitim düşüncesinin alt yapısını oluşturan belgelerden biri olan ‘Maarif Misakı’ adlı bakanlık genelgesinde dile getirilen eğitim düşüncesinin temelinde, “eğitim etkinliklerini öncelikle halk kitlelerine ulaştırma ve yaygınlaştırma düşüncesi yatar; ulusal ve çağdaş eğitimin tüm yurda yaygınlaştırılması amaçlanır.”¹⁶

“Osmanlı döneminde ‘ulus bilinci’ olmadığı gibi ‘ulusal eğitim’ de söz konusu değildi. Osmanlı toprakları üzerinde değişik uluslar olduğu gibi değişik kültürler de vardı. Bunlar bir ‘birlik’ ve ‘bütünlük’ haline gelemiyorlardı. 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra başlayan ve Meşrutiyet döneminde Ziya Gökalp ile belirgin şekilde ortaya çıkan ‘Türkçülük’ akımı, sonunda, Cumhuriyet dönemine ‘ulusçuluk’ gibi bir eğitim ilkesi getirmiştir.”¹⁷ Ulusçuluk ile birlikte milli eğitim/terbiye de bu dönemin eğitim alanındaki anahtar kavramlarından. Atatürk, eğitimin milli olması konusuna ayrıca önem vermiştir. Eylül 1924’te Samsun’da öğretmenlere hitap eden Atatürk ‘milli terbiye’ kavramının önemine değinerek şunları söylemiştir:

“Milli eğitimin ne demek olduğunu bilmekte artık bir belirsizlik, bulanıklık kalmamalıdır. Milli eğitim esas olduktan sonra onun dilini, yöntemini, araçlarını da milli yapmak gereği tartışılmaz.”¹⁸

Cumhuriyet ideolojisinin oluşturduğu yeni “ulusal eğitim” eskiye ait hemen her şeyi yıkan yeni bir eğitim anlayışı içeriyordu. Bu yeni anlayış yeni bir insan/birey yaratmayı amaçladığından eğitim programlarından ders kitaplarının içeriklerine kadar tüm alanda bu amacın izleri bulunmaktadır. Örneğin, okul programlarında ve ders kitaplarında eski eğitim anlayışının izlerinin silinmesi için çaba harcandığı bilinmektedir. “Osmanlı İmparatorluğu’nun padişahlığın ve hilafetin övgüleri ile dolu olan eski

¹⁵ Gürsen Topses, *Cumhuriyet Dönemi Eğitiminin Gelişimi, 75 Yılda Eğitim* (Ed.Fatma Gök), İstanbul, 1999, s.10-11.

¹⁶ Topses, *age*, s.11.

¹⁷ Cavit Binbaşoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bilimleri Tarihi*, Ankara, 1999, s. 2.

¹⁸ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, (21. Baskı), Ankara, 2011, s.339.

kitapları, Türkiye Cumhuriyeti'nin okullarında bırakması elbet mümkün değildi. İlk, önceki devrin ideolojisine bağlı olan görüşler kitaplardan ayıklanmış, yerine Cumhuriyetin tuttuğu esaslar konmuştur.”¹⁹

İmparatorluğun izlerinin silinip yeni cumhuriyet rejiminin benimsediği ilkeler ders kitaplarına konmakla kalmamış; bu dönemde, hedefinde yeni bir birey yaratma olan bir eğitim anlayışı oluşmuştur. Binbaşıoğlu bu geçiş sürecini şöyle özetlemektedir: “Saltanat, kendi varlığını devam ettirmeye yönelik bir kişi yetiştirmeyi yeğliyordu. Bunun için her türlü baskı ve itaate alıştırmaya, eğitimde doğal karşılanıyordu. Cumhuriyette ise, eğitim, bunun tersi yönde gelişmeye başlamış, ‘yaşamda bir iş yapacak, üretici ve kişilikli insan’ yani iyi bir yurttaş yetiştirme ile ilgili görüş ve düşünceler, resmi bir nitelik kazanmaya başlamıştır.”²⁰

“Kökleri Antik Yunan entelektüel eğitim felsefesinde olan, düşünce ve beden bütünlüğüyle gelişmiş (*kalagagahos*), sorumluluklar taşıyabilen, kendi kendilerini yönetebilen, problem çözebilme yetenekleri gelişmiş, üretici ve yaratıcı insanlar yetiştirmeyi temel alan eğitim düşüncesi, Erken Cumhuriyet dönemi eğitiminin temel ve vazgeçilemez niteliği olarak kabul edilir ve eğitimle ilgili dünya görüşlerini her fırsatta yaşama geçirmenin yolları aranır.”²¹ Bu dönemde bireyin topluma uyum sağlaması ve zihinsel gelişimi kadar, fiziksel gelişimine de son derece önem verilmiştir. Yeni cumhuriyetin yurttaşı zihinsel anlamda ileri düzeyde olması gerektiği kadar, fiziksel anlamda da sağlıklı olmalıydı. “Erken Cumhuriyet döneminde, fiziksel ve moral anlamda ‘güçlü Türkler’ yaratma tutkusu, seçkinlerin, halkın ‘marazi’ hali karşısındaki hissettikleri endişeden kaynaklanır. Burada marazilik hem literal hem de metaforik bir mana taşır. Marazilik bir yandan, Osmanlı İmparatorluğu’nun küllerinden doğan ve birçok cephede savaşmış olan bir milletin görünen gerçeğini, diğer yandan ise Cumhuriyet seçkinlerinin,

¹⁹ İlhan Başgöz ve Howard Eugene Wilson, **Türkiye Cumhuriyetinde Milli Eğitim ve Atatürk**, Ankara 1973, s. 106.

²⁰ Binbaşıoğlu, **age**, s.1.

²¹ Topses, **age**, 11-12.

BTürk'ün Batılılarca, 'Avrupa'nın hasta adamı', zayıf ve iktidarsız olduğu biçimindeki imajından duydukları rahatsızlığı yansıtır."²²

Cumhuriyet ideolojisinin yaratmaya çalıştığı bu yeni yurttaş, zihinsel ve fiziksel olarak gelişmiş olmasının yanında ülkesinin gelişiminde üretici olarak aktif rol oynayacak bir nitelikte olmalıdır. Bu "yeni yurttaş"ın nasıl olması gerektiği ile ilgili bir diğer husus da bu yurttaşın ülkesine bağlı ve uyumlu bir karaktere sahip olması gerektiğidir. "Bu dönemin eğitim konusu olan eser ve çalışmaları Cumhuriyet projesinin beklentileri etrafında çeşitlenmiştir. Topluma ve yaşadığı çevreye uyumlu bireyler yetiştirme örgün eğitim programları dâhil olmak üzere eğitimin yaygın amaçları içinde önemli yer tutar. Halkın eğitim yoluyla aydınlatılması konusunu eğitim düşünürleri toplumsal bir sorumluluk olarak algılamışlardır."²³ Öyle ki bu sorumluluk halkın kadın-erkek, genç-yaşlı ayırt etmeksizin tümüne yönelik bir eğitim anlayışının temelini oluşturmuştur. Nitekim dönemin önemli süreli yayınlarında bu sorumluluğun devrin aydınları tarafından yerine getirildiği belirgin bir şekilde göze çarpmaktadır.

Bu noktada yani halkın eğitime verilen önemin en yoğun yaşandığı bu devirde cumhuriyetin ilk beş yılının çok daha farklı öneme sahip olduğu söylenebilir. "Cumhuriyetin ilk beş yılındaki (1923-1928) dönemi önceki dönemlerden ayıran en önemli özellik Tevhid-i Tedrisat ile Harf Devrimidir. Ne Osmanlı İmparatorluğu'nu düze çıkartmayı Batılılaşmakta gören Tanzimat ve Meşrutiyet aydınları, ne de Atatürk sonrası yöneticileri bu boyutlarda reformları gündeme getirmiş ve göze almışlardır."²⁴ Bu reformlardan özellikle harf inkılâbı toplumdaki beklenen değişiminin süresini asgari düzeye indirmeyi amaçlamıştır. Çünkü harf inkılâbının öncelikli sebebi toplumdaki okuryazar sayısının arttırılarak toplumsal değişimin çok daha hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamaktır. Ayrıca bu reformlar toplumsal değişimin eğitim yoluyla olabileceğine dair inancın da birer göstergesi olarak yorumlanabilir.

²² Fatma Tütüncü, *The National Pedagogy of The Early Republican Era in Turkey*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Middle East Technical University The Graduate School of Social Sciences, Ankara, 2007, s. 297-298.

²³ İsmail Doğan, *Türk Eğitim Tarihinin Ana Evreleri*, Ankara, 2011, s.373.

²⁴ Necdet Sakaoglu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İstanbul, 1999, s.29.

Genel olarak Cumhuriyet eğitiminin esas amacı dönemin ileri gelenleri tarafından cumhuriyet ilkelerini benimsemiş yeni birey/yurttaş yetiştirmek olmuştur. Bu maksatla eğitim alanında pek çok reform yapılmıştır. “Cumhuriyet eğitiminin eğitim ve disiplin nizamı, cumhuriyetçi, milliyetçi, laik, devletçi, inkılâpçı vatandaşlar yetiştirmek için çalışmıştır. Cumhuriyet eğitiminde esas prensip milli karakterde olmuştur. Çocukların ulusçu olarak yetişmesi hedefleriyle çocuklara okulu sevdirmeye gayesi vardır. Eğitimin sosyalleştirme, sistemin devamını sağlama ve sistemsel değerleri vatandaşlara benimsetme işlevi ön saftadır.”²⁵ Bu dönemde okulun en önemli sosyalleştirici araç olduğunu söylemek yanlış olmaz. O nedenle okulda Cumhuriyet ilkelerinin çocuklara benimsetilerek topluma kazandırılma amacı ilk sırada olmuştur.

“Cumhuriyet dönemi eğitimi ve onun gelişim çizgisi, feodal ve teokratik Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküntüleri üzerinde yükselen yeni bir ulusun, yeni bir kültürün, yani Cumhuriyet ideolojisinin oluşum sürecinin ve onun geleceğe özleminin; gelecekteki çağdaş dünyaya taşıyıcı nitelikteki ulusal devrimci kültür politikasının ürünüdür.”²⁶ “Cumhuriyet’in ilk yıllarında ortaya konan eğitim anlayışı ve bu anlayışın temelini oluşturan insan/birey yetiştirme disiplini, dönemin eğitim yasa ve yönetmelikleri, eğitim uygulamaları, eğitim dergi ve makaleleri, yine dönemin eğitim uygulamalarına katkı sağlayan eğitimci, entelektüel ve siyasetçilerin söylev, demeç ve uygulamaları ile desteklenmiş ve beslenmiştir. Bununla birlikte Cumhuriyet’in ilk yıllarının kurucu tabakasının yetiştiği Son Osmanlı birikimi de bu sürecin yapı taşlarının oluşmasında büyük bir işleve sahip özellikler içermektedir.”²⁷ O nedenle bu dönem, temelinde son yıllardaki Osmanlı aydınlarının birikiminin izlerini taşıyan, Cumhuriyet ile birlikte çok daha yenilikçi ve köklü değişimlerle beraber cumhuriyetin tuttuğu ilkelerin benimsendiği, bu ilkeleri benimsemiş, üretici, yaratıcı yeni yurttaş/bireylerin yetişmesi gayesiyle köklü değişikliklerin yapıldığı bir dönem olarak Türk eğitim tarihinde önemli bir yere sahiptir.

²⁵Nurhayat Çelebi ve H. Tezer Asan, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarındaki (1923-1946) İnsan/Birey Yetiştirme Paradigmasının Son Osmanlı Birikimi İle Karşılaştırmalı Analizi”, **Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi**, Şubat 2013, Cilt. 2, Sayı. 1, s.144.

²⁶ Topses, **age**, s.9.

²⁷ Çelebi ve Asan, (2013), s.143.

2.1.1.1. Atatürk Döneminde (1923-1938) Eğitim Alanındaki Gelişmeler

Cumhuriyet ile Türk toplumu için emperyalist devletlere karşı girişilen savaşın sonunda Türk ulusu yeniden bir devlet olarak tarih sahnesinde yer almıştır. “Cumhuriyet Atatürk’ün en büyük projesidir. Çünkü cumhuriyet ayrıcalıkları iktidar eden bir rejim değil, bilakis toplumun tümünü kucaklayan bir sistemdir.”²⁸ Cumhuriyet, Türk ulusu için aynı zamanda yıllardır hüküm süren uygarlıktan kalma toplumsal pek çok alışkanlığın da değişime uğraması anlamını taşımaktadır. Türk halkı için Cumhuriyet, kendisinin artık reaya olarak değil; birey/yurttaş olarak görülmeye başlandığının da bir göstergesidir. Ancak Cumhuriyetin ilan edildiği yıllarda halkın büyük çoğunluğu; savaştan çıkmış, yoksul ve okuma yazma bilmeyecek derecede cahildi. Başta Atatürk olmak üzere dönemin ileri gelen aydınları gerçekleştirilmek istenen ilerlemenin öncelikle eğitimden geçeceğini biliyordu. “Köklü toplumsal değişim ve dönüşüm yaşayan başka toplumlarda olduğu gibi Türkiye’de de, ulus-devlet kurma sürecinde, yeni toplumu yaratmak ve yaratılan yeni toplumun ihtiyaçlarına ve değerlerine uygun yeni insanı yetiştirmek için, eğitime çok merkezi bir rol biçilmiştir.”²⁹

“Mustafa Kemal bir eğitim düşünürü değildir. O, yeni bir eğitim sistemi önermediği gibi, bu konuya dört yanından değinen sistemli fikirler de ileri sürmemiştir. Onun eğitimle ilgisi sosyal değişimde eğitimin oynayacağına inandığı rol ölçüsünde olmuştur. Mustafa Kemal yeni Türkiye’nin kurulmasına katkısı olacak kuvvetleri ölçüp biçerken eğitimi görmemezlik etmemiştir. Cumhuriyetin bütün aydın kadrosu gibi eğitime büyük ölçüde bel bağlamış, onun toplum değişmesinde en önemli öğelerden olduğuna inanmıştır.”³⁰

Cumhuriyet ile birlikte ulus-devlet kurma sürecinde yeni bir “birey” yaratma amacı vardır. Bu nedenle “Atatürk’ün eğitim vizyonunda ana hedef bireydir. Atatürk hayal ettiği geleceğe kendine ve yaşadığı topluma katkısı bulunan vatandaşlarla ulaşılabileceğine inanır. Toplumun başta eğitim olmak

²⁸ Doğan, (III), 2011, s.403.

²⁹ Fatma Gök, *75 Yılda İnsan Yetiştirme Eğitim ve Devlet, 75 Yılda Eğitim* (Ed.Fatma Gök), İstanbul, 1999, s.5.

³⁰ Başgöz ve Wilson, *age*, s.234-235.

üzere bütün kurumları bu vatandaşın ülkesine bağlılığını ve katkısını artıracak biçimde yapılanmalıdır.”³¹ Nitekim bu dönemdeki *‘İlk Mekteplerin Müfredat Programı’* ile bu amaç açık bir şekilde ortaya konmuştur. 1926 tarihli bu program ilkokulun başlıca amacını “*genç neslin, çevreye etkin bir biçimde uyumunu sağlamak suretiyle, iyi yurttaşlar yetiştirmek*”³² olarak belirlemiştir. Aralık 1923 tarihinde yayımlanan bir genelgede de buna benzer bir anlayış bulunmaktadır. Bu genelge “ağır bir savaşımdan sonra büyük bir zaferle çıkan Türk ulusunun her alanda sonsuza kadar yaşamak kararını verirken, eğitimin de, bu kararları doğrulayacak ve bunu yerleştirecek bir nitelikte olması gerektiği vurgulamıştır. Genelgeye göre eğitimimiz, dünün kör bir itaat isteyen, çocuğu ve genci daha edilgin bir durumda bırakan okul eğitimi; artık yerini, genci, özgür ve sorumlu bir ulus bireyi kabul eden etkin(faal) bir eğitime bırakmalıdır.”³³

Cumhuriyet eğitimi, eğitim felsefesi açısından da modernleşme projesinin temel felsefesini yansıtmaktadır. “Cumhuriyet döneminde eğitim sistemi, genelde Pragmatist felsefeye ve onun eğitimde uzantısı olan ilerlemecilik akımına dayanmaktadır.”³⁴ Bu yeni eğitim anlayışında bilime verilen önem artmıştır. Başka bir deyişle akıllı, bilimi ve mutlak doğruları benimseyen pozitivist bir eğitim anlayışı Cumhuriyet eğitiminin temelinde yer almaktadır. “Cumhuriyet ideolojisinin felsefi dokusunda yer alan çağdaş uygarlık kavramının içeriğinde kuşkusuz 18. yüzyıl aydınlanma felsefesinin düşün çizgisi yatar. Bu düşün çizgisinde, akıllı ve bilimi tek yol gösterici kabul eden bir dünya görüşü, ulusal ve bireysel özgürlük düşüncesi, tebaa ve reaya yerine Cumhuriyet yurttaşları yetiştirme amacı, halk egemenliği kavramı, dinsel dogmaların skolâstik değerlerini dışlayan laik düşünce, demokrasi bilinci vardır.”³⁵ Laiklik bu dönemde diğer alanlarda olduğu gibi eğitimin de altyapısını oluşturmuştur.

Cumhuriyet eğitiminin ideolojisinde ise dönemin siyasi ortamının etkisi vardır. Dönemin iktidar partisi Cumhuriyet Halk Partisi’nin siyasi ideolojisi

³¹ Doğan, (III), 2011, s.409.

³² Binbaşoğlu, **age**, s.134.

³³ Binbaşoğlu, **age**, s.98.

³⁴ Veysel Sönmez, **Eğitim Felsefesi**, (11. Baskı), Ankara, 2012, s. 175.

³⁵ Topses, **age**, s.10.

eğitime de yansımıştır. “Atatürk ile Cumhuriyet Halk Partisi, modern Türk ulus-devletinin kurulmasında belirleyici rol oynadılar. Kemalizm yeni Türk ulus-devletinin resmi ideolojisi ilan edildi. Bu nedenle Türk milli eğitim ideolojisi Kemalizmin damgasını taşır.”³⁶

Karma öğretim cumhuriyet eğitiminin önem verdiği bir diğer konudur. Kızlarla erkeklerin bir arada öğrenim görmesi çağdaş eğitimin en önemli kısmını oluşturmaktaydı. Bu dönemde sadece eğitim politikaları ile karma öğretim yaygınlaştırılmaya çalışılmamış, kızlarla erkeklerin bir arada öğrenim görmesi halka pek çok araç vesilesiyle alıştırılmaya çalışılmıştır. “O döneme ait fotoğraflar ve resimler, eğitim temasının kültürel önemine tanıklık eder: bunlarda üniformaları içinde sağlıklı okul çocukları, okuma-yazma dersi alan kadınlar ve oğlanlarla kızların bilimsel bir eğitim ve Cumhuriyet idealleriyle tanıştıkları karma öğretim yapılan köy okulları tasvir ediliyordu.”³⁷

Atatürk dönemin ilk yıllarında eğitim ile ilgili atılan en önemli adım 3 Mart 1924’te yayımlanan *Tevhid-i Tedrisat Kanunudur*. Bu kanun Cumhuriyet düşüncesinin yerleştirilmesi amacına yönelik olarak yapılmış son derece önemli bir düzenlemedir. Bu yasayla medrese-mektep ikilemi tümüyle ortadan kaldırılmış, medreseler kapatılmış ve Türkiye dâhilinde bütün öğretim ve ilim müesseseleri Maarif Vekâleti’ne bağlanmıştır. şer’iye ve Vakıflar(Evkaf) Vekâleti veya özel vakıflar tarafından idare olunan bütün medreseler ve okullar Maarif Vekâleti’ne devredilmiştir. Böylece eğitimde her türlü ikilik ortadan kaldırılmış ve tüm eğitim öğretim kurumlarının tek bir elden yönetilmesi sağlanmıştır.

1 Mart 1924 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi açılış söylevinde Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal Paşa, eğitim ile ilgili düzenlemelerle ilgili olarak öncelikle eğitim birliğini (Tevhid-i Tedrisat) vurgulayarak şöyle demiştir:

“Türkiye’nin eğitim ve öğretim politikasının tam ve hiçbir kuşkuya yer vermeyen bir açıklıkla belirtilip uygulanması gereklidir. Bu politika, her anlamıyla milli bir kapsamda olmalıdır. Memleket

³⁶ İsmail Kaplan, *Türkiye’de Milli Eğitim İdeolojisi ve Siyasal Toplumsallaşma Üzerindeki Etkisi*, İstanbul, 1999, s.133.

³⁷ Sibel Bozdoğan, *Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiye’sinde Mimari Kültür*, İstanbul, 2008, s.104.

evladının birlikte ve eşit olarak edinmeye mecbur oldukları bilimler ve fenler vardır. Yüksek meslek ve ihtisas erbabının ayrılabilceği eğitim dereceleri kadar eğitim ve öğretimde birlik sağlanması, sosyal yaşantının gelişmesi ve yükselmesi için önemlidir. Bu sebeple Şer'îye Vekâleti ile Maarif Vekâleti'nin bu konuda fikir birliği yapması arzu edilir...³⁸

“Osmanlı İmparatorluğunun reform yılları boyunca süren lâiklik kıpırdanmaları, din okullarında –medrese ve evkaf ilk okulları- hiçbir değişiklik yapmaya cesaret edememiştir. Yeni kurulan okullar ve ordu, din makamlarının etkisi dışına çıkarılırken hiçbir reformcu din okullarına dokunmayı düşünmemiştir. Böylece yeni okulların yanında eskileri de yaşamayı sürdürmüş, bu farklı eğitim kaynakları birbirinden ayrı, hatta çoğu zaman birbirine karşı iki kuşak yetiştire gelmiştir.”³⁹ İşte eğitim-öğretim birliğiyle bu iki kuşak arasındaki ikilik sorununa çözüm getirilmiştir. Ayrıca bu düzenleme sadece bu ikiliği önlemekle kalmamış, aynı zamanda Osmanlı simgesi olarak görülen medreselerin de hayatta kalmasına izin vermeyerek yeni Cumhuriyet'in modern eğitim kurumlarının önemini arttırmıştır. “II. Mahmut zamanından beri *mektepin* karşısında, değişme alanının dışında bırakılan, hiçbir yenilenme çabasına konu olmayarak kendi halinde kalan *medrese*, yalnız Osmanlı geleneğinin bir simgesi olarak kalmıyor, aynı zamanda Avrupa'daki din-devlet ayırımına benzer bir biçimde dinsel bir örgüt olarak görülüyordu. Medrese, değişen dünyasal kesim karşısında değişmeyen, dinsel olma niteliğini kazanan kesimin temeli olarak görülmeye başlanmıştı.”⁴⁰ Böylece yeni cumhuriyette eskinin önemli izlerinden biri temelli olarak silinmiş oluyordu.

Tevhid-i Tedrisat'tan 1928 Harf Devrimi'ne kadar dört yılda Maarif örgütünün yenilenmesi, öğretim birliğinin sağlanması, ülkenin her tarafında ortak programların uygulamaya konulması, liselerin kısm-ı iptidai denen hazırlık sınıfının kaldırılması, ilköğretimin parasız ve zorunlu olması yanında orta öğretimde de parasız öğrenime geçilmesi, kadın ve erkekler için eğitim-öğretimde eşitlik ilkesinin getirilmesi, karma eğitimin ortaokul ve liselerde yaygınlaştırılması gibi pek çok konuda yenilik yapılmıştır.

³⁸ Sakaoğlu, *age*, s.23.

³⁹ Başgöz ve Wilson, *age*, s.80.

⁴⁰ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, (15. Baskı), İstanbul, 2010, s.456.

“Atatürk Devrimi'nin getirmek ve yaymak istediği ‘Cumhuriyet Eğitimi’ 1931’de Türk Tarih Tetkik Cemiyeti’nin hazırladığı *Tarih IV* adlı kitapta şu amaçlara bağlanmıştır:

1- *Milliyetçi, halkçı, inkılâpçı, lâik cumhuriyet vatandaşları yetiştirmek,*

2- *İlköğrenimi fiilen umumileştirmek, dağda yalnız yaşayan çobana kadar bütün vatandaşlar okuma yazma öğretmek,*

3- *Yeni nesilleri bütün öğrenim derecelerinde genellikle uygulamalı ve özellikle de ekonomik hayatta, dünya ve ahiret cezaları korkusundan doğan ahlak yerine hürriyet ve düzenin uyumuna dayanan gerçek ahlaka ve erdeme kavuşmuş tarzda yetiştirmek,*

4- *Türk milletini, bu esaslara dayanarak medeniyet safında en ileriye götürmek, yeni nesilleri Türk olmak haysiyetinin gerekli kıldığı bu amaçlara en kısa zamanda ulaştırmak.”⁴¹*

“Türkiye Cumhuriyeti ilk on yıl içinde eski eğitim sisteminin tamamını yıkmayı ve yerine modern eğitim ilkeleri koymayı başarmıştır.”⁴² Laiklik, eğitimin temelinde yer almış, hiçbir dini propagandanın okul kanalı ile yapılmasına izin verilmemiştir. Kızların ve erkeklerin bir arada okuması cumhuriyetin eğitim anlayışı içinde yerleşmiş, karma öğretim Türk eğitiminin vazgeçilmez ilkelerinden biri olmuştur. Latin alfabesinin kabulü ile memlekette okuyup yazma öğrenmeyi güç bir iş sayan gelenek yıkılmış olup, okuma yazmayı öğrenmenin kolaylaşmasıyla okuryazar oranının artmasına olanak sağlamıştır.

Görüldüğü gibi genel olarak Atatürk döneminin eğitim amaçlarının önceliğini cumhuriyet ilkelerine bağlı yurttaşlar yetiştirmek oluşturmuştur. Bunun için başta okuma-yazma oranının yurt çapında artırılması hedeflenmiştir. Ayrıca dönemin önde gelenlerinin fiziksel anlamda sağlıklı, güçlü bir millet yaratma arzusu da dönemin öne çıkan gelişmelerindendir. Bunun için zihin gelişimine olduğu kadar beden gelişimine de önem verildiği bilinmektedir.

Atatürk’ün bir eğitimci olmamasına rağmen bu dönemde eğitim ile ilgili önemli adımlar atması kuşkusuz onun ne kadar ileri görüşlü olduğunun bir

⁴¹ Sakaoğlu, *age*, s.53.

⁴² Başgöz ve Wilson, *age*, s.143.

göstergesidir. Gerek eğitim alanında attığı köklü adımlar gerekse eğitim ile ilgili geliştirdiği görüşlerle Atatürk, kendinden sonrakilere de örnek olmuş bir devlet adamıdır.

2.1.1.2. Atatürk'ten Sonra (1938-1950) Eğitim Alanında Görülen Gelişmeler

Atatürk'ten sonra da cumhuriyet eğitiminin önem verdiği ilkeler korunmaya devam etmiştir. Özellikle cumhuriyet eğitimin en çok üzerinde durduğu konulardan olan herkes için eğitim ilkesi bağlamında eğitimin halkın tümüne ulaşması konusuna önem verilmiştir. Bu dönemde öne çıkan isimlerin başında kuşkusuz Hasan Ali Yücel gelir. Atatürk'ten sonraki "Cumhuriyet eğitiminin en çok tartışılan bu 12 yıllık döneminde Hasan Ali Yücel'in (1897-1961) (Bakanlığı 28.12.1938-5.8.1946) damgası vardır. Hükümet değişikliklerine rağmen, cumhurbaşkanı ve milli şef İsmet İnönü ile olan yakınlığı ve eğitim işlerindeki ortak anlayışları sayesinde 8 yıl görevde kalabilmiş; ne Osmanlı Maarif nâzırları ne de Cumhuriyet'in kendisinden önceki ve sonraki Maarif-Kültür-Milli Eğitim bakanlarından hiçbiri, Yücel kadar uzun süre ve esaslı girişimlere önyak olarak bu mevkide kalamamışlardır."⁴³

Cumhuriyet dönemi eğitiminde öne çıkan konulardan bir diğeri yurt dışından çağrılan yabancı uzmanlardır. Bu uzmanların Türkiye hakkında verdikleri raporlarla birlikte Atatürk döneminde olduğu gibi Atatürk'ten sonra da önemli adımlar atılmıştır. "Cumhuriyet döneminde olayların zorlaması ve çağrılan yabancı eğitimcilerle Türk eğitimcilerin verdikleri raporların da etkileriyle ülkenin ekonomik durumu ile eğitim gereksinimleri daha yakından görüşülmüş ve teknik öğretimde yeni okullar açılması yoluna gidilmiştir. 1927'de başlayan bu girişim 1935-1940'larda köy enstitülerine giden yolu açmıştır. 1940-1950 yılları arasında ilköğretim ve teknik öğretimde hem nicelik hem nitelik yönünden büyük gelişmeler olmuştur."⁴⁴ Atatürk'ten sonraki dönemde eğitim alanındaki en önemli gelişmelerden biri köy enstitüleridir. Özellikle cumhuriyet eğitimin temel amaçlarından biri olan köylüyü eğitmek ve köydeki halkı cumhuriyet rejimine katkı sağlayacak üretici

⁴³ Sakaoğlu, *age*, s.86.

⁴⁴ Binbaşoğlu, *age*, s. 194.

yurttaşlar olarak yetiştirmek olduğundan köye verilen önemin artması beklenen bir durum olarak değerlendirilebilir.

Genel olarak cumhuriyet dönemi eğitim anlayışının bu dönemde de devam ettiği söylenebilir. Özellikle eğitim görüşü olarak birbirine benzeyen görüşlere sahip isimlerin bu dönemde etkili olmaları bu düşünceyi desteklemektedir. “Bu dönemin eğitim anlayışına, Osmanlı dönemi düşünürleri Atatürk, Baltacıoğlu, Hasan Ali Yücel, Hakkı Tonguç ve Rüştü Uzel gibi pek çok kişinin katkıları olmuştur. Türk toplumunun ekonomik, politik ve toplumsal yapısı, Batı dünyasının etkisi, bilim ve teknikteki gelişmeler, yabancı uzmanların görüşleri Cumhuriyet dönemindeki eğitim anlayışını etkilemiş ve geliştirmiştir.”⁴⁵

2.1.2. Türkiye’de 1923-1950 Yıllarında Toplumsal Hayat

1923 yılında Cumhuriyet’in ilanı sadece kurulan yeni Türk Devleti’nin yönetim şeklini belirlemekle kalmamış, beraberinde sosyal, kültürel anlamda pek çok değişimin zeminini hazırlamıştır. Erken Cumhuriyet dönemi olarak tanımlanan dönemde harf inkılâbı, kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesi, şapka kanunu gibi yenilikler Türk halkının sosyal yaşamını büyük ölçüde değiştirmiştir. Kuşkusuz bu yeniliklerle birlikte dönemin toplumsal hayatı da çok yönlü biçimde değişime uğramıştır.

Türkiye’nin sosyal yaşamında Atatürk Devrimleri adı verilen atılımlar yeni Türk Toplumunun temellerini oluşturmuştur. “Ulusal Kurtuluş Savaşı’nın ve bu savaşla birlikte başlayan Atatürk Devrimi’nin bir özelliği vardır; önce savaş başlamış; barış sağlanıncaya kadar devrimle savaş iç içe yürümüş, sonra da devrim kendi doğrultusunda gelişmiştir, gelişmesini sürdürmektedir. Atatürk Devrimi bir bütündür; tümüyle yorumlanır, anlam kazanır. Bu devrim içinde yer alan saltanatın, halifeliğin kaldırılması; Cumhuriyetin kurulması; yasaların, eğitimin, toplum ve devlet yaşamının laikleştirilmesi gibi eylemler

⁴⁵ Sönmez, *age*, s. 170.

devrim olarak adlandırılmamalıdır. Bunlar devrim sürecindeki atılımlar, aşamalar, devrimsel eylemlerdir.”⁴⁶

Atatürk Devrimlerinin önemli bir özelliği de Batı tipi bir toplum yaratmaya yönelmiş olmasıdır. “Bir başka deyişle bu devrimler batıda görülen toplum modellerinden esinlenerek uygulamaya konulmuştur.”⁴⁷ Batı’yı esas alan devrimler Türkiye’nin toplumsal yapısında önemli değişimleri beraberinde getirmiştir.

“Atatürk devrimlerinin amaçlarından biri de Osmanlı İmparatorluğu’nda çok uzun bir zamandır süregelen ‘kültürel ikilik’ sorununa çözüm getirmektir. Toplumda aydınlarla halk kitlelerinin kullandıkları ortak bir dil ve ortak bir yazın olmaması, bu iki grubun kültürel değerleri arasında büyük bir farklılaşmaya yol açmıştı. Bu farklılık, Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki Batılılaşma eylemleriyle birlikte daha da belirginleşti. Çünkü Batılı kurumların, salt öykünme yoluyla alınması, geniş halk kitlelerini devlete ve onun temsilcisi olan aydınlara karşı daha da yabancılaştırdı. Mustafa Kemal, geniş halk kitleleriyle aydınlar arasındaki uçurumu kapatmak istiyordu.”⁴⁸ Yeni Türk harflerinin kabulünden 3 ay önce Mustafa Kemal 9 Ağustos 1928 günü Sarayburnu’nda halka şunları söylüyordu:

“Çok işler yapılmıştır, ama bugün yapmaya mecbur olduğumuz son değil, lakin çok lüzumlu bir iş daha vardır. Yeni Türk harfleri çabuk öğrenilmelidir, her vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bir milletin, sosyal bir toplumun yüzde onu, yirmisi okuma yazma bilir, yüzde sekseni, doksanı bilmezse, bu ayıptır, bundan insan olanların utanması gerekir. Bu millet utanmak için yaratılmamıştır, övünmek için yaratılmış, tarihini övünmekle doldurmuş bir millettir. Fakat milletin yüzde sekseni okuma yazma bilmiyorsa bu hata bizde değildir, Türk’ün karakterini anlamayarak kafasını birtakım zincirlerle saranlardır. Artık geçmişin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız, hataları düzelterek, bu hataların düzeltilmesinde bütün vatandaşların çalışmalarını isterim. En nihayet bir yıl, iki yıl içinde bütün Türk toplumu yeni harfleri öğrenecektir. Milletimiz yazısı ile kafası ile bütün medeniyet âleminin yanında olduğunu gösterecektir.”⁴⁹

Görüldüğü gibi Atatürk, Harf İnkılâbı ile hem kültürel anlamda hem sosyal anlamda diğer tüm inkılâpların temelini oluşturacak bir adım atmak

⁴⁶ Suna Kili, **Türk Devrim Tarihi**, İstanbul, 2001, s.265-266.

⁴⁷ Kongar, (1981), s. 115.

⁴⁸ **aynı** s.116.

⁴⁹ Sakaoğlu, **age**, s.44.

istemmiştir. Ayrıca Arapça ve Farsça sözcükler ile dolu ve hem Arap hem de Fars dilbilgisinden etkilenen Osmanlıcaya karşın dilin Türkçeleştirilmesi ulusal bütünlüğü sağlamak için olmazsa olmaz bir zorunluluktur. “Osmanlılar döneminde dil, yönetici sınıf ile geniş halk kitleleri arasında bir sınıfsal farklılaşma aracı olarak işlev görüyordu. Bu farklılaşma o denli güçlüydü ki Ulusal Bağımsızlık Savaşı sırasında, kimi hükümet bildirimlerini halkın anlayacağı dile çevirmek gerekliliği doğmuştu.”⁵⁰

Batıyı esas alarak çağdaş bir yapı yaratmaya yönelik bütün devrimler aynı zamanda ulusçuluk havası içinde gerçekleşmiştir. Bu çabalardan ilki Türk dili ile ilgili olmuştur. Böylece bu ulusçuluk anlayışının bir sonucu olarak Türk Dili’ni inceleyip, araştırmak ve yabancı etkilerden arındırmak için Türk Dil Kurumu kuruldu. Bu kurumun çalışmalarıyla birlikte Türkçe, çeşitli grup ve sınıflar arası farklılaşma nedeni olmaktan çıkıp, ulusal bütünlüğü sağlayıcı bir işlev görmeye başladı.

Atatürk devrimlerinin Türk toplum hayatında etkili olabilmesi için okuryazar oranının artırılması yönünde büyük bir çaba olmuştur. Çünkü okuryazar olmayan bir toplumun daha sonraki devrimlere de ayak uydurması beklenemezdi. Genel olarak Atatürk devrimlerinin amacı Batı tarzı modern bir toplum yaratmak olmuştur. Bu noktada da batılılaşma devrimlerin esas altyapısını oluşturmaktadır. “Atatürk’ün batılılaşmaya ilişkin olarak gerçekleştirdiği eylem iki yönlüdür. Birincisi, toplumun güç dağılımını, dinsel-geleneksel nitelikten, çağdaş-demokratik niteliğe aktarmıştır. İkinci olarak Mustafa Kemal, devrimlerini bölük pörçük uygulamalar biçiminde değil, tutarlı bir bütünlük anlamı parçaları olarak sunmuştur topluma. Yaklaşık olarak on yıllık bir süre içinde, bütün devrimler yeni bir düzenin ayrılmaz parçaları olarak gerçekleştirilmişlerdir.”⁵¹ Böylece Türk toplumu temelinde Batı’yı esas alan Atatürk Devrimleriyle birlikte sosyolojik anlamda yüzyıllarca informal ilişkilerin hakim olduğu kapalı toplum özelliği taşıyan toplum özelliğinden, formal ilişkilerin egemen olduğu açık toplum tipine doğru geçiş yaşamaya başlamıştır.

⁵⁰ Kongar, **age**, s.122.

⁵¹ Kongar, **age**, s.117.

2.2. TÜRKİYE'DE SÜRELİ ÇOCUK YAYINLARININ TARİHSEL SERÜVENİ

Sürelî çocuk yayınları dünyada ilk olarak Batılı ülkelerde ortaya çıkmış; ardından dünyanın çeşitli ülkelerinde çocuk yayını olarak adlandırılabilir nitelikte yayınlar görülmeye başlanmıştır. “Başlangıçta toplumun belirli kesimlerine hitap eden basın, zaman içerisinde, toplumun tüm kesimlerine hitap etme arayışına girmiştir. Basının kitleleşmesi sonucunu doğuran bu arayış, zaman içerisinde cinsiyet, ilgi ve mesleki farklılıklara dayalı yeni haberleşme ürünlerinin doğmasına neden olmuştur. Artık toplumun tamamına yönelik bir haberleşme aracı yerine kadınlara, çocuklara, gençlere, değişik ilgi ve meslek gruplarına yönelik gazeteler ve dergiler çıkarılmaya başlanmıştır. İşte sürelî çocuk yayınları da bu ayrışmanın bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve gelişmiştir.”⁵²

“Çocuk yayınları hakkında ilk bilinçli ve önemli girişimler, başta İngiltere olmak üzere Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Almanya ve İskandinav ülkelerinde gerçekleşmiştir.”⁵³ Sürelî çocuk yayınlarının ortaya çıkış amacı çocuğu ahlaki anlamda eğitmek olmuştur. Çocuk dergiciliğinin başlangıcını ahlaki içerikli çocuk dergileri oluşturmaktadır. “İlk yayımlanan çocuk dergileri, birtakım ahlaki değerleri içermekte ve bu dergilerde ebeveynlere ve çocuklara yönelik ahlaki öğütler yer almaktadır.”⁵⁴

“Bilinen ilk çocuk dergisi *Juvenile Magazine* (1788) İngiltere’de yayımlanmıştır. Bu dergiyi, *The Children’s Magazine* (1799), *The Child’s Companion* (1824), *The Children’s Friends*, *The Charm* (1852-54), *The Boy’s Own Magazine* (1855-74) gibi dergiler takip etmiştir. Bu dönemde Fransa’daki en önemli çocuk dergileri ise *Le Musée des Familles* ile *Magazine d’Education et de Récréation*’dur.”⁵⁵

Türkiye’de ise çocuk dergiciliğinin doğuşu Tanzimat ile birlikte olmuştur. İlk çocuk dergileri günlük gazete ekleri olarak ortaya çıkmış fakat bu dönemdeki çocuk dergileri uzun ömürlü olmamıştır. Tanzimat dönemi

⁵² Hüseyin Şimşek, “XIX. Yüzyıl Çocuk Dergiciliği ve Eğitsel İşlevi Üzerine”, **Millî Eğitim Dergisi**, Sayı.151, 2001.

⁵³ Elif Konar, *Gürbüz Türk Çocuğu’nun İncelenmesi (1926-28 Yılları)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2003, s.2.

⁵⁴ Şimşek, (2001)

⁵⁵ Konar, (2003), s.2.

çocuk dergilerinden en uzun ömürlüsü ilk çocuk dergisi olan *Mümeyyiz* dergisidir. “1869 yılında Sıtkı Efendi adlı yayıncının, aynı adlı günlük gazetenin çocuklar için haftada bir neşrettiği *Mümeyyiz*’in her sayısı ayrı bir renkte çıkarılmıştır. Çocuk eğitimi üzerine yoğunlaşan, eğitim ve öğretim yazılarını içeren ve sekiz sayfa olarak basılan bu özel sayı Türk basın tarihinde ilk çocuk ve eğitim dergisi olarak değerlendirilebilir.”⁵⁶

Tanzimat dönemi süreli çocuk yayınlarında da amaç, tıpkı dünyadaki ilk benzerleri gibi çocuğu ahlaki anlamda eğitmek olmuştur. “*Mümeyyiz* dergisinde yazılarda çocuklara, kötü yollara sapmanın zararları anlatılırken, çocuğun her an ‘kötü yola’ sapabilecek denetimsiz bir varlık olarak görüldüğü anlaşılıyor.”⁵⁷ Genel olarak çocuk yayınlarının ortaya çıkışının amacı çocuğun denetimsiz bir varlık olarak görülüp, önce ahlaki anlamda çocuğu eğitmek olduğu söylenebilir.

Türk basın tarihinde yayımlanmış süreli çocuk yayınlarının tarihsel serüvenini Cumhuriyet’ten önce ve sonra olmak üzere iki ana başlık altında ayırıp incelemek mümkündür. Araştırma, Erken Cumhuriyet dönemindeki süreli çocuk yayınlarını kapsadığı için, Türkiye’deki süreli çocuk yayınlarının tarihsel yolculuğu ilk çocuk dergisi *Mümeyyiz*’in yayımlandığı tarih olan 1869’dan 1950’ye kadar geçen süreyi kapsamaktadır.

⁵⁶ Şimşek, (2001)

⁵⁷ Şeyma Gençel, *Çocuk Dergileri, Türkiye’de Dergiler Ansiklopediler (1849-1984)* İstanbul, 1984, s.186.

2.2.1. Cumhuriyet'ten Önce Yayınlanan Süreli Çocuk Yayınları

Cumhuriyetten önceki süreli çocuk yayınları ilk olarak Tanzimat döneminde ortaya çıkmıştır. “3 Ekim 1869 Cuma günü, İstanbul Camlı Han Matbaasında 4 sayfalık ilk ‘Çocuklara Mahsus Gazete’ basılır. *Mümeyyiz* adlı çocuk gazetesinin, arşivlerde sadece ilk 49 sayısı bulunmaktadır. 20 para’ya satılan Sıtkı Bey’in bu haftalık yayını, saptanabilen en eski çocuk dergisi olarak kabul ediliyor.”⁵⁸

“En eski olmasına karşın, en yeni fikirlerin savunucusu olan *Mümeyyiz*, ilk sayısında sadece erkek çocuklar için değil; aynı zamanda kız çocuklar için yayımlandığını söyler. Çünkü Cenab-ı Allah erkeklere ihsan buyurduğu akıl ve fikri kadınlara da vermiş olduğundan, kadınların da erkekler gibi ilim sahibesi olmaları lazım geldiği görüşündedir.”⁵⁹ *Mümeyyiz* ilk çocuk dergisi olmasının yanı sıra içeriğinde de diğer çocuk dergilerine öncülük edecek öğeler barındırmaktadır. “Ahlaki yazıların yanı sıra dergide güncel siyasi olayların da ‘haber’ olarak yer aldığı görülür. Prusya, Fransa savaşı ile ilgili Paris kaynaklı haberler, padişahın 16.000 çocuğu sünnet ettirmesi, 20 gün süren düğünde ip cambazları ve hokkabazların varlığı çocuğa haber olarak aktarılır.”⁶⁰

“Tanzimat dönemindeki ikinci çocuk dergisi ise üzerinde basım yılı bulunmayan, ancak yayınladığı ilanlardan dolayı olarak yapılan çıkarımlarla muhtemelen 1873 veya 1874 yılında çıkarılan *Hazine-i Etfal* adlı dergidir. XIX. yüzyılın önde gelen çocuk edebiyatçılarından Mehmet Şemseddin tarafından yayımlanan *Arkadaş* (1876) dergisi ise Tanzimat döneminin son çocuk dergilerindedir. 13 sayı yayımlanabilen *Arkadaş*, batılı tarz çocuk dergilerinin başında gelir.”⁶¹

Tanzimat’tan sonra süreli çocuk yayınlarına İkinci Meşrutiyet döneminde yenilerinin eklendiği görülmektedir. Bu dönemdeki dergiler kısmen Tanzimat dönemi yayınlarından farklılık gösterse de kendi aralarında

⁵⁸ Gençel, *age*, s.185.

⁵⁹ İsmet Kür, *1869-1928 Yılları Çocuk Dergilerinde Eğitimci Yazarların Benimsediği Çocuk Tipleri*, 1. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, Ankara, (6-8 Kasım 1996), s.145.

⁶⁰ Gençel, *age*, s.186.

⁶¹ Şimşek, (2001)

kısmen birbirine benzer niteliktedir. “İkinci meşrutiyet dönemindeki süreli çocuk yayınlarının genel özellikleri arasında özendirme dağıtımları, bilmeceyi doğru bilenlere hediyeler sunmaları, yayın içerisinde fıkra, öykü, şiir gibi çeşitli edebiyat türlerine yer vermeleri, okul derslerine yardımcı bilgilere yer vermeleri söylenebilir.”⁶²

İkinci Meşrutiyet dönemi çocuk dergilerinin “içeriği büyük ölçüde çocuklar için hikâyeler, fabllar, tabiat bilgileri, mektuplar ve temsillerden oluşmakta, eğitim konusu ağırlıklı yer tutmaktadır.”⁶³ İkinci Meşrutiyet çocuk dergilerinde çocuklara aktarılan değerlerin başında “çalışmak, çalışkan olmak, üretmek, ekonomik gücü elde etmek, yardımlaşmak, fakir ve kimsesizleri korumak gibi sosyal ve siyasal konuları içeren değerler gelmektedir.”⁶⁴

Ancak dönemin genel siyasi havasının çocuk dergilerine yansımaması biraz düşündürücüdür. İkinci Meşrutiyet dönemini ele alan araştırmalar, dönemin özgürlükçü havasının çocuk dergilerine pek yansımadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu araştırmalar dönemin dergilerine yansıyan özgürlüğün sadece Mutlakiyet dönemine ilişkin ağır eleştiri ve hakaretler olduğunu belirtmektedir.

Dönemin çocuk algısının ise Tanzimat döneminde olduğu gibi çocuğun “geleceğin yetişkini” anlayışında temellendiği söylenebilir. “İkinci Meşrutiyet dönemi dergilerinde çocuğa yönelik olarak düşünülen; eğitimden sağlığa, el becerisinden çocuk oyunlarına kadar bütün faaliyetler, çocuğa görelilik ve uygunluk yönünden değil, gelecekte toplum için sunabileceği katkılar açısından değerlendirilmiştir.”⁶⁵ Çocuğa görelilik ilkesinin Cumhuriyet öncesi çocuk dergilerinde genelde önemsenmeyen bir ilke olarak kaldığı söylenebilir.

“Genel olarak eski harfli çocuk dergilerinde terbiye, ahlak, eğitim gibi konular işlenmiştir. Ağırlıklı olarak eğitici bir özellik taşıyan bu dergilerde,

⁶² Fatma Banu Deniz, *İkinci Meşrutiyet dönemi Süreli Çocuk Yayınlarında Dini Motifler (Mektepli, Mini Mini, Çocuk Dostu, Küçükler Gazetesi)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2010, s.18.

⁶³ **aynı**, s.16.

⁶⁴ Gurbetoğlu, (2006) s.546.

⁶⁵ Ali Gurbetoğlu, *II. Meşrutiyet Döneminde Yayımlanan Çocuk Dergilerinin İncelenmesi (1908-1918)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2006, s. 537.

eğitici, ahlaki yazılara, okuyucu mektuplarına, bilmecelere, hikâyelere, eşya ve hayvan tanıtımlarına, Osmanlı ve Avrupa basını hakkında bilgilere, yeni gelişmelere, keşiflere, tarih, geometri, astronomi, hesap, coğrafya ve özlü sözlere; İstanbul ve semtlerine, tarihi yapılara, Avrupa medeniyetine ait bilgilere rastlanır.”⁶⁶ Cumhuriyet’ten önce yayımlanmış süreli çocuk yayınlarının kronolojik listesi Tablo.2.1’de gösterilmiştir.

⁶⁶Ahmet Balcı, *Çocuklara Rehber Dergisi’nin Çocuk Eğitimine Katkısı Açısından İncelenmesi* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay, 2002, s. 9.

Tablo.2.1.Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Yayınlanmış Süreli Çocuk Yayınları*

Dergi Adı	Yayımlandığı Yıllar	Toplam Yayımlandığı Sayı	Basım Yeri
<i>Mümeyyiz</i>	1869-1870	49	İstanbul
<i>Hazine-i Etfal</i>	1873	1	İstanbul
<i>Sadakat</i>	1875	6	İstanbul
<i>Etfal</i>	1875	16	İstanbul
<i>Ayine</i>	1875-1876	41	Selanik
<i>Arkadaş</i>	1876-1877	13	İstanbul
<i>Terüman-ı Hakikat</i>	1880	26	İstanbul
<i>Aile</i>	1880	3	İstanbul
<i>Bahçe</i>	1880-1881	40	İstanbul
<i>Mecmua-ı Nevresidegan</i>	1881	4	İstanbul
<i>Çocuklara Arkadaş</i>	1881	12	İstanbul
<i>Çocuklara Kıraat</i>	1881-1882	18	İstanbul
<i>Vasıta-i Terakki</i>	1882	4	İstanbul
<i>Etfal</i>	1886	23	İstanbul
<i>Numune-i Terakki</i>	1887-1888	9	İstanbul
<i>Debistan-ı Hired</i>	1887	1	İstanbul
<i>Çocuklara Talim</i>	1887-1888	9	İstanbul
<i>Çocuklara Mahsus Gazete</i>	1896-1908	626	İstanbul
<i>Çocuklara Rehber</i>	1897-1901	166	Selanik
<i>Çocuk Bahçesi</i>	1905	43	Selanik
<i>Musavver Küçük Osmanlı</i>	1909	3	İstanbul
<i>Mekteblilere Arkadaş</i>	1910	14	İstanbul
<i>Çocuk Dünyası</i>	1913-1918	94	İstanbul
<i>Ciddî Karagöz</i>	1913	3	Bursa
<i>Çocuk Yurdu</i>	1913	7	İstanbul
<i>Mektebli</i>	1913	19	İstanbul
<i>Talebe Defteri</i>	1913-1918	68	İstanbul
<i>Çocuk Duygusu</i>	1913-1914	61	İstanbul
<i>Türk Yavrusu</i>	1913	2	İstanbul
<i>Çocuklar Alemi</i>	1913	10	İstanbul
<i>Kırlangıç</i>	1913	3	İstanbul
<i>Çocuk Bahçesi</i>	1914	21	İstanbul
<i>Çocuk Dostu</i>	1914	13	İstanbul
<i>Mini Mini</i>	1914	7	İstanbul
<i>Küçükler Gazetesi</i>	1918	8	İstanbul
<i>Hür Çocuk</i>	1918	3	İstanbul
<i>Haftalık Çocuk Gazetesi</i>	1919	8	Bursa
<i>Lâne</i>	1919-1920	3	İstanbul
<i>Hacıyatmaz</i>	1920	1	İstanbul
<i>Bizim Mecmua</i>	1922-1927	74	İstanbul

* Cüneyd Okay, *Eski Harfli Çocuk Dergileri*, s.216-217 İstanbul: Kitap Matbaacılık, 1999.

Cumhuriyet'ten önce yayımlanan bu dergiler içerik olarak bazı farklılıklar taşımaktadır. Özellikle dergilerde çocuk algısına yönelik farklılıklar göze çarpmaktadır. “*Etfal* (1875), *Çocuk Bahçesi* (1905), *Çocuk Dünyası* (1913-1918) gibi dergiler siyasi ve iktisadi konuları işleyerek geleceğin siyasal açıdan uyanık insanını hazırlamakta; *Çocuklara Kıraat* (1881-1882), *Çocuklara Talim* (1887-1888) gibi dergiler ise okuldaki öğretime destek olmaya çalışmaktadır.”⁶⁷

Cumhuriyet'ten önce yayımlanan süreli çocuk yayınlarında çocukların eğitimine önem verildiği, bu yayınların onların sosyalleşme süreçlerinde aktif birer rol aldıkları söylenebilir. Türkiye’de süreli çocuk yayınlarının gelişiminde Cumhuriyet önemli bir dönemeç olmuştur. Cumhuriyet ile birlikte süreli çocuk yayınlarında niceliksel olarak bir artış olmasının yanı sıra içerik olarak da birtakım değişimler gözlenmeye başlanmıştır. Özellikle Harf İnkılâbıyla birlikte süreli çocuk yayınlarının sayısındaki artış göze çarpmaktadır.

2.2.2. Erken Cumhuriyet Döneminde (1923-1950) Yayımlanan Süreli Çocuk Yayınları

Cumhuriyet’in ilanıyla birlikte pek çok alanda yapılan köklü değişimlerin varlığı eğitime ve çocuğa verilen önemi kuşkusuz büyük miktarda arttırmıştır. “Yarının yetişkini” olarak görülen çocuklar sadece okul ile değil, kendilerine hitap eden süreli yayınlar vasıtasıyla da önemli bir konumda yer almışlardır. Bundan dolayı cumhuriyetin ilanıyla birlikte başlayan süreçte süreli çocuk yayınlarının içeriği daha önem kazanmaktadır. Bu dönemde yayımlanan dergilerin genelde eğitimciler tarafından hazırlanmış olması da, Erken Cumhuriyet döneminde eğitime verilen önemi göstermektedir.

Erken Cumhuriyet döneminde diğer süreli yayınlarda olduğu gibi süreli çocuk yayınlarında da 1928’deki Harf İnkılâbının etkisi görülmüştür. “Türk halkını yüzde yüz okuryazar yapma amacıyla gerçekleştirilen Harf Devrimi, canlı bir yayın yaşamını da başlatıyordu.”⁶⁸ “1928’deki Harf Devrimi ile

⁶⁷ Meral Alpay, “Çocuk Edebiyatı”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı.8-9, 1979-1980, s. 173.

⁶⁸ Alpay, (1979-1980), s. 169.

beraber çocuk dergileri artık Latin harfleriyle ve önemli bir sorumluluğu üstlenerek yayımlanmaya başlandı. Milli eğitim politikası gereği, bir yandan yetişkin nüfusun yeni alfabe ile okumaya alıştırılması için çaba sarf edilmiş, bir yandan da geleceğin büyükleri olarak benimsenen çocukların iyi bir eğitim görmesi esas alınmıştır. Bu politikanın sonucu, 1928'den sonra birçok yeni çocuk dergisi yayımlanmaya başlanmıştır.”⁶⁹ 3 Kasım 1928'deki kanunun yürürlüğe girmesinin ardından Mehmet Faruk [Gürtunca] tarafından 2 Aralık 1928 tarihinde çıkarılmaya başlanan *Çocuk Sesi*, Harf İnkılâbının ardından yeni harflerle çıkarılan ilk süreli çocuk yayını olmuştur.

Harf inkılâbı süreli çocuk yayınlarının sayısının artmasında da etkili rol oynamıştır. Cumhuriyet'ten sonra yayımlanan süreli çocuk yayınları Tablo 2.2'de gösterilmiştir:

⁶⁹ Gençel, *age*, s.188.

Tablo.2.2. Erken Cumhuriyet Döneminde (1923-1950) Yayımlanan Süreli Çocuk Yayınları*

Dergi Adı	Yayımlandığı Yıllar	Yayıncı	Basım Yeri
<i>Yeni Yol</i>	1923-1926	Muallim Nedim Tuğrul	Bolu-İstanbul
<i>Musavver Çocuk Postası</i>	1923	Süleyman Tefvik	İstanbul
<i>Çıtı Pıtı</i>	1923	İbnülhilmi Vasfi	İstanbul
<i>Şübbân</i>	1923	Recai	İstanbul
<i>Talebe Mecmuası</i>	1923	Hikmet Arif	İstanbul
<i>Haftalık Resimli Gazetemiz</i>	1924	Tahsin Demiray	İstanbul
<i>Resimli Dünya</i>	1924-1925	Orhan Seyfi	İstanbul
<i>Resimli Eytâm Mecmuası</i>	1925	Hamid Nuri	İstanbul
<i>Sevimli Mecmua</i>	1925	M. Zekeriya	İstanbul
<i>Mektebliiler Alemi</i>	1925	Muallim İlyas Bahri	İzmir
<i>Çiçek</i>	1926	Ruhi	İstanbul
<i>Gürbüz Türk Çocuğu</i>	1926-1928	Doktor Fuad	İstanbul
<i>Çocuk Dünyası</i>	1926-1927	Muallim Ahmed Halid	İstanbul
<i>Çocuk Yıldızı</i>	1927	Hocaoğlu Sâlim	İzmir
Çocuk Sesi	1928-1948	Mehmet Faruk Görtunca	İstanbul
<i>Gençlik</i>	1928	Cemal	İstanbul
<i>Şen Çocuk</i>	1932-1933	Mehmet Şükrü	İstanbul
<i>Afacan</i>	1934-1939	M. Faruk Görtunca	İstanbul
<i>Çalışkan Çocuk</i>	1934-1935	Refik Emin	İstanbul
Mektepli Gazetesi	1932-1935	Mehmet Sami Karayel	İstanbul
<i>Oklahoma</i>	1935-1955	Alaadin Kırıl	İstanbul
<i>Olgun Çocuk</i>	1935	Burhan Bilbaşar	İstanbul
<i>Ateş</i>	1936-1938	Tahsin Demiray	İstanbul
Çocuk	1936-1948	Dr. Fuad Umay	İstanbul
<i>Gelincik</i>	1936	M. Faruk Görtunca	İstanbul
<i>Öğretmen İleri</i>	1936-1937	Nahide Bilbaşar	İstanbul
<i>Yavrutürk</i>	1936-1942	Tahsin Demiray	İstanbul
<i>Yeni Kültür: Ailede Çocuk, Mektepte Çocuk</i>	1936-1945	Kâzım Nami Duru	Ankara
<i>Cumhuriyet Çocuğu</i>	1938-1939	Zahide Tan	İstanbul
<i>Çocuk Gazetesi</i>	1938	M. Muzaffer	İstanbul
<i>Asrın Çocuğu</i>	1939-1940	Süha Tükel	İzmir
<i>Binbir Roman (Haftalık)</i>	1939-1952	Tahsin Demiray	İstanbul

* Bu tablo bazı kısımlarda düzeltmeler yapılarak iki kaynaktan yararlanılarak oluşturulmuştur: Cüneyd Okay, *Eski Harfli Çocuk Dergileri*, İstanbul: Kitap Matbaacılık, 1999, s.216-217 ve Meral Alpay, "Çocuk Edebiyatı", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı.8-9, 1979-1980, s. 177—180.

<i>Binbir Roman (Aylık)</i>	1941-1947	Tahsin Demiray	İstanbul
<i>Bilmece</i>	1943-1945	Cemile Tuna	İstanbul
<i>Çocuk Dünyası</i>	1943	D.N. Arsan	İstanbul
<i>Çocuk Haftası</i>	1943-1949	---	İstanbul
<i>Çocuk Gözü</i>	1945-1946	Faruk Gürtunca	İstanbul
<i>Doğan Kardeş</i>	1945-1978	V. Nedim Tör	İstanbul
<i>Şen Çocuk</i>	1945-1947	Bahaddin Yücel	İstanbul
<i>Aile</i>	1947-1952	V. Nedim Tör	İstanbul
<i>Can Kardeş</i>	1947	Erdoğan Egeli	İstanbul
<i>Çocuk Âlemi</i>	1947-1951	Hamit Şendur	İstanbul
<i>Küçük Kardeş</i>	1947-1948	V. Nedim Tör	İstanbul
<i>Armağan</i>	1950-1957	Hamit Şendur	İstanbul
<i>Çocuk Güneşi</i>	1950	Bilal Akıncı	Trabzon
<i>Çocuklara Armağan</i>	1950-1956	Çocuk Yayınları Müessesesi	İstanbul

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yayımlanmış çocuk dergilerine genel olarak bakıldığında belirli ortak özellikler bulmak mümkündür. "Bu dergilerde, Cumhuriyet devrimlerinin savunduğu fikirlerin yayılmasına özen gösterilmiştir. Gelecek kuşak Türk gencini daha çocukluktan başlayarak tarih bilinci, vatan sevgisi, ilerleme aşkına sahip, bilgili, sıhhatli bir kişi olarak yetiştirmek amaç edinilmiştir. Bu amaç doğrultusunda 'ideal Türk çocuğu' imgesi yaratılmaya ve çocuklara örnek olarak verilmeye çalışılmıştır. Bu anlayışla, çocuklardan küçük bir büyük adam ciddiyeti içinde makul yaratıklar olmaları beklenmiştir."⁷⁰

Bu dönemde yayımlanan bazı yayınların içerik yönünden ise birbirlerinden ayrıldıkları söylenebilir. "Zekeriya Sertel tarafından 1925'te 15 günlük olarak çıkarılan *Sevimli Mecmua*, kendinden evvel yayımlanan çocuk dergileri arasında içerik açısından bir dönüm noktası niteliği taşır. Gerek işlediği konular, gerekse bu konuların dağılımındaki ağırlık ve işleniş biçimi *Sevimli Mecmua*'yı diğer dergilerden çok farklı olma özelliğini kazandırmıştır. Devrindeki dergilerin özellikleri olan haber, öğretici ve öğüt verici yazı türlerine hiç yer vermeyen dergi bilmece-bulmaca, fotoğraf, biyografi, seri karikatür, resimli öykü, armağanlı resim boyama gibi etkinliklere yer vermiştir. Biyografi sayfalarında uluslararası alandaki bilim adamı ve milli kahramanlara

⁷⁰ Gençel, age, s. 193.

yer veren dergi, fotoğrafı da yabancı ülkelerden bilgi aktaran bir araç olarak kullanmıştır.”⁷¹

Cumhuriyet ile birlikte çocuk dergilerinde incelenebilecek bir diğer husus da yeni rejimin bu yayınlara ne ölçüde yansıdığıdır. Yeni rejimin izleri bazı dergilerde belirgin olarak hissedilse de Cumhuriyet’in izine rastlanmayan dergiler de mevcuttur. Söz gelimi “*Musavver Çocuk Postası* Cumhuriyet’e ve yeni rejime karşı tutumunu belirleyememiş, olumlu ya da olumsuz herhangi bir tavır almamıştır.”⁷²

Çocuk dergilerinin bu dönemde çoğunun biçim ve içerik yönünden çağa ayak uydurduğu söylenebilir. Ancak çağa ayak uyduramayan dergiler de mevcuttur. Örneğin *Çocuk Yıldızı* (1927) dergisi “sayfa düzeninden tarih kaydına, şiir ve hikâyelerinden resimlere kadar on dokuzuncu asırda çıkan birçok çocuk dergisinden bile geridedir.”⁷³

Cumhuriyet’ten sonra Harf İnkılâbı çocuk yayınlarında da bir dönüm noktası olmuştur. Okuryazar oranının artması, eğitime verilen hayati önem ile birlikte canlanan yayın hayatı çocuk dergilerinde içerik yönünde de olumlu anlamda değişimler yapılmasına olanak sağlamıştır. Çocukların okul derslerine yardımcı olmayı amaç edinen dergilere bu dönemde rastlanmaktadır. Özellikle “harf devriminden sonraki dönemde çocuk dergileri alanında belirli etki sahibi olan iki yayıncı ise özellikle üretkenlikleriyle dikkati çekerler: Tahsin Demiray ve Mehmet Faruk [Gürtunca]. Bu yayıncılar öğretmenlik mesleğinden geldikleri için, çıkardıkları dergilerin bir kısmını, salt okul eğitimine yardımcı olmak üzere ünite dergisi şeklinde hazırlamışlardır.”⁷⁴

Cumhuriyet döneminin önemli yayıncılarından olan Tahsin Demiray *Temel Bilgiler* adlı okul programındaki konulara yönelik, yardımcı kitap niteliğinde bir dergi çıkarmış, ancak yayıncı olarak ağırlığı, hem öğretici hem eğitici diye nitelendirilebilen dergilere vermiştir. Cumhuriyet döneminde çocuk dergileri konusunda etkin olan bir diğer yayıncı Mehmet Faruk [Gürtunca] da dergilerini *Sınıf Bilgileri*’nin okul ünitelerine göre hazırlamıştır. Mehmet

⁷¹ Gençel, *age*, s.188.

⁷² Okay, s.179

⁷³ Okay, s. 212

⁷⁴ Gençel, *age*, s. 188-189.

Faruk'un Harf İnkılâbından sonra yayımlanan ilk süreli çocuk yayını olan *Çocuk Sesi*'nden hariç yayımladığı diğer yayınlar ise şöyledir: "*Afacan* (1934), *Gelincik* (1936), *Yavrutürk* (1936), *Çocuk Romanları* (1941), *Çocuk Gözü* (1945)."⁷⁵

Cumhuriyet'in ilerleyen yıllarında daha uzun soluklu olarak yayın hayatını devam ettirmiş başarılı çocuk dergileri mevcuttur. Vedat Nedim Tör idaresinde çıkmaya başlayan *Doğan Kardeş* (1945) dergisi gerek 33 yıl yayımlanan çocuk dergisi olması bakımından, gerekse çocuğa yaklaşımı ve çocuğa bakış açısı ile bir ekol yaratmıştır. *Doğan Kardeş* birçok kuşaktan çocuğa okuma ve edebiyat zevki vermekle kalmamış, ustalığını kabul ettirmiş birçok sanatçının keşfine de yol açmıştır. "*Doğan Kardeş* dergisindeki bu başarının sırrının 'kardeş' sözcüğünde gizli olduğu düşünülebilir. İlk sayıdan başlayarak dergide adı geçen her küçük, adının sonuna eklenen bir kardeş sıfatıyla anılmıştır. Büyükler de yaşlarına göre abla, amca, teyze ya da ağabeydirler. Bu pencereden bakıldığında tüm Türkiye birbirine sıcacık duygularla yaklaşan ve geleceğe umutla bakan kocaman bir ailedir."⁷⁶ *Doğan Kardeş* pek çok yönüyle kendinden sonra çıkan çocuk dergilerine de öncülük etmiş cumhuriyet tarihindeki çocuk dergileri arasından özel bir konuma sahiptir.

Tanzimat'tan başlayarak Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar değerlendirilen süreli çocuk yayınlarında pek çok farklılıklar göze çarpsa da bazı ortak özellikler mevcuttur. "Dergiler, gerek Tanzimat, gerekse Cumhuriyet'in ilk yıllarında yüklendikleri ciddi görevle 'ideal' çocuğu yaratmaya çalışmış, içeriklerine genellikle 'her türlü' bilgiyi almayı amaçlamışlardır."⁷⁷

İlk Türk Çocuk dergisi olarak kabul edilen *Mümeyyiz*'den Harf İnkılâbına kadar geçen sürede yayımlanan süreli çocuk yayınları değerlendirildiğinde yine kendinden önceki dergilerde olduğu gibi çocukları eğitmenin esas amaç olduğu görülür. İlk çocuk dergisi olan *Mümeyyiz*'den

⁷⁵ Gençel, age, s.190

⁷⁶ Nurten Eker, *Doğan Kardeş Dergisi'nde Yer Alan Metinlerin Tür, İçerik ve Anlatım Özelliklerinin Çocuk Eğitime Katkısı Açısından İncelenmesi (1-75. Sayı)*. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 2006, s.40.

⁷⁷ Gençel, age, s. 202.

Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar olan süreli çocuk yayınları kıyaslandığında yayınların dönemsel olarak içeriklerinde değişiklikler gözlense de genelde eğitici ve öğretici konulara önem verildiği söylenebilir. "1869-1928 döneminde yayımlanan çocuk dergilerinde eğitici ve öğretici olma amacı ağır basmakta; içerdikleri bilmece, bulmaca ve güldürücü fıkralarla eğlendirici olmaya da çalışmaktadırlar. 1928'den 1950'lere dek aynı amaç izlenmekte, 1950'lerde eğlendirici, hatta boş zamanları öldürücü dergilerin sayısal üstünlüğü almıştır."⁷⁸

Genel bir ifadeyle söylenebilir ki, Tanzimat'tan Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar yayımlanan süreli çocuk yayınlarının hemen hepsinin çocuğa bakış açısı onu "geleceğin yetişkini", "yarının varisi", "geleceğin teminatı" olarak görmeleridir. Özellikle Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte yeni Cumhuriyet'in geleceğin yetişkinlerine emanet edilmesi anlayışı bu görüşü daha da desteklemiştir. Bu nedenle çocuğa görelilik ilkesinin göz önünde tutulmadığı dergilerin sayıca çok olduğu düşünülebilir. Ancak Türkiye'de yayımlanmış süreli çocuk yayınları ile ilgili daha kapsamlı araştırmalar yapılmalıdır. Özellikle dergilerin dönemsel olarak ayrıştırıldığı araştırmalar sayıca artmalıdır. Bilindiği gibi yayımlandıkları döneme ışık tutmaları bakımından süreli yayınlar tarihsel araştırmalar için eşsiz bir belge niteliğindedir. Türkiye'de yayımlanmış süreli çocuk yayınları da dönemsel olarak farklılıklar içerirken tarihsel anlamda yayımlandıkları dönemin önemli birer tanığı olmuşlardır.

Bu nedenle hem yayımlandıkları dönemin en gerçekçi tanıkları olmaları bakımından, hem de Türkiye'nin değişen siyasal, sosyal hayatında çocuk algısının uğradığı değişiklikleri göstermeleri bakımından süreli çocuk yayınları pek çok araştırmacı için eşsiz birer kaynak durumundadır. Araştırmacıların bu kaynakları doğru bir şekilde analiz ettiği çok sayıda daha araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Böylece her bir araştırma ile hem Türkiye'de çocuk algısının tarihsel seyrinin nasıl olduğu ortaya çıkacak hem de Türkiye'nin tarihsel dönemleri hakkında birincil kaynaklardan bilgi edinilebilecektir.

⁷⁸ Alpay, (1979-1980), s.173.

2.3.SOSYALLEŞME

Çocuk, biyolojik olarak pek çok gereksinimle birlikte dünyaya gelir ve bu nedenle tek başına hayatını sürdürmesi imkânsızdır. Doğar doğmaz beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçlarının yanında çocuk; sevilme, güvende olma gibi ikincil ihtiyaçlara da gerek duyar. Tüm bu ihtiyaçlar çocuğun doğumundan itibaren “başkaları” ile yaşamasını gerekli kılar. “Çocuk kendisinden önce var olan bir dünyanın içine doğar.”⁷⁹ Başka deyişle çocuk, hiçbir özelliğini bilmediği, hiç tanımadığı toplumda dünyaya gözlerini açar. Bu noktada bireye içinde yaşadığı toplumun değerlerini, kültürünü aktaracak aynı zamanda bireyin benlik gelişimine katkı sağlayacak sosyalleşme olgusundan bahsedilebilir. “Çocuk doğar doğmaz topluma katılmak, toplumda yer almak imkânına sahip değildir. Sosyal sistemlerin tamamlanabilmesi için sadece, insanın doğuştan getirdiği biyolojik teçhizata dayanmak kâfi değildir.”⁸⁰ “Biyolojik bir varlık olarak dünyaya gelen insan yavrusu yaşadığı toplumda giderek sosyal bir varlık hâline dönüşür. İnsanın sosyal bir varlık olması biyolojik varlığın insanileşmesi demektir. Biyolojik varlığın insanileşmesi kendi içinde belirli aşamalara sahip olan bir süreçtir. Bu süreçte sosyalleşme denilir.”⁸¹

“Sosyalleşme sürecinin ilk kez ne zaman ve nasıl başladığını kesin bir şekilde saptamak olanaksızdır. İnsanların alet kullanmaya başladıkları çağlarda, yani maddesel kültürün gelişmeye başlaması ile maddesel olmayan kültürün de gelişmeye başladığı ve sosyalleşmenin daha sistemli, bilinçli bir içerik ve süreç edindiği ileri sürülebilir. 375.000-230.000 yıl önce Asya’da beliren Pithecanthropianlar ve Avrupa’da ortaya çıkan Neanderthalardan bu yana sosyalleşmenin, insan yaşamı için düzenli, sürekli ve temel bir olgu niteliği kazanabileceği söylenebilir.”⁸²

⁷⁹ Elkin, (1995) s.15.

⁸⁰ Münir Koştaş, “*Sosyalleşme (Socialisation)*”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt.29, Sayı.1, 1987, s.329-330.

⁸¹ Doğan, (I), 2011, s.103.

⁸² Türker Alkan, *Siyasal Toplumsallaşma*, Ankara, 1979, s.2.

Sosyalleşmenin kavram itibarıyla insanın toplum halinde yaşamaya başlamasıyla ortaya çıktığı bilirse de bu kavramın bilim tarihinde çok eskilere gitmediği bilinmektedir. “Sosyalleşme sözcüğünün İngilizce karşılığı olan ‘socialization’ kelimesi bu dilin sözlüklerinde ve kitaplarında 19. yüzyılın başlarında görülmeye başladı. Aynı sözcük, kısa bir süre sonra da Fransızca’da, 1890’larda ise yavaş yavaş sosyoloji kitaplarında kullanılmaya başladı.”⁸³

Sosyalleşme, insanı sosyal sistemin üyesi haline getiren aktif bir süreçtir. Sosyologlar sosyalleşmeyi çeşitli biçimde tarif etmektedirler. “Linton, yeni doğmuş çocukların medeniyetsiz yaratıklar, cahil hayvanlar halinden bir sosyal sistemin insan üyeleri haline gelişlerinin sosyalleşme sayesinde olduğunu belirtir. Dollard’a göre sosyalleşme, yeni bir kişinin gruba eklenmesini ve toplumun kendi yaş ve cinsindeki kişiden beklediği şeyleri yerine getirir bir şahıs olmasını sağlayan süreçtir.”⁸⁴

Sosyalleşmenin birey ve toplum bakımından iki boyutta etkisinden söz edilir. “Birey açısından; toplumsallaşma bireylerde kişiliğin gelişimi ve gerçekleşmesini, biyolojik organizmanın insanileşmesini, benliğin oluşumu ve kimliğin kazanılması gibi etkilere sahiptir. Toplum açısından ise; kültürün bir kuşaktan diğerine aktarılması, topluma yeni katılan bireylerin toplumun ortak yaşamına katılımı ve sağlıklı bir biçimde adapte edilmelerine katkıda bulunmaktadır.”⁸⁵ Toplumsallaşmanın bu yönüyle sadece bireyi ya da toplumu ele alan tek yönlü değil, bireyi ve toplumu karşılıklı etkileşim hâlinde ele alan çift yönlü bir süreç olduğu söylenebilir. Çocuk, doğduğundan beri üyesi olduğu toplumun mevcut değerlerinin pasif bir alıcısı olarak değil; ilerleyen yıllarda yetişkin olarak üyesi olduğu toplumun değerlerini koruyucu bir nitelik kazanmaktadır. Yani sosyalleşme süreci bir alışveriş ve sürekli devam eden karşılıklı bir etkileşimdir. Nitekim sosyalleşmenin yaşam boyu devam eden bir süreç olması bu görüşü desteklemektedir.

“Sosyalleşme, sadece insanın kişiliğini değil; aynı zamanda toplum içerisindeki sosyal sınıf ve konumunu da belirlemektedir. Birey, mensubu

⁸³ Alkan, **age**, s.3.

⁸⁴ Koştaş, (1987), s. 329.

⁸⁵ Doğan, (I), 2011, s.104.

olduğu ailenin, dini ve etnik grupların, sosyal sınıfın değerlerini benimseyerek o grubun yeni bir üyesi olarak yetiştirilir. Sosyal hareketlilik imkânlarında büyük bir değişim olmadığı takdirde birey, yaşamını bu değerlere göre sürdürür.”⁸⁶ Sosyalleşmeye birey açısından bakıldığında sosyalleşme bireyin toplumdaki konumunu belirlemesinden kişilik kazanmasına kadar pek çok konuda bireyi şekillendirir. Sosyalleşmeye toplum açısından bakıldığında ise sosyalleşmenin işlevi, yeni üyelere kültürün aktarılması ve kurulu toplumsal ilişkilere katılmaları için onların hazırlanılmasıdır. “Sosyalleşmenin fonksiyonu ferdin muhtaç olduğu istidat ve disiplini temin etmek, geliştirmek, toplumun iştihak ve arzularını, değerler sistemini, idealleri ona nakletmek ve özellikle sosyal hayatta oynayacağı ve yerine getireceği rolleri ferde öğretmektir. Bu bakımdan ‘sosyalleşme süreci’ ferdin dışında daima faaliyet hâindedir.”⁸⁷

“Sosyalleşme, muhtevası gereği çeşitli sosyal gruplar içerisinde geçtiği için, toplumdaki grup ve yapılar bu sürecin mekânını oluşturmaktadırlar. Söz konusu gruplar, bir yandan toplumun genel kültür değerlerini aktarmak suretiyle birer amaç fonksiyonu görmekte; öte yandan grubun kendine özgü değerlerini etkileşim halindeki yeni üyelere kazandırarak sosyalleşme sürecinin alt kültür gruplarını teşkil etmektedirler.”⁸⁸ Aile, mahalle, arkadaş çevresi, okul, kitle iletişim araçları bu sosyal ortamlar arasında sayılabilir. Bu gruplar, bireylerin bizzat grup içerisinde yaşayarak ve karşılıklı etkileşim hâlindeyken toplumun bir üyesi olmayı öğrendikleri örgütlenmiş yapılardır. Sosyalleşme, insanlar arasında karşılıklı etkileşimin bulunduğu bu grup ve yapılara bireylerin uyumu olarak görülmektedir. Buradan hareketle sosyalleşmenin içeriğindeki anahtar kavramın “uyum” olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu süreçte uyumun gerekliliği bir anlamda toplumun devamlılığı açısından gereklidir. Çünkü toplumun devamlılığı üyesi olan bireylerin içinde yaşadıkları topluma bağlılıklarına bağlıdır. Bu bağlılığın sağlanması için bireylerin üyesi oldukları toplumun sosyal ve kültürel değerlerini benimsemiş olması gerekir. Aksi takdirde toplumla bu bağı kuramayan insanlardan oluşan

⁸⁶ Mehtap Yeşilorman, **Çocuğun Siyasal Dünyası: Siyasal Sosyalleşmenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Temelleri**, Adana, 2004, s.7.

⁸⁷ Koştaş, (1987), s.330.

⁸⁸ Yeşilorman, *age*, s.5.

toplum, toplum olma özelliğini koruyamaz. Bu nedenle bireylerin üyesi oldukları topluma “uyum” sağlamaları bir gereklilikten ziyade bir zorunluluktur.

Sosyalleşme, birey yaşadığı süre boyunca devam eden bir süreçtir. Örneğin çocuk ilk olarak aile içerisinde sosyalleşir, okula başlayınca tekrar yeni bir uyum sürecine tabi olur. İlerleyen yıllarda yetişkin olan birey iş hayatında yeni bir uyum süreciyle karşılaşır. Bu süreç birey yaşadığı müddetçe devam eder. Söz konusu durum, sosyalleşmenin bireyin yaşamında sadece bir kez gerçekleşen ve bir daha görülmeyen bir durum olmadığını kanıtlamaktadır. “Bireylerin öğrenme aracılığıyla dinamik bir karakter taşıyan, toplumu ve geçirdiği değişimleri sürekli olarak takip ettiği ve farklı sosyal grup ve yapıların getirdiği yeniliklere uyum göstermek üzere, yaşamları içerisinde çok defa yeniden sosyalleşmeye tabi oldukları görülmektedir.”⁸⁹ Birey yaşamının her evresinde sosyalleşme süreci içerisinde yer alır. Bu süreçte karşılaştığı insanlar, etkileşim içinde bulunduğu kitle iletişim araçları, girdiği kültürel, dini vb. ortamların hepsi birer sosyalleştirici konumundadır.

“Sosyalleşme yapısında karmaşıklık içeren, toplumsal anlamda başarılı bireylerin yetişme süreci demektir. O halde insanın doğuştan taşıdığı biyolojik potansiyelle, ekoloji ve toplumu da içine alan çevre etkenlerinin arasındaki karşılıklı ilişkiyi içermesi gerekir. Sosyalleşme böyle tanımlandığında ana-babaların çocukları ‘istedikleri gibi şekillendirmeleri’ gibi dar bir tanımdan öteye gidilmiş olur. Çünkü bu durumda sosyalleşme hem istemli bir sosyalleşmeyi hem de istem dışı bir süreç olan kültürleşmeyi (enculturation) içerir. Bu kültürün öğrenilmesi ve insanın sosyal bir varlık olma sürecinin tamamıdır.”⁹⁰

Genel olarak sosyalleşme ile ilgili tüm görüşler değerlendirildiğinde sosyalleşme ile ilgili şöyle genel bir tanım yapılabilir: Sosyalleşme; bireyin doğumuyla başlayan, aile, okul, kitle iletişim araçları gibi sosyalleştirme vasıtalarıyla bireye toplumun mevcut değerlerini, kültürünü vd. aktararak bireyin topluma uyum sağlamasını sağlayan, aynı zamanda bireyin benlik

⁸⁹ Yeşilorman, *age*, s.6.

⁹⁰ Çiğdem Kağıtçıbaşı, *İnsan-Aile-Kültür*, İstanbul, 1990, s.64.

oluşumu ve kişilik kazanmasını sağlayan, yaşam boyu devam eden dinamik bir süreçtir.

2.3.1. SOSYALLEŞME KURAMLARI

Sosyalleşme ile ilgili yaygın olarak bilinen üç kuram vardır. Bunlar Freud'un öncülüğünde 1900'lü yıllarda ortaya çıkan psikanalitik kuram, 1930'larda ortaya atılan kültürleşme kuramı ve öğrenme kuramıdır.

2.3.1.1. Psikanalitik Kuram

"Toplumsallaşmanın gerek tanımlanması, gerekse süreci konusunda ortaya atılan ve etkisini uzun süre, daha sonraki araştırmalarda sürdüren ilk kuramsal yaklaşımdır. Bu yaklaşımın öncüleri ve güçlü savunucuları Freud, Piaget ve Kohlberg'dir."⁹¹

"Freud, 1900'lerde toplumsallaşma konusunda bireyin kişilik oluşumunu, duygusal-güdüsel bir süreç olarak ele almıştır. Bireydeki ahlak gelişimini ise, bireydeki 'alt ben' (id), 'ben' (ego) ve 'üst ben' (süper ego) ilişkilerindeki denge kavramına bağlamıştır. Çocuğun kalıtımsal niteliğinden doğan bu durum, daha sonra, çocuğun yakın ilişkide bulunduğu anne-baba ve ailedeki diğer kişilerin etkisi ile biçimlenmektedir. Sonraları Freud, bireyin toplumsallaşmasında temel aldığı kalıtımsal özelliklere 'çevresel' etmenlerin etkisini benimsemiş ve böylece psikanalitik görüşe yeni bir boyut eklenmiştir. Ancak temel etmen, bireyin kalıtımsal özellikleridir."⁹²

2.3.1.2 Kültürleşme Kuramı

"Toplumsallaşma olgusuna bir başka kuramsal yaklaşım, antropolojik yaklaşımlardır. Bu yaklaşım, özellikle 1930'larda insanbilimcilerin toplumsallaşmayı, toplumdaki kültürün bir sonraki kültüre aktarılması biçimindeki insanbilimsel tanımlamaları ile güncellik kazanmıştır. Bu kurama

⁹¹ Aysel Aziz , (1982), s.12.

⁹² aynı, s.12.

göre, birey içinde bulunduğu kültürü öğrenir ve davranışlarına bu kültürü yansıtır. Toplumsallaşmayı salt kültür açısından ele alan bu görüş yanında kimi insanbilimciler, Freud'un toplumsallaşma sürecinde başat unsur olarak gösterdiği kalıtımsal kuramı da benimseyerek toplumsallaşmada kültürleşme, kültürleştirme yanında, bireyin kalıtımsal niteliklerinin de rol oynadığı görüşünü benimsemişlerdir.”⁹³

2.3.1.3. Öğrenme Kuramı

“Toplumsallaşma konusunda yoğun çalışmaların yapıldığı 1930'larda insanbilimcilerce ortaya atılan ve sonradan etkisini uzun süre gösteren ve araştırmacılarının çoğunluğunun temel aldığı bir başka yaklaşım “öğrenme ve davranış kuramı” adı ile tanımlanan yaklaşımdır. Bu kurama göre toplumsallaşma, sürdürülen düzenlerin bir etkisi ve ileride olması istenen düzenlerin ise bir nedenidir. Böylece bu yaklaşımda, toplumsallaşma, yerleşik yapıyı ve toplum üyelerinin kişiliğini etkilemekte, kültürün bütünleştirdiği bir işleyiş olmaktadır.”⁹⁴

Genel olarak toplumsallaşma kuramları değerlendirildiğinde ilgili kuramların Freud'un öncülüğünü yaptığı psikanalitik yaklaşımla başladığı görülür. Freud kuramında çocuğun ahlak gelişimi üzerinde durmuş daha sonra bu gelişmede çevrenin de etkili olabileceği görüşünü ortaya atmıştır. Toplumsallaşma ile ilgili bir diğer kuram da kültürleşme kuramıdır. Bu kuram ise toplumsallaşmada kültürün önemli olduğunu, bireyin kalıtımsal niteliklerinin etkin olmadığı düşüncesi temelinde şekillenmiştir. Toplumsallaşma ile ilgili son olarak ortaya çıkan öğrenme kuramında ise; bireyin toplumdaki kültürü öğrenme yolu ile aldığı, bunu davranışlarında gösterdiği ve kendinden sonraki toplumu bu yolla etkilediği görüşüne dayanır.

2.3.2. Sosyalleşme Ortamları

Bireyin içinde doğduğu aile başta olmak üzere yaşamı boyunca neredeyse içinde yer aldığı her ortam birer sosyalleştirici ortam niteliğindedir. “İnsanın sosyal münasebetlerde temasa geldiği her şahıs bir bakıma

⁹³ aynı, s.13.

⁹⁴ aynı, s.14.

sosyalleştiricidir.”⁹⁵ Genel olarak sosyalleştirici ajan bütünü ile toplumdur. Fakat toplum içindeki mevcut çok sayıdaki alt gruplar da sosyalleştirici görevini özellikle yerine getirmektedirler. Aile ise en başta gelen sosyalleştirici ajandır. “Aile kendisinden sonra gelen sosyalleşme kurumlarına gerekli materyali hazırlayan, onları destekleyen, sosyalleşmenin genel çerçevesini ve ortamını çizen bir ön kuruluş görünümündedir.”⁹⁶

“Toplumsallaşma birey açısından ‘başkası düşüncesi’ çevresinde gelişir. İnsanlar başkalarını dikkate alarak kendilerine ve davranışlarına çeki düzen verirler. Aileden sonra bu düşünce ilk kez sokağa yöneltilir. Mahalle ve sokak başkası düşüncesinin kişi özelinde ilk önemli etkilere sahip olan toplumsallaşma ortamlarıdır. Bu ortamın önemli öğeleri de arkadaş ve arkadaş gruplarıdır. Arkadaşlar belli bir yaş grubuna uygun davranışların; standart ve hedeflerin çocuğa benimsetilmesinde son derece işlevsel etkiye sahiptirler. Giderek yaşama anlam kazandırma amacı ile ailenin yerine düşünülen beraberlikler de (arkadaş grupları, alt kültürler vs.) arkadaşlığın çocuk toplumsallaşmasındaki önemini ortaya koyar.”⁹⁷ Çocuk aileden sonra mahallede ve okulda sosyalleştirici unsur olan arkadaş çevresiyle karşılaşır. Çocuk okulda iken aynı zamanda çevresindeki diğer örgütlü gruplarla da iletişime girer. Örneğin bu ilişki bir kulüp, serbest zaman faaliyetleri ve daha geçici nitelikteki arkadaş gruplarıyla ilgili olabilir.

“Aileden sonra toplumsallaşmanın diğer ortamları şöyledir: Mahalle, sokak, okul (eğitim), kültürel ortamlar (kitabevleri, kütüphane ve kıraathane (okumaevleri), panel ve sempozyum benzeri bilimsel ve entelektüel tartışma platformları, siyasi partiler ve siyasi ortamlar, medya (yazılı ve sözlü/görsel iletişim araçları), dini ortamlar (cami, kilise, havra, sinagog, tarikat, cem evi ve benzeri ortamlar), spor, eğlence ve alışveriş merkezleri, mesleki kuruluşlar (loncalar, ahi birlikleri, mesleki dayanışma örgütleri, sendika ve dernekler), modern kulüpler, alt kültürler, sanal iletişim ağları, sohbet odaları, sosyal paylaşım siteleri vs.”⁹⁸ İnsanın bir arada bulunduğu pek çok ortamın birer sosyalleşme ortamı olduğunu söylemek yanlış olmaz. 21. yüzyılda ise

⁹⁵ Koştaş, (1987), s.333.

⁹⁶ Alkan, **age**, s.84.

⁹⁷ Doğan, (III), 2011, s.86.

⁹⁸ Doğan, (II), 2011, s.107.

internetin yaygın bir şekilde kullanılmasıyla birlikte sosyal paylaşım siteleri aktif birer sosyalleşme aracı olarak değerlendirilebilir.

2.3.3. Sosyalleşme Sürecinde Çocukluk Dönemi

Çocukluk dönemi kendi içinde tam olarak sınırlandırılmamış ve belirlenememişse de bu dönem genel anlamda insan hayatının ilk yılları olarak tanımlanabilir. “Bu dönem çocuk; yetişkinlere veya gençlere nazaran daha yoğun bir etki ile karşı karşıya kalır. “Çocuk toplumdaki kuralları öteki bireylerin bilinçli ya da bilinçsiz rehberliğinde öğrenir.”⁹⁹ Yani toplumsallaşma sürecinde çocuk, aktif bir rol alarak toplumsal değerleri içselleştirir. Böylece hem içinde yaşadığı toplumun genel özelliklerini kavrar hem de buna uygun hareket etmenin gerekliliğini kavramış olur. Kendisinden sonra gelen dönemleri etkilemesi de yine çocukluk döneminin önemini ortaya koymaktadır. Rousseau meşhur *Emile ou de L’education* adlı eserinde çocuklukla ilgili şöyle der: “Çocukluk durumundan yakınıyor; ama eğer insan çocuk olarak yaşama başlamasaydı, insan ırkı yok olurdu.”¹⁰⁰

Çocukluk dönemi kuşkusuz sosyalleşme sürecinin en etkili basamağıdır. Ancak çocuğun sosyalleşebilmesi için üç ön koşula gereksinim vardır: “Bunlardan birincisi, içinde toplumsallaşabileceği süregelen bir toplumun, bir dünyanın varlığıdır. İkincisi, çocuğun yeterli ve gerekli biyolojik ve kalıtsal özelliklere sahip olmasıdır. Üçüncü olarak çocuğun, öteki insanlarla, doğası gereği birtakım ilişkiler kurma isteği içinde bulunması, sevgi, merhamet, utangaçlık gibi duygusal birtakım deneyimler kazanması gerekir. Bunların her biri toplumsal bilincin kazanılmasının temelini oluşturan gerekli ön koşullardır.”¹⁰¹

“Toplumsallaşma perspektifinden bakıldığında çocuk yalnızca doyurulmayı bekleyen birtakım gereksinim ve güdülere sahip bir varlık olarak görülemez. O daha çok kalıpları, sembolleri, beklentileri öğrenme becerisine dolayısıyla da kendisini saran dünyayı kavrama yetisine sahip biri olarak

⁹⁹ Elkin, age, s.12.

¹⁰⁰ Jean-Jacques Rousseau, *Emile ya da Eğitim Üzerine*, (Çev. Yaşar Avunç), İstanbul, 2011, s.6.

¹⁰¹ Elkin, age, s.15.

değerlendirilebilir.”¹⁰² Başka bir deyişle sosyalleşmenin karşılıklı etkileşim olduğundan hareketle çocuk da sosyalleşme sürecinde pasif olarak görülemez. Çocuğun, sosyalleşme süreci ilk olarak içinde doğduğu ailede başlar. Ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, yaşayış biçimi, anne babanın öğrenim düzeyi gibi değişkenlerin çocuğun sosyalleşmesini etkilediği ileri sürülebilir. “Ana-babaların çocuklar ve aileyle ilgili temel inanç ve değerlerinin, kendilerini ve rollerini nasıl algıladıklarının, aile süreçlerinin ve çocuğun sosyalleşmesinin anlam kazandığı temel bağlamı oluşturur. Ana-babaların çocuk gelişimi ve sosyalleşme hakkındaki inançları, güçlü bağlamsal anlam sistemleridir. Bu sistemler çocuk yetiştirme davranışlarını ve ana-babaların çocuklardan beklentilerini etkiler.”¹⁰³ Dolayısıyla çocuğun ilk sosyalleşme ortamı olan ailede annenin ve babanın çocuk yetiştirme davranışları, onlardan beklentileri gibi pek çok unsur çocukların sosyalleşmesinde belirleyici olmaktadır. “Karşılaştığı ilk toplumsal kurum olan ailede çocuk, iyi kötü, güzel çirkin gibi ahlakî normları ve değer yargıları ile gelenek ve göreneklerin ilk bilgisini burada alır. Bireyi toplumsal hayata alıştırmaya ve hazırlamanın eğitimin temel hedeflerinden biri olduğu göz önüne alındığında, ailenin çocuğun toplumsallaşmasında yerinin ne denli önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.”¹⁰⁴

Çocukların sosyalleşmesindeki ortamların değerlendirilmesi ise kendi içinde farklılık göstermektedir. “Ailenin kendine özgü belirli kuralları vardır. Okul kendi ölçülerini uygular. Arkadaş kümesi kendi içinde birtakım semboller, oyunlar geliştirmiştir. Kitle iletişim araçları kendi geleneksel formlarına ve öyküleme biçimlerine sahiptirler. Böylece her kurum çocuğun, daha geniş bir dünyaya uygun olarak toplumsallaşmasına yardım eder.”¹⁰⁵ “Genel olarak çocukların yaşam deneyimlerinde toplumsallaşma kurumları bütünüyle birbirine bağlı olarak işlevlerini sürdürürler. Her kurum ötekenden farklı bir etki yapar. Ancak çocuğun yaşamını bölümlere ayırmazlar. Değişik

¹⁰² Elkin, *age*, s.12.

¹⁰³ Çiğdem Kağıtçıbaşı, *İnsan-Aile-Kültür*, İstanbul, 1990, s.77.

¹⁰⁴ İsmail Doğan, *Değişen Türkiye’de Bilim ve Kültür*, Ankara, 1997, s.104.

¹⁰⁵ Elkin, *age*, s.65.

araçlar çocuğun kişilik yapısı içinde tortulanarak onun yaşam deneyimlerine sinerler.”¹⁰⁶

Sosyalleşme sürecinde çocukların içinde yaşadıkları toplum tipinin de onların sosyalleşmelerinde etkin bir rolü vardır. “Yerleşik tarımsal yaşam biçimi, besin depolama gereksinimi ve karmaşık hiyerarşik sosyal yapının oluşturduğu ‘sıkı’ toplumlarda sosyalleşme, çocuklarda itaat ve uyma davranışlarını geliştirir. Daha basit sosyal yapıya sahip, besinin daha depolandığı avcı ve göçebe toplumlarda ise çocuğun sosyalleşmesinde daha fazla bireysel özgürlük gelişmektedir.”¹⁰⁷

Sosyalleşme açısından bakıldığında çocukluk döneminin bireyin sosyalleşmesinde en etkin rolü oynadığı dönem olduğu söylenebilir. Çünkü sosyalleşme tanım itibarıyla bireye kimlik kazandırma ve onun topluma uyum sağlamasını gerektirir. Bu nedenle çocukluk döneminin insan yaşamında bireyin topluma daha kolay entegre olmasını sağlayacak bir dönem olduğu gerçektir. İnsanın, toplumsal kuralları uygulamada ve kültürel değerleri benimsemeye ilk deneyimleri kişilik özelliklerine daha kolay dönüşerek onda yerleşeceğinden insanın toplumsallaşma ve kültürlenmesinde çocukluk yaşları çok önemlidir.

2.3.4.Sosyalleşme Süreci ve Değer Aktarımı

Sosyalleşme, bireye toplumun mevcut değerlerinin aktarımını içerdiğinden bireyden de toplumun beklediği başka deyişle uygun gördüğü davranışları yapması beklenir. “Sosyalleşme, kişinin grup normlarına uymasını öğrenmesini sağlayan süreçtir yani bir nevi öğrenme sürecidir. Bundan dolayı sosyal nizam, geniş ölçüde sosyalleşme süreci ile varlığını muhafaza eder. Öyle ki toplum fertlerinin çoğunun, toplumun değerlerine uygun şekilde hareket etmeleri beklenir.”¹⁰⁸

¹⁰⁶ Elkin, *age*, s. 105.

¹⁰⁷ Kağıtçıbaşı, s.78.

¹⁰⁸ Koştaş, (1987), s. 329.

“Herhangi bir toplum yapısının analiz edilebilmesi için, o toplumsal yapıdaki kurumların, süreçlerin ve rollerin bilinmesi gerekir. Bu kurum, süreç ve rollerin sosyal aktörler tarafından anlamlandırılmaları da değerler aracılığıyla olabilmektedir.”¹⁰⁹

“Birey, içinde doğduğu toplumun ve grubun kültürünü maddi ve manevi boyutlarıyla öğrenmekte ve benimsemektedir. Bu da bireye özgü bir kimlik ve benlik kazandırırken, aynı zamanda bireyin içinde bulunduğu toplum ve gruba da süreklilik kazandırmaktadır.”¹¹⁰ Yani sosyalleşme sadece birey için değil toplumun devamı için de gerekli bir olgudur. Sosyalleşme sürecinde toplum; bireye kültür, değer aktarımı yaparken aynı zamanda bireyin kişilik kazanmasında da önemli bir etki yapar. Bundan dolayı aynı toplumda yaşayan insanların aynı yaşayış biçimlerine sahip olmaları veya aynı değer yargılarına sahip olmaları şaşırtıcı bir durum olarak görülmez.

2.3.5. Kitle İletişim Araçları ve Sosyalleşme

2.3.5.1. Kitle İletişim Araçları

“Birtakım bilgilerin/sembollerin, birtakım hedefler tarafından üretilmesi, geniş insan topluluklarına iletilmesi ve bu insanlar tarafından yorumlanması sürecine *kitle iletişim* adı verilir. Kitle iletişiminde, kaynak ile hedef arasındaki kanallara ise *kitle iletişim araçları* adı verilir.”¹¹¹ “Kitle iletişim araçları, bilgi, görüş ve düşüncelerin paylaşılmasını sağlayan; sosyal örgütlenmeyi güçlendiren; kamuoyu oluşturan; insanın anlama, anlatma, öğrenme ve eğitim görme gibi temel ihtiyaçlarını karşılayan; insan ilişkilerini geliştiren, yeni davranış, görüş ve düşünce akımlarını yaygınlaştıran en etkili iletişim araçlarıdır.”¹¹²

“Kitle iletişim araçlarının işlevleri genelde iletişimin işlevleri ile benzerlik göstermektedir. Bunlar; haber, eğitim ve kültür verme, eğlendirme,

¹⁰⁹ Ertan Özense, s.222

¹¹⁰ İsmail Doğan, **Sosyoloji**, (10. Baskı), Ankara, 2011, s.89.

¹¹¹ Üstün Dökmen, **İletişim Çatışmaları ve Empati**, İstanbul, 1994, s.38.

¹¹² İsmail Akay, *Sosyalleşme Sürecinde Kitle İletişim Araçları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006, s. 39-40.

tanıtım, propaganda ve reklam işlevleridir. İletişim olgu ve sürecinde de var olan benzer işlevler ile kitlesel iletişimdeki benzer işlevler arasında en önemli fark, bu işlevlerin bireysel amaçlarla değil, sayıca çok bireylerden oluşan geniş kitlelere yönelik olarak yapılmasıdır. Bir başka deyişle, bu işlevleri yerine getiren hizmetler (yazılı, sessel ve görsel mesajlar) aynı zaman dilimleri içerisinde çok farklı sosyo-ekonomik düzeydeki kitlelere aynı içerikte gönderebilmesi, sunabilmesidir. Kitle iletişimde verilen mesajlar birey için değil, toplum içindir.”¹¹³

“Kitle iletişim araçlarıyla toplum arasında karşılıklı etkileşim vardır. Kitle iletişim araçları, haberleriyle, yorumlarıyla toplumu yönlendirme gücüne sahiptir. Toplumdaki insanlar da sahip oldukları ilgileriyle, sergiledikleri tercihleriyle kitle iletişim araçlarını, bir ölçüde de olsa yönlendirebilirler. Kitle iletişim araçlarının işlevleri, diğer bir ifadeyle, topluma yönelik etkileri başlıca üç grupta toplanabilir. Bunlardan birincisi kamuoyuna bilgi/haber iletmektir. İkincisi toplumdaki birtakım çalışmalarda, örneğin politik çatışmalarda taraf olmaktır. Üçüncüsü toplumdaki çatışmalar karşısında, uzlaştırıcı, yatıştırıcı tavır almaktır. Kitle iletişim araçlarının bu işlevleri, kişilerin bilişsel, duygusal gelişimlerine katkıda bulunabileceği gibi, kamuoyunda birtakım yeni tutumların oluşmasına ya da mevcut tutumlarının değişmesine de önemli katkıda bulunabilir.”¹¹⁴ Kitle iletişim araçlarının toplum yaşamında yerini alması ile bu araçların işlevleri ve işlevleri yerine getirirken nasıl yönetileceği, yönetilmesi gerektiği konusu bu noktada son derece önem kazanmaktadır. Çünkü kitleleri etkileme gücünü elinde tutan kitle iletişim araçları bu gücü bireysel menfaatler için değil, toplumun menfaatini göz önünde tutarak kullanılmalıdır. Başka bir deyişle kitle iletişim araçları kitleleri etkileme gücünün etkililiğinin farkında olarak bu gücü doğru bir şekilde toplumun menfaatini gözeterek kullanılmalıdır.

“Kitle iletişim araçları topluma bilmediği, gitmediği yerler ve konular hakkında bilgi vererek, dolaysız yaşam deneyimleri ile gelişen insan bilgisinin dolaylı yaşam deneyimleri ile gelişmesini sağlar. Böylece ülkeyi dış dünyaya bağlar, ulusal pazarları genişletir, akrabalık bağları gibi Orta Çağ ilişkileri

¹¹³ Aysel Aziz, **İletişime Giriş**, (2. Baskı), İstanbul, 2010, s.102.

¹¹⁴ Dökmen, **age**, s.44.

içinde ve küçük kümeler içinde yaşayan insanların 'büyük topluma', toplumun ise geleneksel toplum yapısından 'modernleşen toplum' yapısına geçmesini sağlar."¹¹⁵ Bu bağlamda değerlendirildiğinde Türkiye'de geleneksel toplumdaki modern topluma geçişin yaşandığı cumhuriyetin ilk yıllarında kitle iletişim araçlarının böyle etkilerinden yararlandığı ileri sürülebilir.

Kitle iletişim araçlarının etkisinin sınırlı olduğu bir görüşe göre ise; kitle iletişim araçlarının etkisinin, toplumu tek başına değiştirici değil, toplumsal ve ekonomik kurulu düzenin pekiştirilmesi ya da güçlendirilmesi biçiminde bir etkisi olduğu yönündedir. Bu görüş de kitle iletişim araçlarının toplum üzerindeki etkisinin varlığını inkâr etmemekte, ancak bu etkinin sınırlı olduğunu savunmaktadır. Sonuç olarak hangi açıdan ele alınırsa alınsın kitle iletişim araçları toplum üzerinde belirgin bir etkiye sahiptir. Bu nedenle sosyalleşme sürecinde kitle iletişim araçlarının oynadığı rolün büyüklüğü inkâr edilemez.

2.3.5.2. Sosyalleşme Sürecinde Kitle İletişim Araçları

Sosyalleşme yaşam boyu devam eden bir süreç olduğundan birey hayatının her evresinde pek çok sosyalleşme vasıtasıyla karşı karşıya kalmaktadır. Birey, kitle iletişim araçlarıyla ilk olarak sosyalleşme sürecinin ilk ortamı olan ailede tanışır. Daha sonra girdiği diğer ortamlarda da kitle iletişim araçlarıyla etkileşim halinde olan birey, bu nedenle hayatının hemen hemen her döneminde bu araçlarla iç içedir. Bu nedenle bireyin sosyalleşme sürecinin her aşamasında kitle iletişim araçlarının etkisinin önemli olduğu ileri sürülebilir.

"Kitle araçlarından yararlanırken; vatandaşların tutum, kanaat ve tercihlerinin oluşması ve değişmesinde olduğu kadar, kamuoyunu yönlendirme ve eğilimlerini belirlemede de kitlesel hesaplara yöneldiği söylenebilir. Böylece tekrarlanan ve yaygın bir zemin ya da uygulamaya dönüşen eğilimlerin siyasal sosyalleşme sürecine yansması beklenen bir durumdur."¹¹⁶

¹¹⁵ Aziz, (1982), s.52.

¹¹⁶ Yeşilorman, *age*, s.76.

Kitle iletişim araçlarında bilgi, haber vb. aktarımın yanında değer aktarımı da söz konusu olmaktadır. Bireyin sosyalleşmesinde böylece etkin rol oynayan “kitle iletişiminden aynı zamanda etkin bir propaganda aracı olarak yararlanılmaktadır. Sıcak siyasal mücadele ortamında kullanılan kitle iletişim araçları hem geniş kitlelere ulaşmada, hem de belirli siyasal çevrelerin yayın organı olarak görüşlerinin yaygınlaştırılmasında güçlü birer araç durumundadırlar.”¹¹⁷

Çocukların sosyalleşmesinde kitle iletişim araçlarının etkisi değerlendirildiğinde bu etkinin çok daha fazla olduğu görülmektedir. Söz gelimi süreli çocuk yayınlarındaki hikâyeleri okuyan bir çocuk doğrudan bir etki ile karşı karşıya kalmaktadır. “Belirli bir zaman dilimi içinde yineleyici yönleriyle çocuk, aktarılan öykünün özünü, ana fikrini, öğretmenin, arkadaş kümesinin, yaşama ortamının da etkisiyle alır. Onu kendi yaşam biçimiyle, deneyimleriyle de karşılaştırarak içinde yer aldığı toplum düzeni hakkında bilgi edinir.”¹¹⁸ Bu etki televizyon vasıtasıyla da gerçekleşebilir. Örneğin kendi ülkesinin aile yapısının doğrudan ya da dolaylı bir biçimde yansıtıldığı bir çizgi filmi izleyen bir çocuk, ülkesindeki aile yapısı hakkında doğrudan bilgi sahibi olabilir. Böylece yaşadığı toplumun değer yargılarını, yaşam biçimini kendi kişisel gözlemleriyle, farkında olsun ya da olmasın, içselleştirebilir.

Görüldüğü gibi sosyalleşme süreci devam ettikçe kitle iletişim araçlarının etkisi de devam etmektedir. Sosyalleşme ile ilgili kavramsal tanımlardan ve örneklerden hareketle söylenebilir ki süreli çocuk yayınları çocukların sosyalleşme sürecine doğrudan etki eden kitle iletişim araçlarındandır ve sosyalleşme sürecinin en önemli basamağı olan çocukluk döneminde kitle iletişim araçlarının etkisi büyüktür.

¹¹⁷ Yeşilorman, s. 76.

¹¹⁸ Elkin, age, s. 99.

III. BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Türkiye’de Cumhuriyetin ilk yıllarında yayımlanan süreli çocuk yayınlarının sosyalleşme aracı olarak ele alındığı bu araştırma, süreli yayınlar vasıtasıyla dönemin çocuk algısını saptamaya yöneliktir. Geçmişe yönelik olarak yapılan bu araştırmanın verilerini toplamak için tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelinde “araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez. Bilinmek istenen şey vardır ve oradadır. Önemli olan, onu uygun bir biçimde ‘gözleyip’ belirleyebilmektir.”¹¹⁹ Erken Cumhuriyet döneminin süreli yayınları üzerinde yapılan bu araştırma nitel veri toplama tekniklerinden yararlanılarak gerçekleştirilen tarama modelinde yapılmış betimsel bir araştırmadır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Erken Cumhuriyet Döneminde (1923-1950) Türkiye’de yayımlanmış süreli çocuk yayınları oluşturmaktadır. Evrenden araştırmanın sınırlılığı göz önünde tutularak dönemin genel karakteristik özelliklerini yansıttığı düşünülen üç adet süreli yayın örneklem olarak alınmıştır. Evrenden örneklem alınırken amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmış, örneklemelerin kolay ulaşılabilirlik durumları göz önünde tutulmuştur. Araştırmanın örnekleme 1936-1948 yılları arasında yayımlanan *Çocuk* dergisi, 1928-1948 yılları arasında yayın hayatını sürdüren *Çocuk Sesi* ve 1932-1935 yılları arasında yayımlanmış *Mektepli Gazetesi*’dir.

¹¹⁹ Niyazi Karasar, **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, (18.Baskı) Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2008, s.77.

3.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri

Araştırmada genel taramanın yanı sıra içerik çözümleme amaçlı belge tarama yöntemi kullanılmıştır. “Genel tarama, hemen her araştırmada izlenen ‘alanyazın’ ya da ‘literatür’ taraması olarak bilinen bir taramadır. İçerik çözümlemesi ise belli bir metnin, kitabın, belgenin, belli özelliklerini sayısallaştırarak belirleme amacı ile yapılan bir taramadır. Belgelerdeki belli bakış açıları, felsefeler, dil, anlatım vb. özellikler, derinliğine ve belli ölçütlere göre yapılacak çözümlerle anlaşılabilir.”¹²⁰ Erken Cumhuriyet dönemindeki süreli çocuk yayınlarının belge olarak kullanıldığı araştırma, nitel araştırmanın veri analizi süreçlerinden betimsel analiz tekniğine göre yapılmıştır.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmanın örneklemelerinden *Çocuk* dergisinin yayımlanmış tüm sayılarına Milli Kütüphane’de 1956 SB 414 tasnif numarası ile *Çocuk Sesi* dergisine Milli Kütüphane’de 1956 SB 392 tasnif numarası ile basılı olarak ulaşılmıştır. *Mektepli Gazetesi*’nin ise tüm sayılarına Milli Kütüphane’de 1960 SB 38 tasnif numarası ile mikrofilm olarak ulaşılmıştır. *Mektepli Gazetesi*’nin Milli Kütüphane’de bulunan mikrofilm numaraları ise 4139, 4140, 4141, 4142, 4143 ve 4144’tür.

Örnekleme alınan yayınların tamamı araştırmaya başlamadan önce incelenmiştir. Yayınlarda araştırma ile ilgili olduğu tespit edilen metinler fotokopi yoluyla çoğaltılmıştır. Yayınlarda araştırmanın konusu ile ilgili bazı kısımlar dijital ortama aktarılmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

“Nitel araştırmada veri analizi çeşitlilik, yaratıcılık ve esneklik anlamına gelir. Her nitel araştırma farklı birtakım özellikler taşır ve veri analizinde birtakım yeni yaklaşımları gerektirir. Bu nedenle araştırmacının, gerek araştırmacının, gerek araştırmanın gerekse toplanan verilerin özelliklerinden yola çıkarak ve var olan veri analiz yöntemlerini gözden geçirerek, kendi

¹²⁰ Karasar, age, s.183.

araştırması için bir veri analiz plânı geliştirmesi beklenir.”¹²¹ Araştırmada verilerin analizi yapılırken araştırmada örnekleme dâhil edilen süreli çocuk yayınlarında yer alan metinler bir plân dâhilinde betimsel analiz süreci aşamalarına uygun olarak yapılmıştır. Bu plân betimsel araştırmanın aşamaları dikkate alınarak hazırlanmıştır. Betimsel araştırma:

- i. Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma,
- ii. Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi,
- iii. Bulguların tamamlanması,
- iv. Bulguların yorumlanması olmak üzere dört aşamadan oluşur.”¹²²

Araştırmanın örneklemindeki her bir süreli yayın, betimsel analiz sürecinin basamakları takip edilerek analiz edilmiştir. Araştırmanın sonunda elde edilen verilerin analizinden hareketle ulaşılan bulgular yorumlanmış ve genel bir değerlendirme yapılmıştır.

¹²¹ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, (8. Baskı) Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011, s.221.

¹²² Yıldırım ve Şimşek, **age**, s.224.

IV. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

4.1. *Mektepli Gazetesi'nin Genel Özellikleri*

Mektepli Gazetesi, 22 Eylül 1932 ile 18 Temmuz 1935 tarihleri arasında yayın hayatını sürdürmüş, sahipliğini Mehmet Sami Karayel'in yaptığı çocuklara yönelik olarak çıkmış bir süreli yayındır. *Mektepli Gazetesi*, toplamda 148 sayı (6 cilt) yayımlanmıştır. “*Kız ve erkek talebe için Perşembe günleri neşredilir*” sloganıyla haftalık olarak Perşembe günleri çıkarılan gazete, üç yıllık yayın hayatında zengin içeriğiyle dönemin öne çıkan yayınlarındanındır.

Mektepli Gazetesi'nde çocuklar için hikâye, roman, masal, şiir, fıkra, karikatür, piyes gibi türlerle birlikte güncel haberler, tarihî yerler, faydalı bilgiler, ilginç konular, bilimsel gelişmeler gibi farklı konular da yer almıştır. Zengin içeriğiyle çocukları eğitmek, bilgilendirmek amacı taşıyan gazete yayın hayatına başlarken gazetenin tanıtımını yapmak amacıyla ücretsiz olarak verildiği ilk sayıda şöyle yapmaktadır:

“Mektepleriniz açıldıktan bir hafta sonra Perşembe günü çıkacaktır. O gün mutlaka gazetenizi arayınız... Her hafta yeni MÜSABAKALAR, BİLMECELER, BULMACALAR bulacaksınız. Büyük HEDİYELER ve MÜKÂFATLAR tevzi edilecektir. MOTOSİKLET, BISİKLET, GRAMAFON, FOTOĞRAF, LONJİN SAATİ, RADYO vesaireyi kazanmak için MÜSABAKALARI, BİLMECELERİ muhakkak hallediniz. MEKTEPLİ GAZETESİ; En güzel yazı ve resimlerle dolu olarak çıkacaktır. Resimler, Şiirler, Yazılar, Romanlar, Hikâyeler, Garip şeyler, Heyecanlı havadisler, Sinema, Spor, İzcilik, Tiyatro, Karikatür, Havadisler her şey MEKTEPLİ GAZETESİNDE bulunacaktır. MEKTEPLİ GAZETESİ yalnız 5 kuruşa satılacaktır. Her Perşembe günü MEKTEPLİ GAZETESİNİ arayınız. [...]”

Mektepli Gazetesi'nin yayın hayatına başlarken çocukların gazeteye olan ilgilerini çekmek amacıyla onlara hediye vermeyi taahhüt ettiği görülmektedir. Gazetenin bazı sayılarında da görülen “*Mektepli Gazetesi size büyük hediyeler veren kıymetli arkadaşınızdır.*” sloganıyla da bunu

destekleyen gazete son sayısına kadar çocukların gazeteye olan ilgilerini canlı tutmak için okurlara armağanlar vermeye devam etmiştir. Bu armağanlar kumbara, yazı defteri, saat, bisiklet, fotoğraf makinesi gibi çocukların ilgilerini çekecek nitelikte olmuştur. Armağanlar vasıtasıyla çocukların gazeteye ilgilerini sağlamaktan ziyade *Mektepli Gazetesi* sloganında görüleceği gibi çocukların bir arkadaşı, dostu olmayı amaçlamaktadır. Hediyelerin okuyucuyla gazetenin arasında bir bağ kuracağı düşünüldüğünde gazetenin bu amaca ulaştığı söylenebilir.

Mektepli Gazetesi'nin yazar kadrosu eğitim, edebiyat ve siyaset alanlarında tanınmış isimlerden oluşmaktadır. *Mektepli Gazetesi*'nin başyazarı ve aynı zamanda sahibi Mehmet Sami Karayel, öğretmenlik mesleğinden gelmiş önemli bir eğitimcidir. Karayel, eğitim alanında sadece öğretmenlik değil, başka faaliyetlerle de hizmet vermiş çok yönlü bir eğitim insanıdır. Karayel, gazetede kendini "*Birinci Cildin Sonunda*" [26. Sayı] başlıklı yazıda okuyucularına şu şekilde tanıtmaktadır:

"[...] Ben yirmibeş senelik muallimim. Orta ve lise mekteplerinde senelerce muallimlik yaptım. Altı sene Maarif müfettişliğim var. İki mühim vilâyette de Maarif müdürü bulundum. [...]"

Yaşım kırkdört; tahsilimi de sorarsanız ilk, orta ve âlidir. Alaylı değil, diplomalıyım. Mesleğime ait beş kitap yazdım. [...]"

Mehmet Sami Karayel, gazetede kendi adıyla ve başka takma adlarla en çok yazısı bulunan isimdir. Mehmet Sami'nin eğitim alanında çok yönlü kişiliği gazetede farklı alanlardan pek çok yazı yazmasına vesile olmuştur. Gazetenin içeriğini de böylece zenginleştiren Karayel'in "*Sporcu*", "*Kalgay/Kalkay*", "*Hoca*" takma adları gazetede kullandığı bilinen takma isimlerdendir. Gazetede kimi takma isimlerin de yine ona ait olabileceği ihtimali vardır. Çünkü gazetede bazı takma isimlerin kime ait olduğu bilinmemektedir. Karayel'in bilinen takma isimleri gazetede açıklığa kavuşturulmuştur. Örneğin gazetenin "*M. Sami Karayel'i Tanır Mısınız?*" [148. Sayı] başlıklı yazısında Karayel ile ilgili şu ifadeler yer almaktadır:

"M. Sami Karayel'i tanır mısınız?.."

"[...] Ona sporcu Sami derler. Hakikaten kafasile vücudu ile Türk sporuna bir çok hizmetler etmiştir. Onun için sporcu olduğunu söylemez ama söz aramızda durun size ben anlatayım: M. Sami"

çok küçük yaşta mektepte iken arkadaşından bir temiz dayak yer. Yüz surat çürük içinde eve gelir. babası sorar: - Ne oldu? Küçük Sami surat meydanda olduğu için tabii saklayamaz: Arkadaşından dayak yediğini itiraf eder. Vay sen misin dayak yiyen, herkesten dayak yemeğe utanmıyor musun diye bir temiz dayak ta babasından yer. Ve bu dayak ona hayatta daima kuvvetli bulunmanın lüzumunu öğretir. [...]

Ona bir de deli Sami derler. O bu ismi çok sever. Benim ben olduğumu ifade eden en güzel sözdür der. [...]

[...] M. Samiye en yaraşan isim hoca Samidir. Senelerce kürsüde binlerce Türk çocuğuna hocalık eden M. Samiyi anlatan en iyi isim de budur. Hoca Sami!.. ona yalnız kürside çocuk okuttuğu için değil, her şeyde herkese öncülük ettiği için de hoca derler... [...]

Mehmet Sami'nin "hoca" ismiyle yazdığı yazılar haricinde kendi ismiyle kaleme aldığı, gazetenin okurlarla buluşması şeklinde nitelenebilecek "Baş Başa" bölümü gazetede akla gelen en önemli köşedir. Gazetenin yayın anlayışı ile ilgili en çok bilginin bulunduğu bu köşeyi Karayel, okuyucularla kendi arasında özel bir bölüm görmektedir. Genelde dönemin inkılâplarının çocuklara anlatıldığı bu bölümün amacını "29 Teşrinievvel" [1932] başlıklı yazının ilk cümlelerinde şöyle ifade etmektedir:

"Sevgili arkadaşlarım;

Sizinle başbaşa kalmak fırsatı düştüğü zaman bu sayfadaki yazılarımı birinci sayıdan beri ihmal etmediğimi görüyorsunuz. Bu yazılarımı vatani ve millî inkılâbımızın heyecanlarını taşıyan mevzulara hasretime de vakıfsınız...

Arkadaşlarımla başbaşa kaldığım zaman başka ne konuşabilirim?... Gazetemın büyük hediyelerinden, Mekteplinin şöyle böyle yapacağından bahsederek bu sayfanın mesuliyetini unutarak işi ilâncılığa dökmek doğru mu? Hiç şüphesiz hayır!..."

Gazetenin yayın anlayışını Mehmet Sami'nin kendini çocukların bilgilendirilmesi konusunda sorumlu hissetmesi belirlemiştir. Özellikle inkılâplar ile ilgili çocukların bilgilenebilmesi, inkılâpları özümsemesi konusunda yayıncı olarak üzerine düşen görevi fazlasıyla yerine getirdiği söylenebilir. Sorumluluk anlayışı Mehmet Sami için toplumsal aydınlanmanın da bir gerekliliği olarak görülmüş ve bu anlayışa paralel yazılar kaleme almıştır. Gerek kendi yazılarıyla gerek başka yazarların yazılarıyla bu anlayışa uygun hareket eden *Mektepli Gazetesi* "yayımlamış olduğu yazılar, düzenlediği etkinlikler ve gazetede çocuklara hitap ediş biçimiyle Cumhuriyetçi, idealist,

sağlıklı, yenilikçi bir profil çizmiştir.”¹²³ Mehmet Sami'nin bu sorumluluk bilincini taşımasında kuşkusuz öğretmen olmasının payı büyüktür. Nitekim bir yazısında bunu dile getiren Mehmet Sami'nin çocuk yayıncısı olmak için eğitimci olmanın gazeteci olmaktan daha önemli olduğunu şu sözlerle belirtmektedir:

“[...] Mektep, mektepli, bu bir âlemdir. Bu âlemi ve bu kaynaşan rüşeymî cemiyeti yakından tanımak ve temyiz etmek için onunla kaynaşan ve senelerce yıpranan bir kafa lâzım değil mi? Yalnız bir gazeteci olmak kâfi mi? Hayır: bu bir ihtisas meselesi, bu bir istidat meselesi, bu bir ilim meselesidir. [...]”

Mektepli Gazetesi'nin yayın politikası dönemin diğer süreli çocuk yayınlarında olduğu gibi Atatürk'e bağlı, Cumhuriyet'in yeniliklerini benimsemiş bir çizgi taşımaktadır. “*Mektepli Gazetesi* Cumhuriyet'in yeni kurulduğu bu dönemde çağdaş uygarlık düzeyine adım atmada ve devrimlerin çocuklara aktarılmasında büyük rol oynamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin korunmasında ve çağdaş uygarlık düzeyine yükseltilmesinde Türk halkına düşen görevleri layıkıyla yerine getirmesinin gerekliliğine inanmış, bunları okuyucularına iletmeyi kendine vazife olarak görmüştür.”¹²⁴ Gazetenin benimsediği cumhuriyetçi yayın politikası gazetenin içeriğinde öne çıkan noktalardan birisidir. Gazetenin başyazarı Mehmet Sami Karayel'in Atatürk ile ilgili kaleme aldığı “*Ulu ve Bircik Babamız*” [58. Sayı] başlıklı yazısı gazetenin Atatürk ile ilgili yayın politikasını yansıtır niteliktedir:

“[...] Ulu Babamız, bizim candan ve kalpten sevdiğimiz, ayrılık kabul etmez bir et kemik gibi bizimle kaynaşan, bizi anlayan ve bizi bizim gibi düşünen ilahi bir babadır. Ulu Babamızın bize verdiği nimetleri saymakla tüketemeyiz... Tarihi namusumuzu, millî namusumuzu, iktisadî namusumuzu, dinî namusumuzu, lisan namusumuzu, okuma hürriyeti namusumuzu, askerlik ve kuvvet namusumuzu hep, hep o ilahi Babamız vermiştir. O, öyle bir Baba ki her şeye kadir, her evladına yetişen ve hepsinin dertlerini dinleyen bir kudrettir. [...]”

Atatürk ile ilgili yazılara çokça yer veren gazetenin, Atatürk için “*Gazi Hazretleri*”, “*Babamız*” gibi ifadeler kullanıldığı görülmektedir. Osmanlı'daki uygulamalarla Cumhuriyet'teki yeni uygulamalar arasında karşılaştırmanın sıklıkla yapıldığı gazetede dönemin koşullarının eskisinden çok daha iyi

¹²³ Güliş Şahin, *Mektepli Gazetesi'nin İçerik ve Biçim Özellikleri ile Gazetede Hikâyelerin Çocuğa sunduğu Bilişsel ve Ahlakî İletiler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2009, s.121.

¹²⁴ aynı, s.122.

olduğu gerekçelerle okuyucularına sunulmuştur. Gazetenin pek çok kısmında eski-yeni mukayesesinin yapıldığı görülmektedir. Mehmet Sami'nin gazetede 1933 senesinde kaleme aldığı bir yazıda "eski" tanımını şöyledir:

"[...]Eski zihniyet, çölden gelen kuru bir fikir, nasırlanmış, ıslâh ve nüfuzu kabil olmayan acûbedir.[...]"

Gazetenin eski-yeni mukayesesine sıklıkla yer vermesi gazetenin yayımlandığı dönemdeki sorumluluk anlayışına bağlıdır. "*Mektepli Gazetesi*, Cumhuriyet'in ilanı ile gerçekleştirilen devrimlere ve içinde bulunduğu dönemin gerçeklerine tüm çıplaklığıyla değinmekte, kendisini yapılması gerekenleri okurlara bildirmede yol gösterici olarak görmektedir."¹²⁵ Ayrıca *Mektepli Gazetesi*'nin 1933 yılından itibaren "*Maarif Vekaletinin takdir ve himayesi altında neşrolunur*" ifadesiyle yayın hayatına devam etmesi de gazetenin yayın anlayışını belirgin ölçüde göstermektedir.

Mektepli Gazetesi 1932'de başladığı yayın hayatını 1935 yılına kadar sürdürmüş, üç yıllık yayın yaşamında zengin içeriğiyle çocuklara her hafta "arkadaş" olmayı başarabilen bir yayın olmuştur. Cumhuriyet'ten yaklaşık on yıllık sonra yayın yaşamına başlayan gazete genel olarak Cumhuriyet'in getirdiği yeniliklerin çocuklara tanıtılması, çocukların bilgilendirilmesi amacı taşımıştır. Bunun yanında eğlenceli hikâyeleri, romanları, faydalı ve ilginç yazılarıyla da çocuklara hitap eden gazete Erken Cumhuriyet Dönemi'nin önemli çocuk yayınlarından biri olmayı başarmıştır.

Mektepli Gazetesi'nin kapanışı gazetenin 140. sayısından itibaren yer alan yazılarda gazetenin kapanacağına sinyallerinden anlaşılmaktadır. Gazetenin fiyatındaki düşüşler de bu kapanışın bir göstergesi olmuştur. Mehmet Sami Karayel'in 141. sayısında derginin sonuna geldiğini "*Dökülüyoruz!..*" başlıklı yazıda bu durumu şu şekilde dile getirmiştir:

"Dökülüyoruz!..

[...] Siz çocuklar ve okuyuculara şunu öğreteyim, ama iyi dikkat ediniz. Bu sırdır. Babîâli sırlarından biri... Bir mecmua durup dururken birdenbire fevkalade renkli ve cafcaflı çıkmağa başladı mı biliniz ki; satışı düşmeğe başlamıştır... Son bir ümitle cafcafa sarılmıştır.

¹²⁵ Şahin, (2009) s.53.

[...] Bakarsınız, sene başı oldu mu türlü, türlü isimlerle ve ilanlarla, üste de bir çok vaatlerle bir alay mecmua çıkar... Okuyucularımızın bazıları bu işlerin iç yüzünü bilmedikleri için yeni hevesle bu yeni çıkan mecmuaya sarılırlar... Beri tarafı bırakırlar... Bir de bakarsınız çok geçmeden bu yeni mecmua foslar... Nihayet mortayı çeker... Zavallı arada ne olursa yine biz eskilere olur. Çünkü; bu gürültü arasında ne de olsa bizim satışlarımızda olur... Lakin, dokunmaz sürünür geçerler... Ama; hiç olmazsa bize ziyan yaparlar... İşte, bu sene bu yüzden kızmadık desek yalan söylerim... Lakin işte; meydan, yeni camide ramazanda vaiz veren Oflu imamın dediği gibi: - Alan da kaçan mı Cennete?"

Mektepli Gazetes'nin kapanışı Mehmet Sami Karayel'in belirttiği gibi gazetenin satışında düşüş yaşanmasının yarattığı ekonomik yetersizlikler olduğu düşünülmektedir. Gazetenin satışında düşüş yaşanmasının sebebinin ise dönemin çocuk yayınlarındaki rekabetten *Mektepli Gazetes*'nin olumsuz etkilenmesi olduğu söylenebilir. Ancak *Mektepli Gazetes*i üç yıl gibi az süre içinde yayın hayatını sürdürmüş bir yayın olsa da içeriğiyle Erken Cumhuriyet Dönemi'nin önemli bir çocuk yayını olmayı başarabilmiştir.

4.1.1. *Mektepli Gazetes*'nin Biçim Boyutu

Toplam 148 sayı (6 cilt) yayımlanan *Mektepli Gazetes*'nin ilk 132 sayısı 25 x 19 cm, diğer 16 sayısı ise 24 x 32 cm ebatlarında basılmıştır.* Gazetenin bütün sayıları Perşembe günleri çıkmıştır. Gazetenin fiyatı 5 kuruştur. Sayfa sayısı 16 ile 20 arasında değişmektedir.

Gazete ilk sayısından 30. Sayısına kadar İstanbul Halk Matbaası'nda basılmıştır. 31-35. Sayıları arası İstanbul Letafet Matbaası'nda basılan gazete, 36-54. Sayıları arasında İstanbul Hamit Bey matbaasında basılmıştır. 55-59. Sayıları arasında İstanbul Selâmet Matbaası'nda, 60. Sayıdan itibaren son sayıya kadar İstanbul Sebat Matbaası'nda basılmıştır.

Mektepli Gazetes'nin abonelik fiyatı üç aylık 65 kuruş, altı aylık 125 kuruş, senelik 250 kuruştur. Yabancılar için abonelik koşulu ise, senelik 2 dolar olarak belirlenmiş fakat daha sonraki sayılarda önce 4 liraya sonra 5 liraya yükseltilmiştir. Ancak gazetenin fiyatı son sayılarında satışların

* *Mektepli Gazetes*'ne Ankara Millî Kütüphane'de mikrofilm yoluyla ulaşıldığından gazetenin biçimiyle ilgili bu bilgi için "*Mektepli Gazetes*'nin İçerik ve Biçim Özellikleri ile Gazetede Hikâyelerin Çocuğa Sunduğu Bilişsel ve Ahlaki İletiler" isimli yüksek lisans tez çalışmasından yararlanılmıştır.

düşmesiyle birlikte indirilmiştir. Ucuz abonelik ilanı veren gazete üç aylık aboneliği 65 kuruştan 40 kuruşa, altı aylık aboneliği 125 kuruştan 80 kuruşa, bir senelik abonelik ücretini ise 250 kuruştan 150 kuruşa düşürmüştür.

4.1.2. *Mektepli Gazetesi'nin İçerik Boyutu*

Mektepli Gazetesi'nin içeriğini Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yayımlanmış diğer süreli çocuk yayınlarında olduğu gibi Cumhuriyet'in getirdiği yeniliklerin oluşturduğu söylenebilir. Gazetede yayımlandığı dönemin anlayışına paralel olarak millî konular ile ilgili de pek çok yazı bulunmaktadır. Millî hikâyelerin, millî bilgilerin bulunduğu gazetede çocuklara bir yandan millî değerler kazandırılırken bir yandan da Cumhuriyet'in yönetimde, kültürde, sosyal hayatta getirdiği yenilikler anlatılmaktadır. Bu yenilikler anlatılırken eski uygulamaların şiddetle eleştirildiği görülmektedir. Söz konusu noktaya örnek teşkil edebilecek "*Sarayın İç Yüzü: Halife, Padişah ve Saltanat*" [1933] başlıklı yazıda Osmanlı Devleti'ndeki uygulamalar şöyle eleştirilmiştir:

"[...] Halife; sanki bütün Müslümanların başı idi... Halbuki Türk, düşmanlar ile harp ettiği zaman en evvela Türkün düşmanları ile birlik olan oydu.[...]"

Padişah; bu, o derece manasız bir lağap idi ki. Sanki, Türk milletinin bütün malı onundu.. Türk milletinin binlerce senelik tarihini bile kendisine uydurarak altı yüz seneye indirdi ve asırlar evvelki büyük ve şanlı tarihi inkâr etti ve kendi sülalesini yaşattı. Altı yüz sene içinde ana toprakta, ana vatanda bir tek şey yapılmadı.

Saltanat; dört duvar arasında bir mahalle teşkil eden padişahlar sarayda milletten uzak, milletin derdini işitmeden, duymadan, kadınlarla yaşarlardı. Bir gün Türk milletinin derdini dinlemek için dört duvardan dışarı çıkmazlardı. [...]"

Gazetede eski-yeni mukayesesinin yapıldığı yazılarda eski uygulamaların şiddetle eleştirildiği yazılara sıklıkla rastlanmaktadır. Özellikle gazetenin sahibi Mehmet Sami'nin yazılarında görülen bu eleştiri yazılarından biri de 1932 yılında Osmanlı Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti'ni kıyasladığı bir yazıdır. Mehmet Sami eski uygulamaları eleştirdiği bu yazısında Osmanlı'yı ve Cumhuriyet'i şu sözlerle karşılaştırmaktadır:

"Osmanlı tarihinde yirmi sekiz Sadrazamın imzalarını bile atamayacak kadar cahil oldukları muhakkaktır. Padişahın kuşçu ve yahut ahçıbaşısı bakardınız sadrazam yahut nazır oluvermiş. O zamanlar okuma yazma bilmeyen bir çok mektep müdürleri, maarif

müdürleri çoktu. Bu sözlerime inanınız. Şimdi halk hükümeti, Cumhuriyet vardır. Her şeyi milletin vekilleri yapar.”

Dönemin yeniliklerinin çocuklara kavratılması konusunda üzerine düşen görevi başarıyla yerine getirdiği düşünülen *Mektepli Gazetesi* dönemin inkılâp ile ilgili güncel tartışmalarına da yer vermiştir. Örneğin yayımlandığı yıllarda Arapça Ezan ve Türkçe Ezan ile ilgili tartışmalar gazeteye de yine Mehmet Sami tarafından “*Arapça Ezan mı Türkçe Ezan mı*” [1933] başlıklı yazıda şu cümlelerle yansımıştır:

“[...] Ezan demek Müslümanları, ibadete çağırmak demektir. Sizi Arabın birisi, Arapça bir şey söyleyerek çağırırsa anlar mısınız? Hayır?.. Türkçe konuşarak çağırırsa anlar ve ona göre hareket edersiniz. Bu da gösteriyor ki, mürtecilerin, cahillerin iddiaları bilâ tereddüt küfürdür. Asıl cehennemlik bu heriflerdir. Çünkü bizleri Allahın huzuruna bilmediğimiz bir lisanla çağırmak istiyorlar. Gene bilmediğimiz bir lisanla papağan gibi esiresini, üstününü yanlış okutarak küfre sevk ediyorlar. [...]”

Dönemin bir diğer tartışmalarından biri olan yeni yıl ile ilgili tartışmalar da gazeteye yine Mehmet Sami tarafından “*Yılbaşı var mıdır?*” [1934] başlıklı yazıda ele alınmıştır. Mehmet Sami, yılbaşının yeni bir adet değil, eski bir gelenek olduğundan hareketle yılbaşının Türk milleti için kabul edilemez olduğunu şu sözlerle belirtmektedir:

“[...] Yılbaşı yoktur... Çünkü bir milletin hayatı hesaplı değildir. Çünkü medenî bir millet mânasız şeylere tapmaz. Çünkü bir milletin hayatı ebedidir.

Yılbaşı: bu bir yenilik değil eskiliktir. Binaenaleyh eskiyi geride bırakmak ebediyete yürüyen adımlarımızla daima yeniyeye doğru yürümek lâzımdır.

Senebaşı ihtiyar bir sakallı mı? Ne münasebet! Daima yürüyen ve ebediyete doğru yürüyen bir millet var. İhtiyar ve sakallı ne demek? [...]”

Mehmet Sami'ye ait bu sözler *Mektepli Gazetesi*'nin eskiye ve yeniyeye karşı tutumunu da açıkça belirtmektedir. Bu örneklerden de hareketle denilebilir ki *Mektepli Gazetesi* eskiye ait olan tüm uygulamaları şiddetle eleştirmiş, yeni olan uygulamaların toplumun menfaatine olacağı inancını taşımıştır. Nitekim gazetenin yazılarına bu anlayışın sıklıkla yansıdığı görülmektedir.

Mektepli Gazetesi üç yıl gibi kısa bir sürelik yayın hayatında zengin içeriğiyle çocukların ilgisini canlı tutmayı başarabilmiştir. Hikâyeleri, masalları, resimsiz hikâyeleri, fıkra gibi türlerin yanı sıra merak uyandıran yazılarıyla da çocukların ilgisini çekmeyi başarabilmiştir. Okurların merak anlayışını harekete geçirecek bölümlerin farklı adlarla da gazetede yer tuttuğu görülmektedir. “*Bilmediğimiz Şeyler*”, “*Bilmediğimiz İnsanlar*”, “*Bilmediğimiz Yerler*”, “*Garip Şeyler*”, “*İnanılmayacak Şeyler*” başlıklı köşeler bunlardan bazılarıdır. Gazetede okurlara merak uyandıran yazılar bazen farklı köşelerde görülebilmektedir. Örneğin Mehmet Sami Karayel’in “hoca” takma ismiyle kaleme aldığı “*Hoca Diyor ki*” bölümünde “*Karada Yaşayan Balık var mıdır?*” “*Dünya kaç yaşında?*” gibi soruların yanıtının arandığı görülmektedir. Gazetede 86. sayıdan itibaren sıklıkla görülen “*Faydalı Bilgiler*” köşesiyle de okurlara öğretici ve bilgilendirici bilgiler verilmiştir. Kimi zaman “*Meraklı ve Faydalı Bilgiler*” başlığı altında da yer alan köşe gazetenin önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

Mektepli Gazetesi’nde okurları bilgilendirici bölümlerin bazıları da tarihî bilgilerin verildiği köşelerdir. “*Tarihî Gezinti*” ve “*Tarih Sahifesi*” başlıklı bölümlerde okuyuculara Türkiye’nin tarihî özellikleri ile öne çıkan yerler ile ilgili ve tarihi konular hakkında bilgi verilmiştir. “*Tarihî Gezinti*” bölümünde Ankara, Bursa, İstanbul gibi Türkiye’nin önemli tarihî yerleri ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.

Gazete güncel konular hakkında da okuyucularını bilgilendirmeyi ihmal etmemiştir. “*Dünyanın Dört Köşesinde*”, “*Dünyada Neler Oluyor?*”, “*Dünyada Ne Var Ne Yok*”, “*Dünyada Olup Bitenler*”, “*Resimli Dünya Haberleri*” gibi başlıklarla okurlarına dünyadan haberler aktarmıştır.

Mektepli Gazetesi’ni içerik yönünden dönemin diğer yayınlarından ayıran en önemli özelliği yabancı dil öğretimine yer vermesidir. Yabancı dil öğretimi 35. sayıda “*Fransızca Nasıl Öğrenilir?*” başlığıyla başlamış zaman zaman ara verse de 103. sayıya kadar devam etmiştir. “*Yepyeni ve Bambaşka bir Usulle Fransızca Nasıl Öğrenilir?*”, “*Karşılıklı Tercümelemlerle Fransızca’yı Öğreniyorum*”, “*Fransızca’yı Öğreniyorum*” başlıklı derslerle Fransızca öğretimine devam etmiştir. *Mektepli Gazetesi* dil öğretiminde

Fransızca ile yetinmemiş İngilizceye de yer vermiştir. “*En Kısa Bir Zamanda İngilizce Nasıl Öğrenilir?*” başlığıyla 38. sayıda başlanan İngilizce öğretimi birkaç sayı hariç 50. sayıya kadar devam etmiştir.

Mektepli Gazetesi’ni, dönemin diğer yayınlarından farklı kılan bir diğer özelliği de gazetenin sinema ile ilgili pek çok yazıya sahip olmasıdır. Okurlara dönemin sinema ve tiyatro oyuncuları hakkında bilgiler veren gazetede yer alan yazılardan bazıları şöyledir: “*Bin Çocuğun Çevirdiği Bir Film*” [Sayı.17], “*Trader Hom*” [Sayı. 18], “*Maurice Chevalier’ın Yerini Kim Alacak?*” [Sayı. 28], “*Sesli Filmin Tarihi*” [Sayı. 28], “*Büyük Eserler Filme Alınıyor*” [Sayı. 32], “*Renkli Film Nasıl Yapılır?*” [Sayı. 68].

Erken Cumhuriyet Dönemi’nin genel eğitim politikasına paralel olarak beden sağlığına ve spora verilen önemin *Mektepli Gazetesi’nde* de “*Spor*” köşesiyle yansıdığı görülmektedir. Bu köşe, ilk sayıdan itibaren yayımlanmaya başlanmış dönemin spor karşılaşmalarının haberlerinin verildiği, yeni spor tanıtımlarının yapıldığı etkin bir alan olmuştur. Bu köşede sporcu takma ismiyle yazılan yazılar gazetenin başyazarlarından Mehmet Sami Karayel’e ait olduğu ilerleyen sayılarda anlaşılmıştır. Dönemin beden sağlığına verilen öneminden hareketle izcilik ve jimnastik de yine gazetenin yer verdiği konuların başında yer almıştır.

Mektepli Gazetesi’nin genel olarak en önemli köşesi gazetenin genellikle üçüncü sayfasında yer alan Mehmet Sami Karayel tarafından kaleme alınan “*Baş Başa*” adlı köşedir. Karayel, bu köşede bazen okuyucularına duyuruları dile getirmiş, bazen önemli gün ve olaylardan bahsetmiştir. Yerli malı konusunda da yazıların bulunduğu “*Baş Başa*” isimli köşede kendi adıyla kaleme aldığı yazılarda okurlara seslenen Karayel’in gazetede yer alan diğer köşeleri 134, 135 ve 136. sayılarda yer alan “*Baş Yazı*” köşesi, 25. sayıdaki “*Vatani Bilgiler*” köşesi, 20 ve 21. sayılardaki “*Milli Bilgiler*” köşesidir.

Mektepli Gazetesi’nde dikkat çeken bir nokta da gazetede reklamların sıklıkla yer almasıdır. Özellikle 126. sayıdan 148. sayıya kadar tüm sayılarda reklam bulunmaktadır. Reklamlar gazetenin son sayfalarında yer almıştır.

Sümerbank, İş Bankası, elektrik süpürgesi, un, spor malzemesi, fotoğraf malzemesi gazetede yer alan reklamlardan bazılarıdır.

Gazetede dönemin diğer çocuk yayınlarında olduğu gibi çeşitli takma isimlerle yazılmış yazılar mevcuttur. Bunları kimin yazdığı bilinmemektedir. “*Büyük Ağabey*” takma adıyla “*Bize Yazınız; Ne olduğunu Söyliyelim*” ve “*Nasıl Adam Olduğunuzu Bilin!*” başlıkları altında yazılar mevcuttur. Bu yazar, okuyuculardan gelen yazıları analiz ederek okuyucuların hatalarını düzeltmeleri için tavsiyelerde bulunmuştur. Gazetede ayrıca “*Masalcı*”, “*Tebeşir*”, “*Seyyah*” takma adıyla yazıları bulunan yazarlar da bulunmaktadır. Bunlardan Masalcı'nın “*Hık Demiş Burnundan Düşmüşün Masalı*” [47. Sayı], “*Tilkiden Daha Kurnaz Dört Çocuk*” [49. Sayı] gibi masalları bulunmakta; Tebeşir'in ise “*Mavi Şeytanlar*” [1. Sayı] ve “*Abbas Döndü Dolaştı*” [2. Sayı] adlı iki tane hikâyesi bulunmaktadır.

Gazetenin başyazarlarından biri de Tarık Hilmi (Ta- Hil)'dir. “*Deliler Arasında*” başlıklı yazı dizisinin sahibi olan Tarık Hilmi “*Hayvanların da bir lisanı var mıdır?*”, “*Seyahat Maceraları*” başlıklı yazılarıyla gazetede yerini almaktadır. Ayrıca 106. sayıda gazetede ek olarak yayımlanan “*Çöl Vahşileri (Osman Amcanın Mirası)*” isimli romanı da M. Sami Karayel ile birlikte kaleme almışlardır.

Mektepli Gazetes'nin içerik boyutunu dönemin önemli inkılâpları ile ilgili yazılan yazılar oluşturmaktadır. Bu yazılara örnek olabilecek yazılardan bir tanesi Galatasaray Lisesi'nden Hikmet Şahap'ın Harf inkılâbıyla ilgili yazısıdır:

“ [...] Çok güç okunan eski harfler mezara gömülür gömülmez, ana baba, çoluk-çocuk bu yazıyı sinesine basmış ona azamî gayretini sarf ederek öğrenip cehaleti taassubu da ortadan yok etmiştir. Bu suretle bu derin ve ince zekanın son emeli de olmuş, Türk yurdu cehalet ve taassup perdesinden sıyrılarak Türk vatani fertlerinin yegâne emeli olan yurtlarının payidar olmasına dört elle sarılmışlardır. Bundan sonra Türkiye terakki yolunda son süratle ilerleyecek, kendisine düşman olanları tepeleyecek, ölmeyecek fakat yaşayacaktır.”

Gazetede harf inkılâbı ile ilgili yazıların yanı sıra Türkçe ile ilgili olarak 1933 senesinde gazetede düzenlenmeye başlanan “*Öz Türkçe Yazı Müsabakası*”dır. Müsabakada çocukların sadece öz Türkçe kelimeler

kullanılması istenmiştir. Gazetede yazı müsabakası için çocuklara çağrı yapılırken şöyle sesleniliyor:

“Bütün gençlik! Ve bütün Türk milleti! Ulu gazimizin gösterdiği yolu tutarak öz dile doğru sefere çıkalım.”

Bu yarışma çocukların öz Türkçe kelimeleri öğrenip benimsemesini kolaylaştırmaya olanak sağlamıştır. Öte yandan bu gibi müsabakalar gazetenin okurlarıyla olan bağını da güçlendirmektedir. *Mektepli Gazetesi* okurlarıyla olan ilişkisini arttırmak için yaptığı bir diğer köşe de 1934 yılında *“Mektepli Okuyucularının Sahifesi”* isimlidir. Bu köşede okurların gazeteye gönderdiği yazılar yayımlanmıştır.

Mektepli Gazetesi üç yıl sürdürdüğü yayın hayatında okurlarıyla iletişimini canlı tutmaya çalışması, çocuklara yönelik hikâye, masal, roman, fıkra, piyes gibi farklı türlerle oldukça kapsamlı bir içerik sunması ve dönemin güncel gelişmeleri ile ilgili çocukları bilgilendirmesi gibi pek çok konuda iz bırakmıştır. Gazetenin içerik boyutunu ise genelde dönemin eğitim politikasına paralel anlayışta yazılar oluşturmuştur.

4.1.2.1. *Mektepli Gazetesi'nin Çocukluk Anlayışı*

Mektepli Gazetesi'nde çocukluk anlayışı Erken Cumhuriyet döneminin diğer süreli yayınlarında da görüldüğü gibi çocuğun geleceğin yetişkini görülmesi anlayışında temellenir. Dönemin çocuğu yaşadığı dönemin çocuğu olmasından ziyade geleceğin yetişkini, Cumhuriyet'in bekçisi yahut muhafızıdır. Bu anlayışla çocuklara verilen öğütlere *Mektepli Gazetesi'nde* de rastlanmaktadır.

Dönemin çocuk anlayışında olduğu gibi *Mektepli Gazetesi'nde* de amaç çocuğun Cumhuriyet ile birlikte getirilen yenilikleri kabullenmesidir. Çocuktan beklenen Cumhuriyet'in inkılâplarını benimsemek kadar inkılâbın koruyuculuğunu da üstlenmektir. 1933 yılında gazetenin başyazarı Mehmet Sami'nin şu sözleri gazetenin çocuk algısını da ortaya koymaktadır:

“Türkiye’de eski zihniyeti ve eski ruhu yıkmanın, yeni ve Türklüğe has bir varlık vücude getirmenin en büyük vazifesi inkılâbın çocuğuna düşen bir iştir.[...]”

İnkılâbın çocuğu yemek yemesinde, giyinmesinde, felsefî görüşlerinde içdeleşmiş, keçiboynuzu gibi kup kuru bir varlıkla hareket edemez... mazi toprağa gömülmeli...

Mazi esasen bizim malımız olmayan ve bizimle yaşamayan bir hayat idi... Türkün hayatî varlıkları ne sarayın zihniyetine ve ne de onun etrafında toplanmış olan müstevli dalkavukların yaşayışlarına, düşüncelerine benzemiyordu ve benzemedi.

Mazinin tekkesi ve şeyhi, medresesi ve softası hortlamamak için inkılâbın çocuğu bu köhne zihniyetin gömüldüğü mezara kuvvetli ve imanlı bir fikirle basmalıdır. [...]

[...] İnkılâbın çocuğu olan bizler, büyük bir kıskançlıkla gönül ve kafa birliği ile inkılâbı takviye etmeli, yep yeni bir fikirle eski zihniyetin arada sırada sırtan dişlerini kırmalıyız. [...]

Gazetede çocuklardan beklenen, yeni inkılâpların benimsenmesi ve bu inkılâpların koruyuculuğunu üstlenmektir. Gazetenin yayımlandığı yıllarda bazı yeniliklerle ilgili yapılan tartışmaların varlığı da gazetenin “inkılâbın çocuğu” diye tanımladığı çocuklardan bu konuda hassas davranmasını gerekli kılmaktadır. Örneğin gazetenin yayımlandığı yıllarda Arapça ezan yerine Türkçe ezan okunması ülkede bazı tartışmalara yol açmıştır. *Mektepli Gazetesi* de bu ve bunun gibi konularda inkılâpların savunucusu olmuş ve “inkılâp çocukları”ndan inkılâpların savunucusu ve koruyucusu olmasını istemiştir.

Gazetede çocuklara verilen öğütlerde bir büyüğün küçükle konuşur gibi bir üslup göze çarpmaktadır. Gazetenin başyazarı Mehmet Sami kimi zaman “*Baş başa*” köşesinde kimi zaman başka köşelerde gazetenin sahibi ve başyazarı olmasının verdiği sorumlulukla okurlara nasihatler vermektedir. Çocukların millî mücadele dönemini yaşamamış olması sebebiyle bilgisiz olduklarından hareketle onlara millî bilgileri veren gazetede Mehmet Sami’nin “*Ecnebilere karşı Türklüğü ve Türk harsını korumak*” [1933] başlıklı yazısında çocuklara millî mücadele yılları şöyle anlatılmaktadır:

“Siz bizim gibi acılar görmediniz... Babalarınıza sorar ve anlarsınız o vakit bizim ne hicaplar duyduğumuzu, nelere maruz kaldığımızı inanılmayacak bir masal gibi heyecanla ve merakla dinleyebilirsiniz...[...]”

Çocuklardan beklenen inkılâpların koruyucusu olmalarıyla birlikte pek çok konuda da bilgi sahibidir. Mehmet Sami'nin *Millî Bilgiler* bölümünde kaleme aldığı “*Dünya yüzünde Türk dili konuşanlar 15 milyon değil 65 milyondur. Türk nüfusu da 75 milyondur*” [1933] başlıklı yazıda çocuklara dünyada Türkçe konuşan insanların bilinenden fazla olduğu anlatılırken çocukların da bu konuda bilinçlendirilmesi istenmektedir:

“[...] Türkçe dünya yüzünde konuşulan diller meydanında birinciler içinde olduğu gibi toplu nüfus itibari ile de dünya milletleri içinde birinciler meydanındadır. Bunu oku ve bil! Kendini tanı...”

Erken Cumhuriyet Dönemi süreli çocuk yayınlarında görülen inkılâplara ve Cumhuriyet'e karşı sorumluluk *Mektepli Gazetesi*'nde de kendini hissettirmiştir. Bu sorumluluk anlayışıyla çocuklara hitap eden gazete çocukları “geleceğin teminatı” ya da “geleceğin yetişkini” olarak görmektedir. Gazetenin başyazarı Mehmet Sami Karayel'in gazetede ki şu cümleleri gazetenin sorumluluk anlayışını göstermektedir:

“[...] İnkılâbın çocuğu gayri-ahlâkî yazıları, gayri-ahlâkî resimleri muhitinden tard etmek için kendi kendine vazife almış vaziyettedir. Mektep adını, mektep hayatını âlet ve vasıta ederek çocuklarımızı gayri-ahlâkî yazılar ve resimlerle karşılaştırmayız... yetişecek ve yetişmiş çocuklarımız inkılâba emanet edilmiştir. [...]Mektepli Gazetesi, uygunsuz neşriyat ile mektep ve mekteplinin saf ve bakir yurduna girmeğe cesaret eden cahilâne ve dekolte yazılara hücumu vazife bilir... [...]”

Mektepli Gazetesi'nde çocuk anlayışı çocuğun “inkılâbın çocuğu” olarak tanımlanması olarak özetlenebilir. İnkılâp yetişecek ve yetişmiş çocuklara emanet edildiğinden çocuğun aslî görevi, inkılâbı korumak ve yenilikleri savunmaktır. Bu görev anlayışını da *Mektepli Gazetesi* bir gazetenin sorumluluğu olarak görmüş ve yayın anlayışını bu doğrultuda sürdürmüştür.

4.1.2.2. *Mektepli Gazetesi*'nde Yer Alan Hikâye, Masal ve Romanlar

Mektepli Gazetesi'nin bünyesinde çok sayıda hikâye ve masala yer verilmiştir. Gazetede yer alan hikâye, masal ve romanlar genelde çocukların ilgilerini çekecek niteliktedir. Gazetede ayrıca çeviri hikâye ve romanlara fazlaca yer verilmiştir. Dönemin diğer süreli çocuk yayınlarında olduğu gibi

kimin yazdığı bilinmeyen masal ve hikâyelere *Mektepli Gazetesinde* de rastlanmaktadır. Örneğin “masalcı” takma isimlerle yazılmış masalları kimin yazdığı bilinmemektedir.

Gazetede ki hikâyelerde göze çarpan nokta hikâyelerin büyük çoğunda seyyahların yurtdışı maceraları ve onların başka ülkelere gitme ve keşfetme isteği anlatılmıştır. Böyle hikâyelerin çocuklarda merak ve öğrenme isteğini tetikleyici bir etki yapacağı düşünülebilir.

Gazetede masallar bazen tek tek bazen seriler hâlinde yayımlanmıştır. Gazetede en çok yayımlanan masal serisi “*Dilekle Çilek Kardeşlerin Masalları*” isimli Kemal Sahir imzalı seridir.

Araştırma kapsamında gazetede incelenen hikâye ve masallar tablo 4.1.’de gösterilmiştir.

Tablo.4.1. Mektepli Gazetesinde İncelenen Hikâye ve Masallar

Sıra	Numara	Metin Adı	Türü	Yazarı
1	1	<i>Mavi Şeytanlar</i>	Hikâye	Tebeşir
2	2-5	<i>Büyülü Sultan</i>	Masal	M. Sami Karayel
3	3-6	<i>Dalgaların Altında</i>	Hikâye	Çev.Vedat Galip
4	6-10	<i>Masal... Üç Elmaslı Kırbaç</i>	Masal	---
5	11-12	<i>İki Düşman</i>	Hikâye	Çev.Vedat Galip
6	13-14	<i>Dişi Boanın İntikamı</i>	Hikâye	Çev.Vedat Galip
7	17-18	<i>Fener Bekçisinin Oğlu</i>	Hikâye	Vedat Galip
8	19-20	<i>Siberyada Üç Türk</i>	Hikâye	Vedat Galip
9	22-23	<i>Pigme Cücelerin Ormanında</i>	Hikâye	Çev.Vedat Galip
10	24-25	<i>Orangutanın Cinayeti</i>	Hikâye	Çev.Vedat Galip
11	26-27	<i>Deniz Ortasında</i>	Hikâye	Vedat Galip
12	28-29	<i>Koçinçin Çöllerinde</i>	Hikâye	Çev.Vedat Galip
13	31-36	<i>Altın Okun Sergüzeştleri</i>	Masal	M. Sami Karayel
14	34-36	<i>Ea-Kiro Yanardağında</i>	Hikâye	Çev.Vedat Galip
15	37-39	<i>Bir Damla Su İçin</i>	Hikâye	Çev.Vedat Galip
16	43-46	<i>Arslan Yelesi</i>	Hikâye	---
17	47	<i>Hık Demiş Burnundan Düşmüşün Hikâyesi</i>	Masal	Masalıcı
18	47-49	<i>Esrarengiz İhtiyar</i>	Hikâye	Çev.Vedat Galip
19	49	<i>Tilkiden Daha Kurnaz Dört Çocuk</i>	Masal	---

20	50-52	<i>Maymunun Cinayeti</i>	Hikâye	Çev.Vedat Galip
21	51	<i>Kurt Yavrusu Kirpiyi Kestane Gibi Yedi</i>	Masal	Masalcı
22	52-55	<i>Küçük Yusuf ve Orman Cücesi</i>	Masal	Suat Derviş Baraner
23	53-55	<i>Kasadaki Adam</i>	Hikâye	---
24	56-57	<i>Pasaportsuz Serseri</i>	Hikâye	Çev.Vedat Galip
25	58	<i>Mehmetçik Süngü Hücümünde</i>	Hikâye	M.Sami Karayel
26	59-61	<i>Yalandan mı Sahiden mi?</i>	Hikâye	Çev.Vedat Galip
27	62-63	<i>Uçan Para Çantası</i>	Hikâye	Çev.Vedat Galip
28	63-64	<i>Altın Dökülen Ağaç</i>	Masal	Kemal Sahir
29	65	<i>Uçurtma Bayramı</i>	Hikâye	---
30	65-66	<i>Kırk Haramilere Oynanan Oyun</i>	Masal	Kemal Sahir
31	67-68	<i>Zilli Azrail</i>	Masal	Kemal Sahir
32	69-71	<i>Devler Arasında</i>	Masal	Kemal Sahir
33	70	<i>Cimrinin Korktuğu Başına Geldi</i>	Hikâye	Vedat Galip
34	71	<i>Üst Üste İki Tokat</i>	Hikâye	Vedat Galip
35	72-73	<i>Çileğin Muvaffakiyeti</i>	Masal	Kemal Sahir
36	74-77	<i>Fare, Eşek, Ayı</i>	Masal	Kemal Sahir
37	75	<i>Çıldırın Devekuşu</i>	Hikâye	Vedat Galip
38	77	<i>Fareyi Görünce</i>	Hikâye	Naci Sadullah
39	78-82	<i>Yeni Zaferler Peşinde</i>	Masal	Kemal Sahir
40	79	<i>Bir Ev Halkını Korkutan Kapı</i>	Hikâye	Hikâyeci Baş
41	83-88	<i>Dilekle Çilek İstanbul'da</i>	Masal	Kemal Sahir
42	83-84	<i>Dirilen Ölü</i>	Hikâye	Çev. Erol Tekin
43	83-84	<i>Casus</i>	Hikâye	Kemal Sahir
44	118	<i>Maymunun Evi</i>	Masal	---
45	121-129	<i>Bir Çin Masalı</i>	Masal	Nusret Safa

				Coşkun
46	124	<i>Kardeş Sevgisi</i>	Hikâye	Çev. Selçuk Evrenos
47	124	<i>Fatoş'un İntikamı</i>	Hikâye	Meserret Sözen
48	128	<i>Komşu Kavgası</i>	Hikâye	Sevim Levend
49	128	<i>Vahşi Kadın</i>	Hikâye	Bahaeddin Yücel
50	129	<i>Kurtlarla Karşı Karşıya</i>	Hikâye	M.Sami Karayel
51	130-131	<i>Bir Yamyam Masalı</i>	Masal	Macide Macid Taş
52	131	<i>Saç Suyu</i>	Hikâye	Selahattin Aşkın
53	141	<i>Yırtıcı Kuş</i>	Hikâye	Dündar Kat

Mektepli Gazetes'inde çeviri hikâyelerle birlikte çeviri romanlar da bulunmaktadır. Mehmet Sami Karayel bu konuda da gazetenin önemli isimlerinden biri olmuştur. "*Kaptan Gran'ın Çocukları*" [1-59], "*Esrarengiz Ada*" [38-97], "*Kaptan Nemo*" [104-134], "*Binbir Macera Yahut Harikulâde Bir Seyahat*" [134-148] romanları Karayel'in çevirisini yaptığı romanlardır. Çeviri hikâyeleriyle birlikte çeviri romanları olan Vedat Galip 'in çevirdiği romanlar "*Hırçın Kız*" ve "*Meteliksiz Seyyahlar*" isimli romanlardır. Gazetede çeviri romanlarıyla tanınan bir diğer isim de Turan Emin'dir. Turan Emin'in "*Kırmızı Derililer Arasında*" adlı romanı gazetenin 136. sayı ile 146. sayıları arasında yayımlanmıştır.

Çeviri romanlar haricinde gazetede yazılan romanlarda da yine gazetenin başyazarı Mehmet Sami Karayel görülmektedir. Karayel'in romanları gazetenin "*Tarihi ve Milli Roman*" köşesinde yer almıştır. Karayel'in Tarık Hilmi ile birlikte kaleme aldığı "*Çöl Vahşileri (Osman Amcanın Mirası)*" isimli roman 106. sayıda gazetenin yanında ek olarak verilmiştir. Nusret Safa Coşkun'un kaleme aldığı "*Mekteplinin Büyük Tarihsel Romanı: Gökün Oğlu*

Hakanın Kızı” isimli roman ise gazetenin kapanması sebebiyle tamamlanamamıştır.

4.1.2.3. *Mektepli Gazetesi'nin* Metinlerin Değer Aktarımı Açısından İşlevi

Sürelî çocuk yayınları sosyalleşme vasıtaları olarak değer aktarımı işlevine sahip kitle iletişim araçlarıdır. “Değerler, insanla özdeşleşmiştir. Yani sosyalleşme sürecinde değerler kişiler tarafından öğrenilmekte ve üstlenilmektedir.”¹²⁶ Çocukların sosyalleşme sürecinde değerleri onlara öğreten aile, okul, çevrenin yanı sıra kitle iletişim araçları da etkin rol oynar. Erken Cumhuriyet Döneminin kitle iletişim aracı olan sürelî çocuk yayınları da bu süreçte çocuklara değer aktarımı sağlayan vasıtalandır.

“Değer(ler), kültürel olarak şekillendirilmiştir ve aynı zamanda kültür üzerinde de yönlendirici olarak etki etmektedir. Bu bakımdan değerler, belli bir kültürün gelişme süreci içinde şekil almaktadır. Bu da genel olarak sembol, moral ve estetik normlar, davranış şekilleri olarak belirginleşir. Bu açıdan değerler kültürün esasını oluşturmaktadır.”¹²⁷ “Hiçbir toplum düşünülemez ki, bu toplumda ideal düşünme ve davranma yolları, o toplumda kabul edilen, iyinin, kötünün, güzelin, çirkinin vb. belirlenmesi değerler tarafından oluşturulmamış olsun.”¹²⁸

Sürelî yayınlar vasıtasıyla çocuklar içinde yaşadıkları toplumun doğru-yanlış, güzel-çirkin gibi belli değerlerini benimserler. Bu süreçte sürelî yayınlar içeriğindeki yazılar, hikâyeler, masallar veya romanlar gibi farklı türlerle aktif rol oynarlar. *Mektepli Gazetesi*’nde de çok sayıda yer alan hikâyeler bu süreçte ele alınabilir. “Belirli bir zaman dilimi içinde yineleyici yönleriyle çocuk, aktarılan öykünün özünü, ana fikrini, öğretmenin, arkadaş kümesinin, yaşama ortamının da etkisiyle alır. Onu kendi yaşam biçimiyle,

¹²⁶ Özensel, s.231

¹²⁷ Özensel, s.231

¹²⁸ S.237

deneyimleriyle de karşılaştırarak içinde yer aldığı toplum düzeni hakkında bilgi edinir.”¹²⁹

Hikâyeler gibi masallar da çocuklara yaşadıkları topluma hazırlayan, toplumun mevcut değerlerini aktaran çocuk edebiyatı ürünlerindedir. “Masallar, doğdukları toplumun, korku, başarısızlık, ideal gibi ortak duygularını da yansıtır. Burada, bir milletin yaşayışına, alışkanlıklarına ve düşünce yapısına rastlamak mümkündür.”¹³⁰ Bu nedenle masalların çocuklara yaşadıkları toplum hakkında bilgi veren, onları topluma hazırlayan önemli bir kaynak olduğu gerçektir.

Mektepli Gazetesi'nde de araştırma kapsamında incelenen metinler hikâye ve masal olmak üzere iki türle sınırlandırılmıştır. Tablo 4.1.'de görülen hikâye ve masallar araştırmaya konu olmuştur. Tablodaki bazı masallar seri hâlinde yayımlanmış fakat ayrıca belirtilmemiştir. Gazetede incelenen hikâyelerde verilen mesajlar değerlendirildiğinde çocukları iyilik yapmaya teşvik eden hikâyelerin sayıca üstün olduğu söylenebilir. Çocuklara sıklıkla verilen mesajlar “yardımsever olmak, “sorumlu olmak”, “dürüst olmak” olarak sıralanabilir.

4.1.2.4. *Mektepli Gazetesi*'nde Kız Çocuklarına Yönelik Etkinlikler

Mektepli Gazetesi'nde kızlara özel bölümler gazetenin ilk yıllarında görülmemiştir. Nitekim gazetenin ilk sayılarında “*Kız ve erkek talebe için Perşembe günleri neşredilir. 'Mektepli' gazetesidir.*” sloganı da gazetenin cinsiyet ayrımı gözetmeden çıkarıldığını gösterir niteliktedir.

İlerleyen sayılarda gazetede kızlar için özel bölümler görülmeye başlanmıştır. Meserret Sükûti Sözen imzalı “*Kızlarımız İçin Ev Bilgisi*”, Selçuk Evrenos imzalı “*Kızlarımızın Sütunu*” , İffet Şükrü'ye ait “*Kız Okurlarımıza*”, isimli köşeler gazetede yerini almaya başlamıştır. Meserret Sükûti Sözen'in köşesi “*Kızlarımız İçin Ev bilgisi*” [121.sayı] isimli köşenin ilk yazısında yazar kızlara şöyle seslenmektedir:

¹²⁹ Elkin, age, s. 99.

¹³⁰ Gürel, Z., Temizyürek, F., Şahbaz, N.K., 2007, *Çocuk Edebiyatı*, Öncü Basımevi, Ankara, s.45.

“Her hafta bu sayfada size, bir ev hanımına lâzım olan ev, elişleri öğretecek ve bu çerçeveye dahil mevzular üzerinde bütün müşkillerinize cevap vereceğim.”

Kızlara yönelik yazılan bu yazılar kızların ileride bir ev hanımı olacağı anlayışından hareketle kızlara yönelik yemek yapma, dikiş dikme gibi derslerin verildiği bölümler olmuştur. Örneğin Selçuk Evrenos’un yazdığı *“Kızlarımızın bilmesi lâzım gelen şeyler”* başlıklı yazıda mürekkep lekesinin nasıl çıkarılması gerektiği sadece kız çocuklarının bilmesi gereken bir durum gibi anlatılmıştır. Kimi zaman yemek tariflerinin de verildiği kızlara yönelik bu köşeler *Mektepli Gazetes*’nin kız çocuklara yönelik bakışını göstermektedir.

4.2. Çocuk Dergisinin Genel Özellikleri

Çocuk 1926 yılında Ankara’da Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından çıkarılan *Türk Çocuğu* dergisinin devamı olarak 1936-1948 yılları arası yayın hayatını sürdürmüş süreli bir çocuk yayınıdır. Dergi 1926 tarihli ilk sayısında *Türk Çocuğu* adıyla çıkmış, ikinci sayıdan itibaren *Gürbüz Türk Çocuğu* adıyla 1935 yılına kadar yayın yaşamını sürdürmüştür. 1936 yılında ise *Çocuk* ismini alarak on iki yıl boyunca tam anlamıyla çocuklar için çıkarılan bir dergi olmuştur. “Aylık bir süreli yayın olan Türk Çocuğu tam anlamıyla bir çocuk dergisi sayılmaz.”¹³¹ Himaye-i Etfal Cemiyeti Başkanı Doktor Fuad [Umay]’ın sahip olduğu *Türk Çocuğu* dergisi genel olarak bu kuruluşun politikalarını destekler mahiyette yayın yapmıştır. *Türk Çocuğu* dergisinin ilk nüshanın başyazısında mecmua, gayesini, “Gürbüz Türk Çocuğu Niçin İntişar ediyor?” başlıklı yazıyla şu şekilde dile getirmiştir:

“Mecmuamız birbirine sıkı münasebeti olan iki gaye ile çıkıyor:

1. Türk Çocuğu’nu gürbüz yetiştirmek

2. Gürbüz Türk çocuklardan kuvvetli, sağlam bir millet vücuda getirmek”¹³²

Çocukların sağlıklı olmalarını sağlamayı kendine amaç edinen *Türk Çocuğu* dergisi ikinci sayıdan itibaren isminin başına küçük puntolarla *gürbüz* kelimesini ekleyerek *“Gürbüz Türk Çocuğu”* ismiyle yayın hayatına devam etmiştir. Buradaki “gürbüz” kelimesi hem derginin yayımlanma gayesini

¹³¹ Cüneyd Okay, *Eski Harfli Çocuk Dergileri*, 1999, s.205.

¹³² Elif Konar, s.8

göstermekte hem de derginin Himaye-i Etfal Cemiyeti ile olan bağına ortaya koymaktadır. *Gürbüz Türk Çocuğu* dergisi vasıtasıyla Himaye-i Etfal Cemiyeti de toplumda üstlendiği misyonu halka duyurma fırsatı yakalamıştır. “Dergi bir taraftan cemiyetin hükümetin çocuk politikasına yön verme çabasının bir parçasıdır, diğer taraftan da devletin çocuğa verdiği büyük önem ve değeri yansıtır. Sağlıklı ve iyi yetiştirilmiş çocuk ile ülkenin istikbali arasındaki bağlantı, himayeye muhtaç çocukların durumu, çocuğun beden ve ruh sağlığını korumak için neler yapmak gerektiği ve vatana faydalı evlat yetiştirmek için dikkat edilmesi gereken hususlar yetişkinlere yönelik yazılarla vurgulanır.”¹³³ *Gürbüz Türk Çocuğu* dergisinin ilerleyen sayılarında çocuklar için oyunlar, şiirler, gürbüz çocuk müsabakaları, ödüllü sorular yer almaya başlamış; fakat dergide sağlık konuları her zaman ön planda kalmıştır. Nitekim derginin ilk sayısında da göze çarpan nokta Türk çocuklarının sağlığına verilen önemdir. Öyle ki bu anlayışın derginin ismine kadar yansıdığı görülmektedir.

“*Gürbüz Türk Çocuğu* dergisi, geleceği teminat altına almada ilk yolun çocuğa değer vermekten geçtiğini fark eden hükümetin ciddi ve bilinçli çocuk politikasını yansıtan bir süreli yayındır.”¹³⁴ Dergi 1935 yılına kadar 108 sayı çıkmış ve genel anlamda resmî devletin çocuk politikasının paralelinde yayın anlayışına sahip olmuştur.

Derginin tam anlamıyla çocuklara yönelik çıkarılmaya başlanması ise derginin ismindeki değişiklik ile kendini göstermiştir. Derginin “*Çocuk*” adıyla yayımlanmaya başlandığı ilk sayısında (1936/İkincikanun) bu gerekçe okurlara şu şekilde açıklanmıştır:

“Çocuk Esirgeme Kurumu şimdiye kadar kendisine yapılan müracaatları nazarı dikkate alarak, Gürbüz Çocuk mecmuasını bu sayıdan itibaren Çocuk adile ve yalnız genç okuyucuları için çıkarmağa karar verdi.

Çocuk’a ara sıra ana babaları, çocuk terbiyecilerini alâkadar eden yazılar da konacak, fakat bu yazılar Çocuk’un asıl neşriyatını sayıca dahi küçültmeyecektir. [...]”

¹³³ Alev Sınar Çılğın, “Genç Cumhuriyet’in Ütopyası: Gürbüz Türk Çocuğu”, **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.5, sayı.6, 2004.s.100.

¹³⁴ Çılğın, *age*, s.118.

Görüldüğü gibi dergi, *Çocuk* adını alarak sadece çocuklara yönelik bir yayın anlayışına sahip olacağıнын sinyallerini vermeye başlamıştır. Ayrıca dergide anne babaları, öğretmenleri de ilgilendiren yazıların bulunacağını, fakat bunların derginin içinde az yer tutacağıнын teminatını vermeyi de ihmal etmemiştir.

Çocuk dergisinin sahibi bir dönem milletvekilliği yapmış, Erken Cumhuriyet dönemimin önemli isimlerinden olan Mehmed Fuat [Umay]'dır. "Mehmed Fuat 24 Şubat 1885'te Kırklareli'de doğdu. İlkokul ve rüşdiye mektebini Kırklareli'de, idadiyi Edirne 'de Edirne İdadi'nde okudu. Daha sonra İstanbul Tıbbiye Mektebi'ne girerek 1910'da mezuniyetle doktorluk mesleğine başladı. Balkan Harbi sonrası 28 Ağustos 1913'te Kırklareli Belediye Tabipliğine getirildi. Burada bulunduğu süre içinde, hemşerilerinin sağlık problemleri ile yakından ilgilendiği gibi, sosyal meselelere de el attı. Balkan Harbi'nin bıraktığı acıları dindirmeye çalışarak, öksüz ve yetim çocukların ihtiyaçlarını gidermek amacıyla Himâye-i Etfâl Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu) Kırklareli şubesini kurdu. I. Dönem Büyük Millet Meclisi'ne 1920-1923 yılları arasında Bolu Milletvekili olarak, 1923-1950 yıllarında da II. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Kırklareli milletvekili olarak görev yaptı. 1934'te soyadı kanunuyla beraber Dr. Fuad Beye, Türk çocuklarına verdiği hizmetlerden dolayı eski Türk dininde çocukların koruyucusu kutsal ruh Umay'a atfen, Atatürk tarafından 'Umay' soyadı verilmiştir."¹³⁵

Çocuk, 1936'dan 1948'e kadar on iki yıl boyunca yayın hayatına devam etmiş bir dergi olarak Cumhuriyet tarihinde yerini almıştır. Dergi, yaz tatillerinde yayını durdurduğu, dersler başlayınca yayınına devam ettiği için son sayısında da okuyucularına yayına devam edeceği şeklinde açıklama yapmış fakat bir daha yayımlanmamıştır. *Çocuk* dergisi son sayısında [1948] okuyucularına şöyle seslenerek veda etmiştir:

"Sevgili okuyucular,

ÇOCUK Dergisi bu yıl da her yılki gibi yaz tatiline giriyor. Sizler kırlarda açık havada koşup oynayıp eğlenirken derginiz de gelecek ders yılı başında daha güzel, daha yeni bir şekilde çıkmak için

¹³⁵ Veysi Akın, *Bir Devrin Cemiyet Adamı Doktor Fuad Umay (1885-1963)*, Ankara, 2000, s. 1-3.

hazırlıklar yapacaktır. Bu yıl içinde derginize gösterdiğiniz sevgi ve ilgiye teşekkür eder neşeli bir tatil geçirmenizi dileriz.”

Dergi okuyucularına vedasını okul başlayınca yayınına devam edecek biçimde yapmış ama bir daha yayımlanmamıştır. Sadece derginin son sayısında “Altın Halka” köşesinde bu köşenin bir daha olmayacağı okuyuculara duyurulmuştur. Fakat derginin son sayısında yayın hayatını neden bitirdiğine dair kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Dönemin ekonomik koşullarının yetersizliği, derginin yayın hayatının sonlanmasında etkili olduğu düşünülebilir.

4.2.1. Çocuk Dergisinin Biçim Boyutu

Çocuk dergisinin ilk sayısı 1936 yılı İkincikanun (Ocak) ayında İstanbul Cağaloğlu Yokuşu, 40 numara, Ülkü Basımevi’nde basılmıştır. Derginin ilk sayısının boyutları 25 x 19 cm’dir. İlk sayıda “Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından ayda bir çıkarılır.” ifadesi bulunmaktadır. Çocuk’un ilk sayısında yıllık abone parası 125 kuruş, fiyatı 10 kuruştur.

Derginin ilk sayılarında sayfa sayısı 15 ile 16 arasında değişmektedir. Derginin kapağında ilerleyen sayılarda “Çocuk Esirgeme Kurumu Tarafından Ayda Bir Çıkarılır” ifadesi bulunmaktadır. Dergi önceleri ayda bir çıkarılmış, 1 İkinciteşrin 1936’dan itibaren on beş günde bir çıkarılmaya başlanmıştır. Derginin kapağına bu tarihten itibaren “Çocuk Esirgeme Kurumu Tarafından 15 günde bir çıkarılır” ifadesi eklenmiştir.

15 Birinci Kânun 1936’dan itibaren dergi Resimli Ay Basımevi’nde basılmaya başlanmıştır. Derginin boyutunda bu değişimle birlikte biraz büyüme görülmüştür. Derginin boyutu yaklaşık 2 cm artarak 27 x 21 cm olmuştur. Derginin nüshası 5 kuruş, seneliği ise 120 kuruştur. 1937’den itibaren ise önce aylık, sonra on beş günlük çıkan Çocuk haftalık olarak yayımlanmaya başlanmıştır. Haftalık yayımlanması dergini nüsha fiyatını değiştirmemiş fakat senelik aboneliğini 260 kuruşa çıkarmıştır. Haftalık yayımlanması ayrıca derginin sayfa sayısını da azaltarak 11, 12 sayfaya düşürmüştür.

Çocuk, 30 İkinciteşrin 1940'tan itibaren İstanbul'daki Güneş Matbaasında basılmıştır. 19 Mayıs 1941'den itibaren ise Cumhuriyet Matbaasında çıkarılan derginin hemen hemen tüm sayılarının kapağında ise “*Geliri tamamen Çocuk Esirgeme Kurumu'na aittir*” ifadesi bulunmaktadır.

Çocuk, 9. Ciltten itibaren biçim ve içerik yönüyle biraz farklılaşmıştır. Önceleri kapağında “*Çocuk: Türk Çocuğunun Dergisi*” biçiminde çıkan dergi bu ciltten itibaren “*Çocuk: Haftalık Okul ve Öğrenci Dergisi*” biçiminde çıkarılmaya başlanmıştır. Boyut olarak da biraz küçülen dergi, yine haftalık yayımlanmaya devam etmiştir. Dergi yine önceki sayılarda olduğu gibi İstanbul'daki Cumhuriyet Matbaası'nda basılmaya devam etmiştir. Dergi son sayısına kadar bu matbaada basılmıştır.

4.2.2. *Çocuk* Dergisinin İçerik Boyutu

Çocuk dergisinde içerik olarak göze çarpan en belirgin özellik Cumhuriyet ile gerçekleşen yeniliklerin sosyal, kültürel hayatta ne gibi farklılıklara yol açtığına pek çok metin ve resimler aracılığıyla verilmesidir. Dergiyi içerik yönünden dönemin diğer dergilerinden ayıran en belirgin özelliklerden biri dergide yer alan Cumhuriyet öncesi ve sonrasını kıyaslayan bölümlerin bolca yer almasıdır. Bu bölümlerde Osmanlı dönemine ait olan uygulamalar, Türkiye Cumhuriyeti'nde değişmeye başlanan uygulamalarla kıyaslanmış, çocuklara eski ve yeni düzen tanıtılmaya çalışılmıştır. Kimi zaman resimlerle Cumhuriyet'ten önceki ve sonraki sosyal hayat karşılaştırılmış; kimi zaman da dergideki metinler aracılığıyla eski-yeni mukayesesi yapılmıştır. Örneğin “*Dün Ne Haldeydik Halbuki Bugün*” [1940] başlıklı bir tabloyu okuyucularına hediye eden *Çocuk* dergisi, bu tabloda Cumhuriyet Türkiye'sini Osmanlı dönemi ile karşılaştırmıştır. Bu tabloda eğitimden hukuka, sağlıktan sosyal hayata tüm alanlarda yapılan inkılaplar karşılaştırmalı resimlerle gösterilmiştir. Örneğin harf inkılâbıyla ilgili bir resmin altında şu ifadeler yer almaktadır: “*Bugün Türk harflerini üç ayda okuyup yazabiliyoruz; halbuki dünkü karmakarışık Arap harfleri yıllarca sökülemezdi*” Askeri alandaki inkılaplardan da bahseden tabloda Türk ordusunun başında değerli generallerin olduğunu önceden okuma yazma bilmeyenlerin bile paşa

olduğuna vurgu yapılmıştır. Tablodaki resimlerde de eski-yeni mukayesesi dikkat çekicidir. Örneğin tabloda “bugüne ait” bölümdeki askerin zayıf, çevik, genç bir şekilde resmedildiği görülürken, “düne ait” bölümdeki askerin şişman, sakallı, yaşlı bir şekilde çizilmesi bir hayli ilginçtir. Dergi ayrıca okuyucularına “canlı ayırtları ile dolu olan” bu tabloları keserek çerçeveleyip sınıflarına asmalarını da tembih etmeyi ihmal etmemiştir.*

Dergide eski ve yeni karşılaştırılması sadece tablolarla değil derginin içindeki metinler aracılığıyla da yapılmıştır. Örneğin “*Cumhurreisi ve Padişah*” [1940] adlı metinde “en büyük halk çocuğu” ifadesi kullanılan dönemin cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün etrafındaki çocukları severken temsili olarak çizilmiş resminin altında şu ifadeler yer almaktadır:

“Cumhurreisi halktan biridir. En büyük Halk çocuğudur. İşte İsmet İnönü... O da bizim gibi, bizden biri olduğu için bizimle beraberdir.”

Aynı metinde “halktan olmayan” şeklinde tanımlanan padişahın ise temsili çizilmiş resminin altında şu ifadeler yer almaktadır:

“Halktan olmayan padişah, bunun için halkın düşmanı idi. İstedini hapseder, yurdundan kovar, keyfi için adam öldürürdü.”

Metinde ayrıca küçük yaşta padişah olma uygulaması eleştirilmiş, beş yaşına giren çocukların paşa oldukları çizilen bir resim aracılığıyla okuyuculara eleştirel bir dille anlatılmıştır.

Eski-yeni uygulamalarının karşılaştırıldığı bir diğer metin “*Eski Günlerde Çocuk Hayatı*” [1937] başlıklı kısa hikâyede dönemin çocuklarının çok şanslı oldukları, eski devirde on yaşındaki kız çocuklarının çarşafsız sokağa çıkamayacakları anlatılmıştır. “*Cumhuriyet’in Resimli Hikâyesi*” [1941] isimli bölümde yapılan karşılaştırmada ise Cumhuriyet’ten sonra her alanda değişimin yaşandığı vurgulanmıştır. Cumhuriyet’in çocuklara mahsus bahçeler, oyun yerleri, spor meydanları kurduğunu eskiden ise çamurların içinde zıp zıp oynamaktan başka bir çocuk eğlencesi olmadığı söylenmiştir.

Dergide genel olarak eski-yeni mukayesesinin yapıldığı tüm resimlerde eskiye ait olan her şeyin kötü bir biçimde resmedildiği göze çarpmaktadır. Özellikle padişah resimlerinin genelde büyük burunlu, çatık kaşlı, halka kötü

*Ayrıntılı bilgi için bakınız: **Çocuk**, 29 İıkTeşrin 1940, Cilt.4, Sayı.204.

muamele ettiği düşünölen sınırlı bir karakterde çizildiği söylenebilir. Bazı yerlerde çocuk yaşlarda resmedilmiş padişahların da yer aldığı dergide genel olarak eskiye ait tüm uygulamalar şiddetle eleştirilmiştir. Bunun yanında Cumhuriyet'ten sonraki değişimi göstermek için çizilen resimlerde başta çocuklar olmak üzere herkes mutlu olarak gösterilmiştir. Cumhuriyet'in sosyal hayatta, siyasette, eğitimde, hukukta, kısacası her alanda varlığını olumlu bir biçimde hissettirdiği resimlerde göze çarpmaktadır.

Güncel konuların da yer aldığı *Çocuk* dergisinde dönemin önemli olaylarına da yer verilmiştir. Örneğin Hatay'ın Türk vatanına katılması dergide geniş bir şekilde yer almıştır. Dönemin diğer dergilerinde olduğu gibi *Çocuk* dergisinde de millî bayramlar ile ilgili yapılan kutlama haberleri bulunmaktadır. Özellikle 23 Nisan kutlamalarının dergiye coşkulu bir biçimde yansıdığı söylenebilir.

Çocuk dergisini döneminin diğer dergilerinden ayıran en önemli özelliklerinden biri de dergide çocukların okuldaki derslerine yardımcı olmayı amaçlayan köşelerin bulunmasıdır. Dergide "*ikilerin sayfası*" , "*üçlerin sayfası*" gibi bölümlerle tamamen okula yardımcı köşelerin yanı sıra çocuklara bilgi veren köşelerin bulunması *Çocuk*'u dönemin diğer dergilerinden bir hayli farklı kılmaktadır. Örneğin "*Tabiat Bilgisi*" adlı bölümde çocuklara pozitif bilimler ile ilgili bilgiler verilerek deney örnekleriyle çocukların bilimsel düşünme becerilerini, yaratıcılıklarını geliştirmeye yönelik etkinlikler yapılarak çocukların okul derslerine faydalı olmak amaçlanmıştır. "*Küçük Kardeşler İçin Kolay Aritmetik*" [1943], "*Sağlık Bilgisi*" [1946] gibi bölümleriyle de çocukların derslerine yardımcı olmayı hedefleyen *Çocuk* dergisinin bu yönüyle dönemin diğer dergilerinden üstün olduğu söylenebilir.

Dergide ayrıca "*Küçük Yazıcılar*" köşesiyle çocukların yazdıkları şiirlere, yazılara yer verilerek çocukların yazmaya teşvik edilmesi amaçlanmıştır. Bu etkinlik köşesinde okurların kendi yazdıkları şiirlerin, yazıların yanı sıra kendi yazdıkları hikâyelere de yer verilmiştir.

Dergide çocukların öğrenmelerini sağlayan bilgilendirici metinlere de sıklıkla rastlanmaktadır. Tarihi konuda "*Tarihten Levhalar*" bölümüyle bilgiler veren dergide tarihteki önemli olaylar hakkında bilgi verilmiştir. Örneğin söz

konusu bölümün *“İstanbul’u nasıl almıştık”* [1946] başlıklı yazısında İstanbul’un fethi konusunda çocuklara ayrıntılı bilgi verildiği görülmektedir.

Çocuk dergisinin içinde popüler isimlerin de bulunduğu yazar kadrosu oldukça geniştir. Takma isimle yazılan yazılara da sıklıkla rastlanan dergide yazısı en çok yayımlanan isimlerin başında ise Selim Sırrı Tarcan gelmektedir. Tarcan dergideki *“Çocuklara Öğütlerim”*, *“Öğütlerim”*, *“Türk Çocuklarına Öğütlerim”* gibi bölümlerle çocuklara başta sağlık konuları olmak üzere hemen her konuda tavsiyelerde bulunmuştur.

Dergideki hikâye ve masal yazarlarından ise en çok öne çarpan iki isim Cahit Uçuk ve Cengiz Kan’dır. Çeviri masalların da bolca yer tuttuğu dergide *“Böğürtlen Abla”*, *“Dileğin Babası”* gibi kimin yazdığı belli olmayan metinler de bulunmaktadır. Derginin masal yazarlarından biri de edebiyat dünyasında da önde gelen isimlerinden biri olan Ceyhun Atuf Kansu’dur. Kansu, yazdığı masallarla özellikle derginin son yıllarında adından söz ettirmiştir.

4.2.2.1. *Çocuk* Dergisinde Çocukluk Anlayışı

Çocuk dergisinde dönemin diğer dergilerinde olduğu gibi çocuğun yetişkinin küçük bir minyatürü olarak ele alındığı söylenebilir. Çünkü *Çocuk* da içerik yönünden dönemin diğer dergilerinde olduğu gibi çocuklara verilen sınırsız nasihatlerle doludur. Dergideki nasihatler akla gelebilecek hemen her konu ile ilgili olmuştur. Sağlıklı olma, ahlaklı olma, iyi insan olma gibi temel öğütlerin yanında görgü kuralları ile ilgili tavsiyelerin bolca yer aldığı dergide *“Yaşama Terbiyesi”* bölümünde günlük yaşamda görgü kurallarının nasıl uygulandığını varıncaya kadar pek çok tavsiye bulunmaktadır. Örneğin söz konusu bölümün *“Şapka”* [1936] başlıklı yazısında kadın ve erkek şapkalarının biçimlerinden bahsedilip doğru şapkanın nasıl takılması gerektiği ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Aynı yazıda görgü kurallarının önemine vurgu yapılarak el sıkışmak ile ilgili tavsiyeler şu şekilde ifade edilmektedir:

“Sokakta, salonda mektepte nerede olursa büyükle küçük karşılaştığı vakit küçük önce sol eli kasketini vizyerinden veya şapkasını yan kenarından tutup çıkarır. [...]”

Bir salonda kadınların yaşı küçük te olsa önce erkek başı ile öne biraz eğilerek selam verir. Kadın elini uzatırsa çabuk eli sıkılıp bırakılır. [...] Bir kadınla veya genç kızla toka ederken parmaklarını çokça sıkmak doğru değildir. [...]

Görgü kurallarının yanında sağlık ile ilgili tavsiyelerin de çokça yer aldığı dergi, dönemin diğer dergileriyle kıyaslandığında çocuklara yönelik sağlık tavsiyelerinin en çok bulunduğu dergilerin başında gelir. Bu durumun derginin *Gürbüz Türk Çocuğu* dergisinin devamı olmasından kaynaklandığı ileri sürülebilir. Selim Sırrı Tarcan'ın "Terbiyecisi Tarcan" imzasıyla yazdığı yazılar derginin hemen hemen bütün sayılarında mevcuttur. Sağlık ile ilgili yazılar genel olarak "açık havada spor yapmak", "bulunulan ortamı havalandırmak", "jimnastik yapmak" gibi öğütleri barındırırsa da "dişleri temiz tutmak", "kitap yapraklarını çevirirken parmakları tükürüklememek" gibi öğütlere de rastlanmaktadır. Ayrıca dergide devam edilen *Gürbüz Çocuk* müsabakasından haberlere de yer verilmiştir: [Haziran 1936 Sayı.6] [EK]

Dergide ayrıca yoksul ve muhtaç durumda olanlara yardım etmeleri gerektiği de çocuklara verilen nasihatlerden biridir. Dergide bu konuyla ilgili olarak yer yer "*Çocuk esirgeme kurumuna yardım ediniz*" şeklinde yazılar göze çarpmaktadır.

Genel olarak dergide çocuk algısı ve çocukluk anlayışının çocuğun edilgen olarak görülmesiyle oluştuğu söylenebilir. Gerek hikâye ve masallarda gerek diğer metinlerde çocuğa sürekli öğüt verildiği göze çarpmaktadır. Çocuğun doğruyu yanlış ayırt edemeyen, söylenenleri yapıp, yasaklananları yapmamaları konusunda sınırsız tavsiyeler bulunmaktadır. Nasihat verme konusunda derginin başyazarlarından Selim Sırrı Tarcan derginin en aktif isimlerinden biridir. Tarcan dergideki "*Çocuklara Öğütlerim*", "*Yaşama Terbiyesi*", "*Öğütlerim*", "*Türk Çocuklarına Öğütlerim*" köşelerinde çocuklara sayısız öğüt vermiştir. Cesur olmak, sıhhatli olmak, dürüst olmak, çalışkan olmak gibi konularda öğütler veren Tarcan, nasihatlerini daha da ileri götürerek, çocukların ne yapmaları gerektiğini, neyi nasıl düşünmesi gerektiğini söyleyen boyutlara varan tavsiyelerde de bulunmaktadır. Örneğin "*Türk Çocuklarına Öğütlerim*" [1936] başlıklı köşesinde çocuklara "*Ey Türk çocuğu göreyim seni!. Adam ol!*" diyen Tarcan "*Adam Olmak*" [1937] başlıklı yazısında da "adam olmak" ifadesini şu cümlelerle açıklamıştır:

"[...]Adam olmak ne demektir size onu tarif edeyim: Adam özü sözü doğru, sağlam, çalışkan, becerikli, atılgan, gözü pek, azim ve sebat sahibi; kalbi daima ümit, cesaret, neşe ile dolu, iyiyi ve iyiliği seven, daima yükselen ve başkalarını yükselten bir kimseye 'adam olmuş!' derler. [...]"

Derginin okuyucu kitlesinin 7-12 yaş çocukları olduğu göz önünde bulundurulduğunda Tarcan'ın "adam olmak" ile ilgili bu cümlelerinin derginin okuyucuları tarafından tam anlamıyla anlaşılması olmasının pek mümkün olmadığı söylenebilir. Ancak dergide verilen öğütlerde ne çocukların gelişimsel özellikleri dikkate alınmış, ne de çocukların kendilerine ait bir dünyaları olduğu göz önünde bulundurulmuştur.

Dergide yer alan metinlerden "*Altın Halka*" köşesi çocuklara gayret etme, fedakârlık, çalışkanlık, güzel konuşma, yardımseverlik gibi değerlerin öneminden hareketle nasihatlerin verildiği dergide uzun soluklu olarak kendine yer bulmuştur. Dergide verilen nasihatlerin yer aldığı köşelerin ismi değişse de çocuklara verilen tavsiyelerin hiçbir zaman değişmediği, sürekli devam ettiği görülmektedir. Ancak dergi nasihat verme işini öyle bir noktaya taşımıştır ki kimi zaman rahatsız edici bir üslupla yazılan nasihatlere de rastlamak mümkün olabilmektedir. Söz konusu noktaya örnek teşkil eden "*Öğütler*" [1948] başlıklı yazıdaki şu cümleler oldukça dikkat çekicidir:

"Bugün verilen dersi yarına bırakma, öğretmen ders anlatırken pencereden dışarıya bakma, yemekte lokmayı üstüne dökme, derslerine iyi çalış da tahtaya kalkınca bilmiyorum diye boynunu bükme.

Büyüğüne saygıyı, küçüğüne sevgiyi unutma, kitaplarını kirli tutma, lokmayı çiğnemededen yutma, her söyleneni yabana atma, yolun ortasından gitme, vakitli vakitsiz ağustos böceği gibi ötme. [...]"

"*Terbiyeci*" ve "*Terbiyeci Tarcan*" isimleriyle yazdığı yazılarla derginin aktif yazarlarından olan Selim Sırrı Tarcan'ın kimi zaman Ordu Saylavı sıfatıyla yazılmış yazıları da bulunmaktadır. Tarcan hangi isimle yazılarını kaleme alırsa alsın çocuklara aynı şekilde nasihat verdiği görülmektedir. Ancak bu nasihatler iyi niyetli söylenmiş gibi gözükse de daha çok bir kişinin kendi doğrularının bir başkasına kabul ettirilmesi şeklindedir. Nitekim "*Yaşamakta Gaye Nedir?*" [1936] başlıklı yazıda Tarcan çocuklara uygun hayat felsefesinin nasıl olması gerektiğini şu sözlerle dile getirmektedir:

“Bilmelisiniz ki her şeyin bir gayesi vardır. Mesela askerlikte, vatani korumak. Edebiyatta gaye, yüksek bir kalem sahibi olup her fikri mükemmel ifade etmek, tahsilde gaye cehaletten kurtulmak. Öyle ise yaşamakta gaye nedir? Bir de onu anlayalım. Yaşamakta gaye mes’ut olmak ve etrafındakileri mes’ut etmeğe çalışmaktır. Bunun birinci şartı da halinden memnun olmasını bilip, daima şükretmektir. [...]”

Bu yazıdan anlaşılacağı gibi Tarcan halinden memnun, itaatkâr çocukların toplum için daha uygun olduğu görüşündedir. Tarcan’ın yaratmaya çalıştığı çocuk tipi, itaatkâr, çalışkan, sorumluluklarını bilen, ülkesi için çalışan adeta küçük bir yetişkindir. Dergide Tarcan’ın haricinde yazılan yazılarda da genel olarak böyle bir çocuk tipinin arzulandığı görülmektedir. Erken Cumhuriyet döneminin çocuğu bu dergide geleceğin yetişkini olarak görülmüş, fakat aynı zamanda kendinden bir yetişkin gibi hareket etmesi beklenmiştir. Bu yapılırken çocukların hiçbir şey bilmeyen, sorgulama gücü olmayan, doğru yanlış ayrımı yapamayan, içi doldurulması gereken bir kova yahut boş bir levha gibi görülmüştür. Öyle ki çocuklara verilen öğütlerde emir verir gibi doğrudan bir üslup göze çarpmaktadır. Adeta çocukların yapmaları gerekenler ve yapmaması gerekenler şeklinde bir liste biçiminde hazırlanan metinler çocukların eleştirel düşünme becerilerini, sorgulamalarını yok sayan niteliktedir.

4.2.2.2. Çocuk Dergisinde Hikâye ve Masallar

Dergide çocukların bilgilenmeleri, hoşça vakit geçirmesini sağlayan hikâye ve masallar geniş bir yer tutmaktadır. Ayrıca bu hikâye ve masallar çocukların sosyalleşmelerinde en önemli çocuk edebiyatı ürünleri olarak dergilerin sosyalleşmedeki önemini ortaya koymaktadır. “Masalın, ulusal ve evrensel değerlerin aktarılması ve benimsetilmesinde, çocuğun hayal dünyasının geliştirilmesinde önemli bir yeri vardır. Çocuğun, içinde yaşadığı toplumun ahlaki ve insani değerlerini eğlenerek ve hoşça vakit geçirerek öğrenmesinde masalların önemli bir görev üstlendiği söylenebilir.”¹³⁶ Masallar öncelikle çocuklara yaşadıkları toplum hakkında bilgi vermeleri bakımından önemli bir çocuk edebiyatı ürünüdür. Ayrıca masallar, çocuklara doğru-yanlış,

¹³⁶ Halit Karatay, “Dil Edinimi ve Değer Öğretimi Sürecinde Masalın Önemi ve İşlevi”, **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, 2007, 5(3), s.470-471.

iyi-kötü gibi değer aktarımı yapması bakımından da sosyalleşme sürecinde önemli bir görev üstlenmektedir.

Sürelî çocuk yayınları da bünyelerinde barındırdığı hikâye ve masallarla çocukları içinde yaşadıkları topluma hazırlayan bir araç konumundadır. *Çocuk* dergisi de yayımlandığı 12 yıl boyunca sayılarında bolca yer verdiği hikâye ve masallarla döneminin bu konuda önde gelen dergilerindendir. Özellikle 9. ciltten itibaren derginin büyük bir bölümünü hikâye ve masallar oluşturmaktadır.

Çocuk dergisinin tüm sayıları incelendikten sonra araştırmaya dâhil olacak hikâye ve masallar belirlenirken bazı hususlar göz önünde bulundurulmuştur. Öncelikle toplam 11 cilt yayımlanmış derginin tüm ciltlerinde yer alan hikâye ve masalların seçilmesine özen gösterilmiştir. Araştırmanın konusuyla ilgili olmayan, herhangi bir değer aktarımı içerdiği tespit edilmeyen hikâye ve masallar incelemeye dâhil edilmemiştir. Ayrıca dergideki hikâye ve masallar belirlenirken farklı yazarların eserlerine yer verilmesine dikkat edilmiştir. Araştırmanın sınırlılığı da dikkate alınarak dergide incelenen metin sayısı 51 adet masal, 50 adet hikâye olmak üzere toplam 101 tanedir. Araştırma kapsamında incelenmiş metinler Tablo 4.2'de gösterilmiştir.

Tablo.4.2. Çocuk Dergisinde İncelenen Hikâye ve Masallar

Sıra	Cilt	Yıl	Metin Adı	Türü	Yazarı
1	1	1937	<i>İki Küçük Kıral</i>	Masal	Selim Sırrı Tarcan
2	1	1937	<i>Miki General</i>	Hikâye	---
3	1	1937	<i>Erkinlik Savaşında Küçük Kemal</i>	Hikâye	M. Saime
4	1	1937	<i>Yavru Kedi Nasıl Uyuyacağını Öğreniyor</i>	Hikâye	---
5	1	1937	<i>Bayram Gecesinde İki Rüya</i>	Hikâye	İlhan Siyami Tanar
6	1	1937	<i>Fenalık Eden Cezasını Bulur</i>	Hikâye	---
7	2	1937	<i>Buruşuk Yüzlü Kral</i>	Masal	Çev.Emine Ortaç
8	2	1937	<i>Tembel Haso</i>	Masal	Çev.Böğürtlen Abla
9	2	1937	<i>Küçük Kemal</i>	Hikâye	İshak Refet
10	2	1937	<i>Baba Sevgisi</i>	Hikâye	Mustafa Şerif Alyanak
11	2	1938	<i>Yalancının Mumu</i>	Hikâye	Kâzım Nami Duru
12	2	1938	<i>Büyük Kardeş</i>	Hikâye	Çev.H.T.
13	2	1938	<i>Sihirli Çocuk</i>	Masal	Rebia Şakir
14	2	1938	<i>Bilge</i>	Masal	İskender Fahrettin Sertelli
15	3	1938	<i>Bir Bayram</i>	Hikâye	Rami Uluer
16	3	1939	<i>Küçük Postacı</i>	Hikâye	Hikmet Turhan Dağlıoğlu
17	3	1939	<i>Ebediyeti Arayan Prens</i>	Masal	Çev.Cemal Silistrelili
18	3	1939	<i>Bir Ağustos Hikâyesi</i>	Hikâye	Müfize Başaran
19	3	1939	<i>Hırçın Kız</i>	Hikâye	M.B.
20	3	1939	<i>Düşüncesizlik</i>	Hikâye	Muazzez

					Tahsin Berkant
21	3	1939	<i>Görünüşe Aldanmayınız</i>	Hikâye	M.B.
22	3	1939	<i>Günal'ın Yalanı</i>	Hikâye	S.Orhan
23	3	1939	<i>İhtiyar Meşe</i>	Hikâye	Nadide Kenter
24	4	1940	<i>Eşeğin Rüyası</i>	Masal	---
25	4	1940	<i>Kim Haklı?</i>	Hikâye	Nihal Yalaza
26	4	1940	<i>Akgül ile Algül</i>	Masal	Çev.Dileğin Babası
27	4	1940	<i>Alın Yazısı</i>	Masal	Türkan Avcı
28	4	1940	<i>Hediye Torbası</i>	Hikâye	Nadide Kenter
29	4	1940	<i>Küçük Hasan</i>	Hikâye	Münir Hayri Egel
30	5	1940	<i>Gümüş Kürklü Tilki</i>	Masal	Çev.Hasip Aytuna
31	5	1941	<i>Çivili Pabuçlar</i>	Hikâye	Vildan Aşır
32	5	1941	<i>Alev'in Örtüsü</i>	Hikâye	Bedia Çobanoğlu
33	5	1941	<i>Yine mi Sen Küçük?</i>	Hikâye	Cevdet Demiray
34	5	1941	<i>Cücelerin Hikâyesi</i>	Masal	Çev.Kemal Kaya
35	5	1941	<i>Cumhuriyet Anne Sen Ne Güzelsin</i>	Hikâye	Selma Tanır
36	5	1941	<i>Tenbel Adam</i>	Masal	Çev.Hasip Aytuna
37	5	1941	<i>Baba Sözü Dinlemiyenin Hali Budur</i>	Hikâye	Aycan Bürçe
38	5	1941	<i>Anadoluya Son Gelişimiz</i>	Hikâye	Münir Hayri Egel
39	6	1942	<i>Çoban ile İnci Sultan</i>	Masal	Sevim Sertel
40	6	1942	<i>Üç Kardeş ile Dilenci</i>	Masal	Sevim Sertel
41	6	1942	<i>Söz Dinleyen Eşek</i>	Hikâye	---
42	6	1942	<i>Altın Kuş</i>	Masal	Çev.Cengiz

					Kan
43	6	1942	<i>Zoraki Müneccim</i>	Masal	Cahit Uçuk
44	7	1942	<i>Yarım Horoz</i>	Masal	Cahit Uçuk
45	7	1942	<i>Hammal</i>	Hikâye	Hikmet Turhan Dağlıoğlu
46	7	1943	<i>Gülsümün Nineye Yardımı</i>	Hikâye	Cahit Uçuk
47	7	1943	<i>İncili Kuş</i>	Masal	Cahit Uçuk
48	7	1943	<i>Bir Köy Gezisi</i>	Hikâye	Cengiz Kan
49	7	1943	<i>İki Sofra</i>	Hikâye	Cahit Uçuk
50	7	1943	<i>Ayla ile Leylâ</i>	Hikâye	Nihal Yalaza Taluy
51	7	1943	<i>Çayırklar Güzeli</i>	Masal	Çev.Cengiz Kan
52	7	1943	<i>Çetinin Serüveni</i>	Hikâye	Cengiz Kan
53	8	1944	<i>Esrarlı Ülke</i>	Masal	Çev.Rasim Kaplan
54	8	1944	<i>Yüksek Kalblilik</i>	Masal	Madi Suten
55	8	1944	<i>Kinci Olmayınız</i>	Hikâye	A. Altiner
56	8	1944	<i>Yaptıkları Doğru mu?</i>	Hikâye	Nihat Yalaza Taluy
57	8	1944	<i>Günerin Rüyası</i>	Hikâye	Perihan Alaz
58	8	1944	<i>Feleği Arayan Adam</i>	Masal	M. Salman
59	8	1944	<i>Pısırik Kurtardı</i>	Hikâye	Nihal Yalaza Taluy
60	8	1944	<i>Altın İbik</i>	Masal	Böğürtlen Abla
61	8	1944	<i>Köylü Kızla Beyaz Yılan</i>	Masal	Çev.Dileğin Babası
62	8	1945	<i>Cellât</i>	Masal	Lütfi Erodden
63	9	1945	<i>Gece Kuşu</i>	Hikâye	Cahit Uçuk
64	9	1945	<i>Müneccim Başı</i>	Masal	Kemal Kaya
65	9	1945	<i>Küçük Terzi</i>	Hikâye	Belkis Taşar
66	9	1945	<i>Bir Salağın Başına Gelenler</i>	Hikâye	Çev.Rasim Gemici
67	9	1945	<i>Altın Yüzük</i>	Masal	Böğürtlen Abla

68	9	1946	<i>Yeşil İskarpın</i>	Masal	Sebahat Enç
69	9	1946	<i>Hak Yerini Bulmuş</i>	Masal	Çev. Nihal Yalaza Taluy
70	9	1946	<i>Keçi Oyunu</i>	Hikâye	Çev. Sevim Tekeli
71	10	1946	<i>Dağ Kokusu</i>	Hikâye	---
72	10	1946	<i>Büyücülük Öğrenmek İstiyen Çocuk</i>	Masal	Çev. Cengiz Kan
73	10	1946	<i>Gramafon</i>	Hikâye	Turhan
74	10	1946	<i>Kardeş Kanı</i>	Hikâye	Çınar
75	10	1946	<i>Yeşil Ördek</i>	Masal	Ceyhun Kansu
76	10	1946	<i>Köylü Kıral</i>	Masal	Çev. Tilki Kardeş
77	10	1946	<i>Üç Tüy</i>	Masal	Çev. Cengiz Kan
78	10	1947	<i>İyiliği Çağırın Çalgı</i>	Masal	Ceyhun Atuf Kansu
79	10	1947	<i>Nasibini Arayan Adam</i>	Masal	Turhan Oğuzkan
80	10	1947	<i>Hakanın Üç Oğlu</i>	Masal	Arman Atuf Kansu
81	10	1947	<i>Hakanın Yeni Elbisesi</i>	Masal	Arman Atuf Kansu
82	11	1947	<i>Vatan Uğrunda</i>	Hikâye	Amca
83	11	1947	<i>Sihirli Horoz</i>	Masal	Tezel Amca
84	11	1947	<i>Kahraman Balıkçı</i>	Masal	Adnan Yönder
85	11	1947	<i>Parmak Adam</i>	Masal	Tezel Amca
86	11	1947	<i>Altın Direk</i>	Masal	İ. Zeki Burdurlu
87	11	1947	<i>Tamahkâr Kadın</i>	Masal	---
88	11	1947	<i>Güler Yüzlü Kız</i>	Masal	Türkân Ertuğ
89	11	1947	<i>Tilki ile Saka Kuşu</i>	Masal	Tezel Amca
90	11	1947	<i>Küçük Çoban</i>	Masal	Şermin Erim
91	11	1948	<i>Bilge</i>	Masal	İskender

					Fahrettin Sertelli
92	11	1948	<i>Son yumruk</i>	Hikâye	---
93	11	1948	<i>Evlâtlık</i>	Hikâye	Hikmet Turhan Dağlıoğlu
94	11	1948	<i>Perili Mağara</i>	Masal	Adnan Yönder
95	11	1948	<i>Prens Tonbaç'ın Serüvenleri</i>	Masal	Edip Acarlı
96	11	1948	<i>Hasan'ın Düşü</i>	Hikâye	Hikmet Turhan Dağlıoğlu
97	11	1948	<i>Of</i>	Masal	Hasan Kapsel
98	11	1948	<i>Yaralı Kuş</i>	Hikâye	Hikmet Turhan Dağlıoğlu
99	11	1948	<i>Ayı İninde Bir Gece</i>	Hikâye	Başaroğlu
100	11	1948	<i>Hiç-Miç</i>	Masal	Melih Başar
101	11	1948	<i>Yabani Kuğu Kuşları</i>	Masal	---

4.2.2.3. Çocuk Dergisindeki Metinlerin Değer Aktarımı Açısından İşlevi

Sosyalleşme sürecinde kitle iletişim araçlarının en önemli işlevlerinden biri değer aktarımıdır. Çocuklar için çıkarılan gazete ve dergiler, çocukları içinde yaşadıkları toplum hakkında bilgilendirip, onlara toplumun mevcut değerlerini aktararak onları topluma hazırladıkları için sosyalleşme sürecinde aktif birer araç konumundadır. Erken Cumhuriyet döneminin önemli çocuk yayınlarından olan *Çocuk* dergisi de çocukların sosyalleşme sürecinde kimi zaman hikâye ve masallarla kimi zaman da diğer metinlerle etkili olmuş, dönemin önemli bir yayınıdır.

Dergide incelenen 50 hikâyede verilen mesajlar değerlendirildiğinde çocukları iyilik yapmaya teşvik eden hikâyelerin sayıca üstün olduğu söylenebilir. Çocuklara sıklıkla verilen mesajlar yardımsever olmak ve sorumlu olmaktır. Bu değer kavramlarının mesaj olarak verildiği "*Gülsümün Nineye Yardımı*" adlı hikâyeye bu noktaya örnek teşkil etmektedir. Söz konusu

hikâye yaşlı bir kadına yardım etmenin önemi hikâyenin son cümlelerinde şöyle ifade edilmiştir:

“[...] O gece Gülsüm, çok mes’ut uyudu. Çünkü nineyi, değneğini kaka kaka pazara gitmekten kurtarmış, ihtiyar ve kör oluşundan istifade ederek, elinden on kuruşa aldıkları ayvaları kırkar kuruşa satmış; kendi biriktirme sandıklarına üç yüz altmış kuruş yatırmıştı. Rahat ve mes’ut uyumak onun hakkı değil midir, çocuklar?”

Dergideki hikâyelerin içerikleri ve verdikleri mesajlardan hareketle hikâyelerin çocukları yardımsever olmaya, çalışkan olup sorumluluk sahibi olmaya, anne-baba ve yaşlılara değer vererek itaat etmeye sevk ettiği söylenebilir. Çocukların yaratıcı düşüncelerini destekleyici ya da teşvik edici hikâyelerin dergide az yer kapladığı görülmüştür. Üstelik bazı hikâyelerde meraklı olmak, yaratıcı olmak, bağımsız olmak çocuklara zararlı bir durum gibi anlatıldığına tanık olunmuştur. Annesinin/babasının ya da kendinden yaşça büyük birinin söylediğini yapmayan çocukların bundan dolayı cezalandırıldığı hikâyelere sıklıkla rastlanmıştır. Bu hikâyeler genellikle cezasını çeken çocuğun bundan sonra annesinin/babasının ya da büyüğünün sözünü dinleyeceğine söz vermesiyle son bulur. Örneğin “*Pısırik Kurtardı*” isimli hikâyede yaz tatillerini babaannelerinin yanında geçiren iki kardeş Erkut ve Meral’in babaannelerinin sözünü dinlemeyerek yeni yerler keşfetmek üzere çıktıkları yolda sahipsiz bir kulübede mahsur kalmaları anlatılmaktadır. Babaannelerinin sözlerini dinlemeyen bu çocuklar daha sonra Pısırik isimli bir köpek tarafından kurtarılmaktadır. Bu hikâyenin çocuklara verdiği mesaj büyüklerin sözünü dinlemenin ne kadar önemli olduğu ve büyüklere itaatin güvenlik açısından ne kadar gerekli olduğudur.

Çocuk dergisinde incelenen toplam 51 masalda en çok “yardımsever olmak”, “iyiliklere karşılık vermek” ve “itaat etmek” değer ifadelerindeki mesajların bulunduğu tespit edilmiştir. İçinde yaşanan toplumla uyum içinde olmak da yine masalarda verilen mesajlardan biridir. Ayrıca incelenen masalarda milliyetçilik değerlerine dair hiçbir mesajın verilmediği görülmektedir. Hikâyelerde ise milliyetçilik değer tipine ilişkin mesajlara rastlanmıştır. Milliyetçilik değer tipi ile ilgili hikâyelerde en çok üstünde durulan husus “vatan sevgisi”dir. Özellikle Milli Mücadele ile ilgili anlatılan hikâyelerde vatan sevgisinin kutsallığı vurgulanmıştır. Bu hikâyelerde küçük

yaşta vatan savunmasına giden çocukların kahramanlığı çocuklara örnek olarak gösterilmiştir. Örneğin M. Saime'nin yazdığı “*Erkinlik Savaşında Küçük Kemal*” adlı hikâyede dokuz on yaşlarında bir çocuk olan Kemal'in Ulusal Savaş'ta şehit olduğu anlatılır. Hikâyede Kemal'in annesinin bebekken beşiğini “Ölürsen şehit, kalırsan gazi” diye salladığı belirtilerek Kemal'in doğumundan itibaren vatan için yaşadığı vurgulanmıştır. Çocuklara vatan sevgisinin kutsallığını Kemal örneğinden yola çıkarak aktaran hikâyeye şu cümlelerle sonlanmıştır:

“[...]Babası gibi, daha ilk çağrılıştta Büyük Kemal'in arkasından inanla, güvenle düşmana saldıran Küçük Kemal, artık yaşamıyordu. Fakat, onun ateşli gözleri, düşmanın Afyonu çevreleyen tepelerden nasıl atıldığını ve bir daha dirilmemek üzere nasıl tepelendiğini görmüştü... Ne mutlu Küçük Kemal'e...”

Milliyetçi değerlerin anlatıldığı hikâyelerde milli bayramlara da önem verildiği tespit edilmiştir. Ancak incelenen hikâyelerde milliyetçi değerler ve evrensel değerler genel olarak kıyaslandığında evrensel değerlerin daha baskın olduğu söylenebilir.

Buradan hareketle *Çocuk* dergisindeki hikâyeye ve masallar çocuklara kişilerin iyiliğine odaklanarak yardımsever olmak, dürüst olmak, bağışlayıcı olmak gibi değerlere ve evrensel değerlere daha çok önem verdiği söylenebilir. *Çocuk* dergisindeki hikâyeye ve masalların ise muhafazakâr tipte, itaatkâr, hayatın verdiklerini kabullenen ve uyumlu bir çocuk yaratmaya yönelik olduğu söylenebilir. Çocukların yaratıcılıklarını, bağımsız düşüncelerini teşvik edici metinlerin çok az yer kapladığı dergide çocukların yeniliğe açık değil daha çok geleneksel değerlere bağlı kalmalarının doğru olacağı mesajı bulunmaktadır.

4.2.2.4. Çocuk Dergisinde Kız Çocuklarına Yönelik Etkinlikler

Çocuk dergisinde kız çocuklarına yönelik olarak devam eden uzun süreli bir köşe bulunmamaktadır. Ancak 1939 yılında birkaç sayıda görülen “*Kız Kardeşlerin Sayfası*” bölümü sadece kız çocuklara hitaben yazıların yer aldığı kısımdır. Bu sayfalarda kız çocuklarına pasta tarifi, dikiş nakış dersleri, resimlerle elbise dikme tarifi gibi bilgiler verilmiştir. Örneğin “*Anneciğim Kendime Bir Entari Dikebilirim*” [23 Haziran 1939] adlı yazıda kızlara

resimlerle elbise dikmenin püf noktaları anlatılmıştır. Bazen isimsiz olarak yer alan kız çocuklarına yönelik bu yazılar bazen Ortanca Abla imzası taşıyor. “*Anneciğim! Ben Odama Bir Yastık İşleyeceğim*” [7 Temmuz 1939], “*Şapkamı Kendim Yaparım*” [28 Temmuz 1939] gibi isimlerle kız çocuklarına yönelik etkinliklerin bulunduğu bölümde oyuncak bebek yapmanın, el çantası yapmanın tarifleri de yer almaktadır.

Çocuk'ta kız çocuklarına yönelik olan yazılara bir örnek de “*Küçük Ev Kadını Oyanın Yedi Günü*” [4 İlkanun 1939] isimli yazıdır. Bu yazıda Pazartesi'den Pazar'a Oya'nın yaptığı ev işleri kız çocuklarına örnek teşkil etmesi bakımından anlatılmıştır. Şiir biçiminde aktarılan bu yazıdan bir örnek şu şekildedir:

“Salı günü ütüm var/Bu gün de çamaşırlar,/Ütülenip dikilecek/Tam iki saat uğraştım/Beceremedim çok şaştım/Koştum anneme söyledim/Dedi:- ‘Ütüden önce/Çamaşıra güzelce/Su serp nemlensin biraz/Böyle ütü zor olmaz’/Öğrenince yolunu/Çabuk buldum sonunu/Bu iş çok kolay dedim/Bir de şarkı söyledim/‘İyi bir ev kadını/Her hafta Salı günü/Unutmaz ütü yapar/Unutmaz ütü yapar.’”

Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi Çocuk'ta kız çocuklarına yönelik etkinlikler daha çok ev işi, temizlik, dikiş-nakış gibi faaliyetleri kapsamaktadır. Kız çocuklarını geleceğin annesi olacak görüşünden hareketle geleceğin ev kadını olarak görüldüğü örnek yazılardan anlaşılmaktadır.

4.3. Çocuk Sesi Mecmuasının Genel Özellikleri

Çocuk Sesi mecmuası harf inkılâbından sonra yeni harflerle yayımlanan ilk süreli çocuk yayınıdır. Mecmua, 1928-1948 yılları arası yayımlanmış, ilk sayısı 2 Kânunevvel 1928 Perşembe günü çıkmıştır. Çocuk Sesi mecmuası bu ilk sayısında kendini “*Haftalık Çocuk Gazetesi*” biçiminde tanıtmıştır. Ebatları 12 X 20 cm'dir. Bu ilk sayının boyutu sonraki sayılara oranla küçüktür. İlk sayı İstanbul'da bulunan İlhami-Fevzi matbaasında 16 sayfa olarak basılmıştır. Fiyatı 5 kuruştur. Mecmuanın aboneliği, üç aylığı 75 kuruş, altı aylığı 125, seneliği 250 kuruştur.

İlk çıktığında 10 günde bir yayımlanan dergi 51. sayısından sonra haftalık olmuştur. “Gördüğü ilginin bir sonucu olarak daha sık yayımlanan Çocuk Sesi ‘gazete’ olarak anılmasına karşın döneminin en popüler çocuk dergisi olarak kabul edilir.”¹³⁷

Mecmuanın sahibi Mehmet Faruk [Gürtunca] Erken Cumhuriyet döneminin çocuk yayınları konusunda etkin yayıncılarından. Galatasaray Lisesi'nin ilk kısmında bir dönem Türkçe öğretmenliği yapan Gürtunca'nın *Çocuk Sesi*'nden başka yayımladığı çocuk dergileri de bulunmaktadır. *Afacan* (1934), *Gelincik* (1936), *Yavrutürk* (1936), *Çocuk Romanları* (1941), *Çocuk Gözü* (1945) gibi dergilere de imza atan Gürtunca mecmuanın hem sahibi hem de en çok yazısı bulunan isimlerden biridir. Gürtunca'nın *Çocuk Sesi*'nde “*Gürtunca Abiniz*”, “*Türk Çocuklarını Çok Seven Gürtunca Amca*”, “*Sizi Pek Seven Dostunuz*”, “*Sizin Gürtunca Amcanız*”, “*Sizin İçin Çalışan Gürtunca Amcanız*” gibi isimlerle çocuklarla sohbet edercesine samimi bir üslupla yazdığı yazılar belki de mecmuanın dönemin en popüler yayını olmasının nedenlerinden biridir.

Çocuk Sesi'nin genel yayın anlayışının temelinde Cumhuriyet'in yeniliklerinin çocuklara benimsetilmesi yatmaktadır. Harf inkılâbının ardından yayımlanmaya başlaması, mecmuaya yeni harflerin çocuklara benimsetilmesi ve yeni harflerle okuma öğrenen çocuklara okuma alışkanlığı kazandırma sorumluluğu vermiştir. *Çocuk Sesi* de içeriği ve bünyesindeki yazılarla bu sorumluluğun bilincinde olduğunu hissettirmiştir. Öyle ki *Çocuk Sesi* bir çocuk yayını olmasına rağmen mecmuanın yeni harflerle okuma yazma öğrenen yetişkinler için de aynı sorumluluğu taşıdığı görülmektedir. Cumhuriyet'in kazanımlarının benimsetilmesinin yanı sıra Atatürk'ün ilkelerinin çocuklara kazandırılması da mecmuanın genel yayın politikasının bir ürünüdür. Atatürk ile ilgili şiirler, bilgiler ve sözlerin sıklıkla yer aldığı mecmuanın ilk sayısının birinci sayfasında bulunan Atatürk resminin altında mecmuanın genel yayın politikasını gösterir biçimde okuyuculara şöyle seslenilmektedir:

¹³⁷ Gençel, *age*, s. 190.

“Küçük yavrular!

*Büyük adam olmak için, vatanınıza büyük hizmetler edebilmek için
Büyük Gazimiz gibi çalışınız ve onun gibi düşününüz.”*

Çocuk Sesi'nin okuyucularla ilk buluşması mecmuanın içerik özellikleri ile ilgili ipuçları taşımaktadır. Mecmuanın sahibi öğretmen Mehmet Faruk [Gürtunca] ilk sayıda okuyucularına “Çocuklarla Başbaşa” isimli yazısında şu şekilde seslenmektedir:

“Sevgili çocuklar,

Bugün elinize aldığınız gazeteniz haftalardır size kavuşmak için çarpınıyor. Çocukların gazetesi olmak! Bu ne büyük bir şerefti.

Her hafta Perşembe sabahları elinize geçecek olan gazeteniz sizindir. O sizin için çalışacaktır. Eğlenceli hikayeleri, güzel şiirleri, gülünç karikatürleri, hediyesi bol karikatürleri, hediyesi bol müsabakaları, resimli maceraları onun sayfalarında bulacaksınız.

Çocuk Sesi şimdi küçüktür. Fakat çocuklar her gün nasıl biraz daha büyür biraz daha serpilirse gazeteniz de her sayısında sayfalarını biraz daha güzelleştirecektir. Onu büyütmek, onu güzelleştirmek istiyorsanız elinizden düşürmeyiniz.

Bilmienlere tavsiye ediniz. Yeni harflerimizle okumaya başlayanlara haber veriniz. Onlar da şimdi çocuk demektir. Kızlar; genç, ihtiyar kadınlara, erkek çocuklar; genç, ihtiyar bütün erkeklere gazetelerinin sesini duyursunlar. [...]”

Mehmet Faruk, harf inkılâbından hemen sonra yayımlamaya başladığı bu mecmuanın genç-yaşlı herkes tarafından okunmasını, daha çok okuyucuya ulaşmasını istemektedir. Mecmuanın ilerleyen sayılarında da bu isteğini dile getiren Mehmet Faruk, 28 Mayıs 1931 senesinde Çocuk Sesi'nin 150 bin okuyucusunun olduğunu söyleyerek Çocuk Sesi'nin yalnız çocukların gazetesi olarak kalmadığını; babalar, ağabeyler, anneler, ablaların da gazetesi olduğunu dile getirir. Mecmuanın Türkiye'nin pek çok vilayetine ulaştığını belirten Mehmet Faruk'un böylece ilk sayıdaki amacına ulaşmış olduğu düşünülebilir. Bu noktada yani Çocuk Sesi'nin pek çok kişiye ulaşmak istemesinde yeni harflerle yayımlanmaya başlanan ilk süreli çocuk yayını olmasının yüklediği bir sorumluluğun etkili olduğu düşünülebilir. Nitekim 1933 senesinde “Çocuk Sesi Öldürülemez” başlıklı yazısında Mehmet Faruk Çocuk Sesi'nin beş senedir harf inkılâbından kuvvet ve kanat aldığını ifade

ederek *Çocuk Sesi*'nin Türk yavrularının okuma ve bilme isteğini doyumak için her hafta yazı yazdığını belirtmiştir.

Çocuk Sesi'nin, gerek tirajı gerekse içeriğiyle dönemin en iyi çocuk dergilerinden biri olduğu rahatlıkla söylenebilir. Mehmet Faruk 14. cildin başlangıcında *Çocuk Sesi*'nin sekiz yılda 800.000 Türk çocuğunun okuduğunu ifade ederek *Çocuk Sesi*'nin Türkiye'deki en iyi çocuk dergisi olduğunu belirtmektedir. Bu yazısında mecmuanın faaliyetlerini değerlendiren Mehmet Faruk mecmuanın genel yayın politikasını şu sözleriyle dile getirmektedir:

“ [...] Türk çocuğunu önce okutmak, sonra ona ulusal duygular aşılamak, bilgisini yüceltmek, sıhhatli, ahlâklı çocuklar yetiştirmek ülkümüzdür. [...] ”

Mecmuanın yayın politikası Görtunca'nın bu cümlelerinden anlaşılacağı gibi Erken Cumhuriyet döneminin genel politikasıyla paralel olduğu söylenebilir. Dönemin eğitime verdiği önem ve ulusal duygular mecmuanın da önem verdiği konular arasındadır. Ayrıca dönemin sağlıklı nesil yetiştirme projesinin mecmuanın da genel amaçlarından biri olduğu dikkat çekmektedir.

Çocuk Sesi mecmuası harf inkılâbının ardından önemli bir misyonla yayın hayatına başlamasıyla birlikte 20 yıl kesintisiz olarak yayın yaşamına devam etmiştir. Dönemin zor koşulları değerlendirildiğinde *Çocuk Sesi*'nin bunca yıl yayınına devam etmesi büyük bir başarı olarak değerlendirilebilir. Bu başarının öğretmenlik mesleğinden gelen, çocukları seven, aynı zamanda yazmayı, paylaşmayı çok seven mecmuanın sahibi Mehmet Faruk Görtunca'ya ait olduğu söylenebilir. Görtunca'nın çocuklara yazdığı yazılarda onların ağabeyi, amcası gibi bir tavır takınması kuşkusuz onu dönemin diğer yayıncılarından çok daha ayrı bir yere taşımaktadır. Ayrıca bünyesinde yer alan çok sayıda hikâye, dünya masalları, romanlarla da çocukların ilgisini çekmeyi başaran *Çocuk Sesi* dönemin en önde gelen yayınlarından biri olmayı başarmıştır.

“Çocuk Sesi, okuyucuları ile iletişimi canlı tutma, onların dergiye katkısını sağlamak için programlar hazırlamıştır. Daha sonra Doğan

Kardeş'te görülen bu tutum, hikâye, voleybol ve fotoğraf yarışmaları; başarılı çocukların resimlerinin yayımlanması, çocuklar arasında soruşturma yapma, dergi rozeti dağıtma şeklinde gerçekleşmiştir. Yarışmaların sonunda çocuklara yazlık ayakkabı, ipek mendil, ramazanlık reçel, kartpostal türü armağanlar verilmiştir.”¹³⁸

Çocuk Sesi'nin kapanışıyla ilgili ise mecmuada net bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak dönemin ekonomik koşullarının elverişsiz olması dönemin yayıncılarını zor durumda bırakmış olduğu düşünülebilir. Nitekim mecmua son sayısında [9 Şubat 1948] *“Dikkat”* başlığıyla çerçeve içinde okuyucularına şöyle seslenmektedir:

“Sevgili Çocuklar, Çocuk Sesinin bu sayısı basılmak üzereyken verdiğimiz bir kararı size de bildirmeyi ödev sayıyoruz. Kağıdın ne kadar pahalı, bir dergiyi uzun müddet yaşatmanın ne kadar güç olduğunu tekrar tekrar hatırlatmağa lüzum yok. Ne kadar uğraşsak, ne kadar fedâkarlığa katlansak, size kusursuz denecek derecede güzel bir mecmua sunamıyoruz. Bunun için Çocuk Sesini ayda bir çıkartmağa karar verdik. Sayfalarını çoğaltacağız. İçi dışı renkli olacak. Size ansiklopedik bilgi vereceğiz. En güzel hikâyeleri, en tatlı masalları, en kuvvetli serüven romanlarını Çocuk Sesinde bulacaksınız. Bütün bunlara mukabil fiyat yalnız 25 kuruş olacaktır. Yeni çıkacak fevkalade sayınızı sabırsızlıkla bekliyeceğinizi ümit ederken, şimdilik Allahısmarladık sevgili çocuklar.

Çocuk Sesi”

Mecmuanın verdiği son mesajda *Çocuk Sesi* okuyucularına yayıncıların yaşadıkları zorlukları anlatmaya çalışılmış fakat temelli bir vedadan bahsedilmemiştir. Fakat bu mesajdan hareketle derginin yayın hayatına devam etmemesinin sebebinin ekonomik yetersizlikler olduğu düşünülebilir. Dönemin diğer yayınlarının da kapanış sebebinin maddi yetersizlik olduğu düşünüldüğünde *Çocuk Sesi*'nin de kapatılmasında da maddi faktörlerin etkili olduğu söylenebilir.

Erken Cumhuriyet yıllarının önemli bir bölümünde yirmi yıl gibi uzun bir zaman diliminde yayın hayatını sürdüren *Çocuk Sesi*'nin kapatılması Türkiye'deki süreli çocuk yayınlarının tarihsel gelişimi açısından olumsuz bir gelişme olarak görülebilir. Mecmua yayın hayatına devam etse belki de *Doğan Kardeş* gibi çocuk dergisi dendiğinde akla gelen bir yayın olabilirdi.

¹³⁸ Gençel, *age*, s.192.

Fakat ekonomik yetersizliklerin sebep olduğu düşünölen kapatılma kararı buna engel olmuştur. Ancak yine de Cumhuriyet'in ilk yıllarında yayın hayatına başlayıp bu kadar uzun yıl yayın hayatına devam etmesi bile *Çocuk Sesi*'nin Türkiye'de yayımlanmış süreli çocuk yayınlarının içinde özel bir yer edinmesini sağlamıştır.

4.3.1. *Çocuk Sesi* Mecmuasının Biçim Boyutu

Çocuk Sesi'nin biçim özellikleri genelde çocukların kolayca okumasına elverişli olmuştur. Mecmuanın ilk iki sayısı sonraki sayılara göre biçim olarak biraz farklıdır. Mecmuanın ilk iki sayısının boyutu 12 x 20 cm'dir. Bu sayılar İstanbul'daki İlhami Fevzi matbaasında basılmıştır. İlk sayı 16 sayfa olarak kâğıt kalitesi çok düşük olarak nitelendirilebilecek biçimde saman kâğıda basılmış. İlk sayının kapağında 5-6 yaşlarında bir kız çocuğunun resmi bulunmaktadır. İkinci sayısı da ilk sayısının ebatlarında aynı kâğıt kalitesinde 15 sayfa olarak çıkmıştır.

Üçüncü sayıdan itibaren mecmuanın ebatları artmış ve 19 x 27 cm olmuştur. Bu sayıdan itibaren Bürhan Cahit ve Şürekâsı Matbaası'nda basılan mecmuanın kâğıt kalitesi de artmıştır. Haftalık yayımlanma kararı alan mecmuanın buna paralel sayfa sayısı da azalarak 7-8 sayfaya düşmüştür. "*Perşembe günleri çıkar biricik çocuk gazetesi*" sloganıyla çıkan mecmua 7.sayıdan itibaren pazartesi çıkmaya başlamıştır. "*Pazartesi günleri çıkar biricik çocuk gazetesi*" sloganıyla yayın hayatına devam eden mecmua bu sayıdan itibaren İstanbul'daki İlhami matbaasında basılmaya başlamıştır. Mecmua haftalık yayımlanmasıyla birlikte sayfa sayısı azalarak 7-8 sayfa olarak yayımlanmıştır.

Farklı matbaalarda basılan *Çocuk Sesi*'nin kâğıt kalitesi ve boyutları da zamana ve matbaalara göre çeşitlilik göstermiştir. Selâmet Matbaası, Orhaniye Matbaası, Ekspres Matbaası, Işık Matbaası, Akşam Matbaası, Halk Matbaası, Matbaai Ebüzziya, Ülkü Matbaası, Tan Matbaası'nda basılan mecmuanın basım yeri hep İstanbul'dur.

Çocuk Sesi'nin yayımlanma süresi de yayın hayatı boyunca çeşitlilik göstermiştir. İlk iki sayısı aylık çıkan mecmua, üçüncü sayıdan itibaren

haftalık olarak yayımlanmaya başlamıştır. 1929 yılında Temmuz ayında yaz tatiliyle birlikte *“tatil günleri ayda bir çıkar”* ifadesi yer almış, mecmua aylık olarak yayımlanmıştır. Bu sayılarında sayfa sayısı da aratarak 18-19 olmuştur.

26. sayıdan itibaren on beş günde bir yayımlanan *Çocuk Sesi*, bu sayısından itibaren *“Maarif vekâletinin himayesinde şimdilik on beş günde bir çıkar.”* ifadesiyle yayımlanmaya başlamıştır. Bu sayıdan itibaren Ekspres Matbaası’nda basılan mecmuanın kâğıt kalitesi de hayli artmış, saman kâğıdın yerini kuşe kâğıt almıştır. 45. sayıdan itibaren *“Maarif vekâletinin himayesinde her ayın 1 inci, 10 uncu, 20 inci günlerinde çıkar”* ifadesi bulunan mecmua 49. Sayıdan 61. sayıya kadar on günde bir çıkmaya başlamıştır.

2 İkciteşrin 1942’de *Çocuk Sesi* biçimsel olarak çok farklı bir formatta okuyucularıyla buluşmuştur. Gazete formatında 46 x 32 cm boyutlarında 4 sayfa olarak Tan Matbaası’nda basılan mecmuanın neden bu şekilde yayın hayatını devam ettiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Sayfa ebatı büyüdüğünde sayfa sayısının azalmasının maliyeti düşürdüğü düşünüldüğünde bu değişikliğin sebebinin ekonomik yetersizlik olduğu söylenebilir.

Çocuk Sesi’nde sayfa düzeni bazen iki, genelde üç sütun hâlinde olmuştur. Sayfa düzeninde belirgin olarak eksik olan husus hikâye ve masallarda görülmektedir. Çoğu hikâye ve masal bir sayfada bitirilmemiş son birkaç paragraf başka sayfalarda yer almıştır. Bu nedenle mecmuanın çoğu sayısındaki hikâyeler ve masallar “devamı var” şeklinde bir notla bitirilmek zorunda bırakılmıştır. Bu, mecmuanın biçim özellikleri ile ilgili en olumsuz olarak değerlendirilebilecek bir durumdur.

Yazı puntosu sayıdan sayıya hatta sayfadan sayfaya değişmekle birlikte çocukların gelişimsel düzeyine genelde uygundur. Kapak resimleri ve mecmuanın içindeki resimlerde renk kalitesi yer yer değişmekle birlikte genel olarak ortalama düzeydedir. Kapak fotoğraflarında çoğunlukla çocuk resimleri bulunan mecmuanın son yıllarına doğru ise kapaklarında daha çok mecmuanın içinde yer alan hikâye ve masallar ile ilgili resimler yer

almaktadır. Bu durum da mecmuanın kapak resminin mecmuanın içeriğiyle alakalı olduğunu gösterir niteliktedir. Çocuk resimleri ve hikâyelerle ilgili resimlerin çokça yer aldığı mecmuanın kapak resimlerinin çocukların ilgisini çekecek nitelikte olduğu söylenebilir.

4.3.2. Çocuk Sesi Mecmuasının İçerik Boyutu

Çocuk Sesi içerik bakımından döneminde yayımlanan diğer yayınlarla kıyaslandığında oldukça zengindir. *Çocuk Sesi*'ni diğer yayınlardan ayıran en belirgin özellik mecmuanın hikâye, şiir, roman gibi türlerle birlikte çizgi romanlar, röportajlar, fıkralar gibi türlerle okurlarına zengin bir çeşitlilik sunmasıdır. Zengin içeriğiyle birlikte çocuklara eğlenceli vakit geçirirken aynı zamanda bilgilendirmeyi de amaçlayan mecmua, yirmi yıl gibi uzun bir zaman diliminde yayın hayatına devam etmesini bir noktada çocukları eğlendirirken bilgilendirme konusunda başarısına borçludur.

Çocuk Sesi'nin yazar kadrosu mecmuanın içeriğinin ne denli güçlü olduğunu gösterir niteliktedir. Mecmua, dönemin eğitim ve edebiyat alanında önde gelen pek çok ismi barındırmaktadır. Eğitim ve edebiyat alanında önemli bir isim olan Mehmet Faruk [Gürtunca] mecmuanın hem sahibi hem başyazarı sıfatıyla ilk sayıdan son sayıya kadar aktif bir şekilde şiirleri, yazılarıyla yer almıştır. Mecmuada Abdullah Ziya [Kozanoğlu], Sezai Attılâ, Yaşar Nabi, Enver Arif, Selim Sırrı [Tarcan] gibi isimlerin yazar kadrosunda yer alması *Çocuk Sesi*'nin içerik boyutunu daha da güçlü kılmaktadır.

Çocuk Sesi'nin içeriği mecmuanın genel yayın politikasına paralel niteliktedir. Mecmuanın sağlıklı, ahlaklı, Türk inkılâplarına bağlı bir nesil yetiştirme isteği mecmuanın içeriğinin de temelini şekillendirmiştir. Örneğin sağlıklı bir nesil yetiştirme konusuna hayli önem verilen Erken Cumhuriyet Dönemi'nde *Çocuk Sesi*'nde de dönemin diğer dergilerinde olduğu gibi beden terbiyesi konusuna önem vermektedir. *Açık Havada Beden Terbiyesi* [1930], *İdman Şenlikleri* [1931], *Oynayın Jimnastik Yapın* [1938], *Açık Hava Yürüyüşleri* [1938], *Yüzmeyi Öğrenelim* [1938], *Kulaç Nasıl Atılır* [1938], *Suya Nasıl Dalınır?* [1938], *Tenis Nasıl Oynanır?* [1937], *Yeşilköy Çocuk*

Kampında [1939], *Vücutunuza İyi Bakın* [1947] başlıklı yazılarda çocukların beden sağlığının önemi konusunda durulmaktadır. Mecmuanın sağlık konusuna ne kadar önem verdiği bir örneği olarak 1934 yılında “*A’dan Z’ye Sıhhat Alfabeti*” isimli yazıda çocuklara sağlıklı olmaları için yapmaları gerekenler anlatılmıştır. Söz konusu yazı, “*A: Adalelerini kuvvetlendirmek için kol ve bacak hareketleri yap, B: Başını serin ve temiz tut*” şeklinde devam ederek Z harfine kadar öğütleri içermektedir. Selim Sırrı Tarcan’ın sağlık öğütlerinin de uzun bir süre mecmuada devam ettiği düşünüldüğünde mecmuanın sağlık konusuna verdiği önem ortaya çıkmaktadır.

Mecmuanın yayın anlayışının bir sonucu olarak *Çocuk Sesi*, yayımlandığı dönem itibarıyla dönemin diğer yayınlarında olduğu gibi eski-yeni mukayesesinin bolca yapıldığı bir yayın olmuştur. İnkılâpların çocuklara kazandırılması dönemin diğer yayınlarında da görüleceği gibi eski-yeni mukayesesini çerçevesinde yapılmıştır. Mecmua, eskiye ait uygulamaların yanlışlığını, Cumhuriyet ile birlikte kazanılan hakları her fırsatta okuyucularına vurgulamıştır. Bu hakları kimi zaman hikâyelerle kimi zaman yayınlanan makalelerle çocuklara anlatmıştır. Eski-yeni kıyaslamasına örnek olarak gösterilebilecek 1934 yılında “*Eski Yeni*” isimli monolog şu cümleleri içermektedir:

“Aman Yarabbi... Neymiş o günler!.. Babam anlattı da şaştım, kaldım. Ne muallimi muallime; ne talebesi talebeye benzemiş. Hocaları kıpkızıl cahilmiş, askeri cepheden kaçır, jandarması köyü soyarmış. İsmi yazmasını bilmiyenlerden paşa, hiç mektep yüzü görmiyenlerden vali varmış, üşümesin diye duvarlara kürk giydiren, balıklara para atan padişahların böyle olur paşası. [...].”

Muallim İhsan imzalı sonu “Yaşasın Cumhuriyet” diyerek bitirilen bu yazı, mecmuada eski-yeni kıyaslamasının içerik olarak mecmuanın pek çok yerinde bulunduğu bir göstergesidir. Mecmuada bu konuyla ilgili yer alan bir başka örnek 29 Teşrinievvel 1933’te yer alan bir yazıda görülmektedir. Yazıda, çocuklara inkılâplar tanıtılmış, medeni kanun, maarifte inkılâp, kadın hayatında değişimler, yeni rakamlar, şapka inkılâbından bahsedilmiştir. Söz konusu yazıda batıl itikatların kalktığı ise şu ifadelerle açıklanmıştır:

“Fesin ortadan kalkmasıyla bir çok köhne ve batıl inanışlar ocakları da yıktı götürdü. Her yeniliği (din elden gidiyor) diye istemeyen köhne düşünüşlü kimselerin yuvalarını da yıkmak lâzımdı. Zira bu

gibi yerlerde yaşayan cahil adamlar halkın her söze inanır takımında fesat ve mikroplar aşıyorlardı. Bu münasebetle tekkeler, şeyhler, dervişler tamamen ortadan kaldırıldı. Türbeler kapandı. Çünkü bütün bu yerler ve bu adamlar inkılâp düşmanı idiler.”

Mecmua dönemin genel eğitim politikasına paralel olarak her anlamda inkılâplara bağlı çocuklar yetiştirme amacı taşıırken yerli malı kullanma konusunu da ihmal etmemiştir. Pek çok sayısında yerli malı kullanma konusunda teşvikte bulunulan mecmuada 20 Ağustos 1931 tarihli kimin yazdığı belli olmayan İ. H. imzalı “*Yerli Malı Kullanalım*” başlıklı yazıda yerli malı kullanımının öneminin inkılâplarla ilişkisi şu cümlelerle anlatılmıştır:

“İstiklâl harbinde biz çok şey kazandık. Sevgili topraklarımızı işgal etmek isteyen yabancı devletleri, bir daha ayak basmamak üzere vatanımızdan çıkardık. Lozan sulhile, hür ve müstakil bir millet olduğumuzu bütün dünyaya ilan ettik. Birkaç sene içinde, köhne Osmanlı imparatorluğundan kalan ne kadar fena adetlerimiz varsa hepsini bıraktık. Lisanımıza bir türlü uyamıyan arap harfleri yerine yeni Türk harflerini kabul ettik. Başımızdan püsküllü bir bela gibi bizi gülünç bir şekle koyan fesi attık. Kadınlarımız kendilerini umacıya benzeten siyah çarşafalarını çıkardılar..Her işimizde bir yenilik, bir terakki belirdi..İktisadî hayatımızda yapılacak çok mühim bir şey vardı..Memleketin servetini memleketten dışarı çıkarmamak..

[...] Çocuklarım, yerli malını kullanın, arkadaşlarınızı, ana babalarınızı yerli malı kullanmaya teşvik ediniz.

[...] Eğer hepimiz, yerli malı kullanırsak çok yakın zamanda güzel vatanımızın kıymetli serveti yabancı ellere gitmekten kurtulur. İstiklâl zaferini kazanan Türk, o zaman iktisat zaferini de kazanmış olur...”

Yerli malı kullanma konusundaki nasihatlerin de inkılâplarla bütünleştirildiği mecmuada her konuda inkılâba önem verilmiştir. Özellikle dilde Türkçeleştirme çabalarının yapıldığı yıllarda Farsça ve Arapça kökenli kelimelerin Türkçe karşılığı mecmuanın pek çok yerinde liste hâlinde verilmiştir. Bu kelimelerin mecmuanın içeriğinde de kullanılmasına dikkat edilmiştir. Örneğin hikâye kelimesi yerine “ötkünç” , dünya kelimesi yerine “acun” kelimesi kullanılmaya çalışılmıştır. Dilde Türkçeleştirme konusunda çabalarıyla da *Çocuk Sesi* dönemin diğer yayınlarının önüne geçmiştir.

Çocuk Ses’nin içeriğiyle ilgili göze çarpan bir diğer nokta da Atatürk ve İsmet İnönü ile ilgili yazıların mecmuanın içeriğinde fazlaca bulunmasıdır. Atatürk’ün ve İsmet İnönü’nün hayatlarının anlatıldığı mecmua Atatürk’ten

genellikle “Büyük Gazi”, “Gazi Hazretleri”, “Gazi Babamız” İsmet İnönü’den ise “Millî Şef” gibi unvanlarla bahsetmektedir. Ancak mecmuanın ilk yıllarında Atatürk ve İsmet İnönü ile ilgili yazılar, sözler daha çok yer kaplarken ilerleyen yıllarda bu konuda bir düşünüş yaşandığı söylenebilir.

Çocuk Sesi, çocuklara yaşadıkları dünya ile ilgili haber vermek, onları her konuda bilgilendirmek maksadıyla içeriğinde güncel konulara fazlaca yer vermiştir. Dönemin güncel olayları çocuklar için gerekli olmasına bakılmaksızın yer almıştır. Örneğin 15 Ağustos 1932 tarihli sayıda 1932 senesinin dünya güzelinin bir Türk olması *Çocuk Sesi* okuyucularına büyük bir coşkuyla anlatılmıştır. Kapağında dünya güzeli Keriman Halis Hanımın resmi olan sayıda mecmua okuyucularına bu haberi şöyle duyuruyor:

“Türk Güzeli Dünya Güzeli Oldu.

Türkiye güzellik kıraliçesi Keriman Halis Hanım Belçika’daki cihan güzellik müsabakasında birincilik kazanarak 1932 senesinin güzeller güzeli oldu.

Daha birkaç sene evvel Çocuk Sesi karilerinden olan Keriman Halis Hanımı kulübümüz namına tebrik ederiz.”

Mecmuada dönemin güncel konuları hemen her sayıda bulunmaktadır. Örneğin deprem, sel gibi yaşanan afetler ile ilgili haberler bulunduğu gibi spor bölümünde de oynanmış futbol maçları ile ilgili haberler yer almaktadır. Ayrıca her milli bayramın ardından yurttan yapılan gösteriler mecmuada geniş bir yer kaplamıştır. Dönemin güncel değişiklikleri de çocuklara bilgi vermek ve yol göstermek maksadıyla mecmuada kendine yer bulmuştur. Örneğin 1934 yılında soyadı kanunu ise dergiye “*Babanızla Başbaşa Verip Soy Adı Bulunuz!*” başlıkla şöyle yansımıştır:

“Cumhur Başkanı Gazi, Ata Türk adını aldı. [...] Dergimizin yazı işlerine bakan Bay Faruk ta Tunca adını soy adı olarak aldı. [...] Size biz 1935 yılına kadar dört yedi gün içinde soy adları yazacağız. Bunlardan birini babanızla seçebilirsiniz. Celasun Yiğit, Başalp Başyigit, Acar Kuvetli...”

Çocuk Sesi güncel konuların yanı sıra zengin içeriğiyle de çocukların ilgisini çekmeyi başarmıştır. Özellikle gezi yazılarıyla çocukların gitmedikleri, görmedikleri ülkeler ile ilgili çocukların ilgisini çekmeyi başaran mecmua, “*Resimlerle Dünyayı Dolaşalım*” bölümünde İngiltere, Havana, Japonya, Kanarya Adaları, Hamburg, Polonya gibi ülkeler ile ilgili çocuklara bilgi

vermiştir. 1931 senesinde mecmuanın başyazarı Mehmet Faruk'un Avrupa'ya yaptığı seyahatlerden sonra çocuklara gittiği şehirlerden gözlemlerini aktardığı *"Paris Çocukları Nasıl Eğlenirler?"*, *"Londra Çocukları"* adlı yazılarda okurlara mektup biçiminde kaleme aldığı yazılarda resimlerle dünyadan çocukların yaşamları hakkında bilgilendirme yapılmıştır.

Gezi yazılarında dünyadaki yerler ile birlikte Türkiye'deki yerlerin tanıtımı da ihmal edilmemiştir. Hatta çocukların Türkiye'yi iyi tanımalarının kendilerinin ödevleri olduğu Türkiye ile ilgili gezi yazısı serisinde şu cümlelerle anlatılmıştır:

"Çocuklar,

Size güzel Türkiyemizin Çocuk Sesinde en küçük yerlerini bile tanıtmaya çalışacağız. Yurdu tanımak, öz yurdumuzun köşe, bucağını bilmek her Türk çocuğunun borcudur."

Mecmuada çocukların bilgilendirilmesi amacı taşıyan *"Hayat Bilgisi"*, *"Meraklı Sayıfa"*, *"Tabiat Tetkiki"* gibi köşelerde çocuklara farklı konular hakkında ilgi çekici yazılar bulunmaktadır. Çocukları bilgilendirmeyi amaçlayan bir diğer köşe olan *"Bugünkü Tanınmış Adamlarımızın Çocukluk Hatırları"* bölümü ile de Hasan Ali Yücel, Prof. Dr. Saim Ali Dilemre, Prof. Dr. Cemil Bilsel gibi toplumun aydın insanları tanıtılmıştır.

*Çocuk Ses'i*ni dönemin başarılı yayınlarından biri yapan özelliklerinden biri çocukların yazılarının, şiirlerinin dergide yer almasıdır. Mehmet Faruk çocukların yazı yazmalarına teşvik ederek pek çok çocuğun yazısını dergide yayımlamıştır. 1937 yılında ise çocukların yazılarının yayımlandığı *"Hepimiz Gazeteci"* başlığıyla gazete ebatlarında 4 sayfalık ufak bir gazete hazırlanarak Çocuk Sesi'nin yanında ilave olarak verilmiştir. Hepimiz Gazeteci ilk çıktığında kendini *"küçük okuyucuların yazı ve resimleri ile tertip edilmiş özel gazetedir"* şeklinde tanıtmıştır. Mehmet Faruk çocuklara "küçük muharrirler" diye seslendiği *Hepimiz Gazeteci*'yi Türkiye'de ilk defa çocuklar tarafından çıkarılan matbu gazete olarak tanımlamaktadır. Türkiye'nin farklı bölgelerinden çocukların gönderdiği şiir, hikâye, fıkra ve yazılarla oluşturulan gazete dönemi için öncü bir nitelik taşımaktadır. *Hepimiz Gazeteci*'nin 2.sayısı da ilk sayısı gibi gazete formatında basılmış, sonraki sayılarda

mecmuanın içinde bir köşe hâlini alan *Hepimiz Gazeteci* mecmuanın bazı sayılarında bulunmasa da son sayısına kadar devam etmiştir.

Çocuk Sesi'ni dönemin diğer yayınlarından ayıran en belirgin özelliği okuyucularıyla birlikte mecmuanın büyük bir aile gibi olmasıdır. Özellikle *Çocuk Sesi* okuyucularından oluşan bir kulübün kurulması bu birlikteliği perçinlemiştir. *Çocuk Sesi* kulübü ile büyük bir aile gibi hareket eden *Çocuk Sesi* okuyucularıyla mecmuanın sahibi Mehmet Faruk, zaman zaman bir araya gelerek ortak faaliyetlerde bulunmuşlardır. Birlikte İstanbul'da bir araya gelen okuyucular Mehmet Faruk Görtunca ile birlikte sinemaya gitmişlerdir. Bu ve bunun gibi faaliyetler çocukların mecmuayı okuma alışkanlığını arttırmasının yanında genel olarak çocuklara okumayı sevdirmeye konusunda da yardımcı olmuştur. Ayrıca mecmuanın pek çok sayısında okurlardan gelen fotoğraflar yayımlanmıştır. Öğrencilerin, öğretmenlerin okullarında çektikleri fotoğrafların yanı sıra küçük bebeklerin de fotoğraflarına yer verilmiştir.

4.3.2.1. *Çocuk Sesi* Mecmuasında Çocukluk Anlayışı

Çocuk Sesi'nde çocukluk anlayışı Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki genel çocuk anlayışındaki gibi çocuğun "geleceğin yetişkini" olarak görülmesi temelinde şekillenir. Çocuk, bu anlayışta içinde yaşanılan zamana ait bir varlık değil de geleceğe ait, yarının yetişkini olarak görülür. Çocuğun aslı görevi çalışmak ve ileriki yıllar için iyi bir gelecek oluşturmaktır. Bu temel sorumluluğun yanında çocuğun en önemli niteliği Cumhuriyet'in bekçisi yahut muhafızı olmasıdır. Çocuk, temel görevini yapmasının yanı sıra Cumhuriyet'in koruyuculuğunu yapması gerektiğini unutmamalıdır. Mecmuada bu noktaya ilişkin Amcanız F.Görtunca ismiyle M. Faruk Görtunca'nın "*Çalışın sevgili çocuklar çalışın yılmadan yorulmadan çalışın*" [1948] başlıklı yazısıdır. Görtunca yazısında çocuklara şu ifadelerle sesleniyor:

"... yurdun size ihtiyacı var. Yarın her şeyi size emanet edeceğiz. Evet her şeyi: Egemenliğimizi, bayrağımızı, sınırlarımızı, ordumuzu ve şerefimizi. ... sizinle iftihar edelim ve gözümüz arkada kalsın.. bunun için çalışın, yılmadan, yorulmadan çalışın. Siz

Ortaasyadan, vaktiyle amansız bir kasırga gibi Batıya akın eden yılmaz bir neslin torunlarıdır.

Gürtunca'nın bu cümleleri mecmuanın çocuğa dair bakışını özetler mahiyettedir. Mecmuanın çocukluk anlayışını temelde çocuğun "geleceğin yetişkini" olarak görülmesi oluşturmaktadır. Mecmuanın sayfalarının alt kısmında yer yer görülen "*Bugünün fedakâr çocuklarıdır, yarının büyük kahramanları olacaktır*" sloganı da bu görüşü destekler niteliktedir.

*Çocuk Ses'i*nde çocuklara öğüt verici nitelikte yazılar dönemin diğer yayınlarında olduğu gibi görülmektedir. Mecmuanın başyazarı Mehmet Faruk Gürtunca'nın çocuklara sıklıkla öğüt verdiği görülmektedir. Gürtunca'nın üslubu çocuklarla sohbet edercesine çocuklara bir ağabey, bir amca gibi yakın olmuştur. Mecmuada Gürtunca'dan başka isimlerin de çocuklara verdiği öğütlere rastlanmaktadır. Bu öğütlere kimi zaman yazarların köşesinde kimi zaman hikâyelerde, monologlarda rastlanmaktadır. Örneğin İsmet Hulusi imzalı "*Dilinizi Tutun*" [1931] başlıklı monolog çocuklara fazla konuşmamaları gerektiğini şu cümlelerle anlatmıştır:

"Dilinizi tutun, isterseniz tutmayın, bana göre hava hoş.. Söyleyeyim de, benden günah girsin, ötesine karışmam.

[...] Benim size söylemek istediğim dilinizi tutmanızın lâzım geldiğinin sebepleridir.

Mübarek saymakla bitmez ki, bir değil, yüz değil, bin değil.. Her gün yüz binlercesine tesadüf ediyoruz. [...]"

Erken Cumhuriyet Dönemi'nin etkili isimlerinden olan Selim Sırrı Tarcan'ın dönemin diğer çocuk yayınlarında olduğu gibi *Çocuk Ses'i*nde de çocuklara verdiği sağlık öğütlerine rastlanmaktadır. Tarcan'ın öğütleri sağlıktan başka genel konuları da kapsamaktadır. "*İyi Yaşamak Sanatı*" [15 Birinciteşrin 1934] başlıklı yazısında çocuklara çalışkan olmaları gerektiğini hatırlatan Tarcan yazısına şu cümlelerle başlamaktadır:

"Türk çocukları: ananıza, babanıza, kendinizden küçük ve kendinizden büyüklerinize, havasını aldığınız vatanınıza hayırlı adam olmanız için her şeyden önce iyi yaşamının yollarını öğrenmelisiniz. Bilirsiniz ki her şey bellekle öğrenilir. [...]"

Mecmuanın sahibi Mehmet Faruk çocuklara daha çok çalışkan olmak, yardımsever olmak, tutumlu olmak gibi konularda öğütler verdiği

görülmektedir. Toplumsal olaylar ile ilgili çocukların duyarlılığını arttırmayı hedefleyen Görtunca 21 Birinci Kanun 1936 tarihli sayıda Adana Seyhan nehrinin taşması sonucu oluşan felaket için okuyucularından Kızılay'a para vererek yardım etmeleri istemiştir. Toplumsal dayanışma konusunda çocuklarda farkındalık yaratmayı amaçlayan Görtunca'nın "*Bayramda Fakir Arkadaşlarınızı da Düşününüz*" [14 Şubat 1931] başlıklı yazısında çocuklara şöyle seslenmektedir:

"[...] Sevgili yavrular; bayram sizin kalbinizi sevindirirken; annenizin şefkati, babanızın muhabbeti sizi nazlandırırken düşününüz ki bayramını bayram edemiyen çocuklar da vardır.

Siz belki o gün güzel güzel eğlenirken onların boğazına bir hıçkırık girecek, gözleri dolgun dolgun olarak sizin yeni ve temiz elbise ve ayakkabılarınıza dalacaktır.

[...] Yardım için birkaç kuruşu verebiliyorsan durma, şurada, soğukta anasının çıplak kolları arasında ağlıyan öksüze koş veya mektepte fakir gördüğün arkadaşını sevindirmeği unutma!"

Görtunca bu ve bunun gibi öğütlerle toplumsal dayanışma konusunda çocukların duyarlılığını arttırmaktadır. Yerli malı kullanımı konusunda da çocuklara verdiği öğütler ile Görtunca tasarruf yapılmasının çocukların sadece kendileri için değil, toplumsal kalkınmaya da yardımcı olacağı konusuna vurgu yapılmıştır. 1933 senesinde "*Bugün Tasarruf Haftasının Birinci Günüdür*" başlıklı yazıda çocuklara şu şekilde seslenilmiştir:

"Sizin oyuncağınızdan, boğazınızdan keseceğiniz bu paralar yarın Türkiye Cumhuriyetinin millî servetini vücade getirecektir."

Görtunca, "*yurdunu kuvvetlendirmek için para biriktirmek, yerli malı kullanmak, malını hattâ zamanını boş yere israf etmemek her Türk çocuğunun borcu olmalıdır.*" diyerek yerli malı kullanımını toplumsal bir boyuta taşımaktadır. 30 Teşrinisani 1931 yılında Türkiye'de başlayacak olan iktisat haftası öncesi okurlarına "İktisada riayet edelim" başlıklı yazıda seslenen Mehmet Faruk, yazının alt başlığında "*Memleketimizi kurtaracak yegâne çare paramızı başka milletlere kaptırmamakla kabil olacaktır.*" diyerek çocukların da iktisat yapmalarının memleketin kurtuluşu için gerekli görmekte olduğunu belirtir. Görtunca yazısında çocuklara şöyle seslenmektedir:

" [...] Milletimizi kurtaracak yegâne yol iktisattır. Belki şimdi siz bana dersiniz:

- *Faruk Bey, biz küçücüz. Para kazanamıyoruz ki iktisat yapalım.*

Yoo işte burada yanılırsınız. İktisada her yerde, her zaman riayet edebilirsiniz. Meselâ: Defterlerinizin yapraklarını lüzumsuz koparmayınız. Eksik alacağınız bir defterin parası cebinizde kalır. Sınıfın tebeşirlerini teneffüs aralarında tahtaya resim yaparak ziyan etmeyin. Mektep eşyasına o kadar dikkat ediniz ki hiçbir şey gelecek sene için yeniden alınmasın. Elbiseleri eskitmemek, ayakkabılarınız iyi kullanmak birer iktisattır. [...]

Çocuk Sesî'nin başyazarı Mehmet Faruk Gürtunca çocuklara çalışkan olmak, tutumlu olmak gibi konularda verdiği öğütlerin yanında çocuklara okuma alışkanlığı kazandırma konusunda çok çaba göstermiştir. “*Kitap Okuma Zevki*” [1932] başlıklı yazıda Mehmet Faruk Londra ve Paris’e yaptığı seyahatlerde çocukların evlerinde kütüphanelerin bulunduğunu belirtmiş, çocuklardan da paralarını tasarruf etmelerini ve paralarıyla kendilerine kitap almalarını teşvik etmiştir.

Erken Cumhuriyet Dönemi’nin “gürbüz çocuk” yetiştirme politikasının yansımalarının *Çocuk Sesî*’nde de görülmüştür. Dergide yayımlanan gelişmiş, fizikî anlamda güçlü çocukların fotoğrafları “gürbüz çocuklar” olarak yayımlanmıştır. “*Çocukların Hakları*” [23 Nisan 1930] başlıklı yazıda sağlıklı ve oldukça “gürbüz” gözüken bir çocuğun resminin altında şöyle yazmaktadır:

*“Yavrucuğum aç kolunu, geniş nefes al,
Yarın gürbüz olaraktan bir mektebe dal!”*

Gürbüz olmanın çocukların aslî görevlerinden biri gibi algılandığı Erken Cumhuriyet Dönemi’nde *Çocuk Sesî*’nin de bu anlayıştan ayrı bir politika sergileyeceği düşünülemezdi. Aynı yazıda çocukların istedikleri haklar sıra ile şöyle anlatılmıştır: “*Gürbüz olmak istiyoruz, Ana südü istiyoruz, Aile doktoru istiyoruz, Yalnız yatmak istiyoruz, Her gün banyo istiyoruz, Tozdan korunmak istiyoruz, Hürmet ve azarlanmamak istiyoruz, Çocuk bahçeleri istiyoruz.*”

Çocuk Sesî’nde çocukluk anlayışı genel olarak çocuğun geleceğin yetişkini olarak görülmesinden şekillenmiştir. Çocuk, bu anlayışla Cumhuriyet’in bekçisi yahut muhafızı, geleceğin teminatı olarak görülmüştür. Bu nedenle çocuk, ailesi ve kendisinden daha çok vatani, milleti ve Cumhuriyet için vardır. Bu anlayış çocuğa yaşından daha büyük bir

sorumluluk vermiştir. *Çocuk Sesi* de Erken Cumhuriyet döneminin çocuğa yönelik bu algısının paralelinde bir çocuk anlayışına sahip olmuştur.

4.3.2.2. *Çocuk Sesi* Mecmuasında Hikâye Masal ve Romanlar

Çocuk Sesi, dönemin diğer çocuk yayınlarıyla kıyaslandığında bünyesinde çok sayıda hikâye, masal ve roman barındıran bir mecmuadır. Zengin hikâye ve masallarıyla çocuklara iyi bir arkadaş olan *Çocuk Sesi*'nde dönemin önemli çocuk romanları da parça parça yayımlanmıştır. Mecmuanın çocuk romanları konusunda dönemin en önde gelen yayını olduğu rahatlıkla söylenebilir. *Korsan Çocuk*, *Gültekin*, *Keloğlan Define Peşinde:Timurlengin Hazinesi*, *Kolsuz Kahraman*, *Kızıl Tuğ* romanları dergide yayımlanan Abdullah Ziya [Kozanoğlu] bu konuda derginin en fazla romanı yayımlanmış olması sebebiyle en önde gelen ismidir. Dergide yayımlanan romanların tarihi romanlar olması da dikkat çeken başka bir husustur. *Koca Ahmet*, *Çanakkale'de Mehmet Çavuş*, *Koç Mustafa*, *Kaan*, *Korsan Çocuk*, *Olcayto*, *Kolsuz Kahraman*, *Gültekin Çocuk Sesi*'nde yayımlanmış önemli tarihi romanlardandır.

Hikâyeler çocuklara okuma alışkanlığı kazandırmak, çocuğun ufkunu genişletmek, hayal dünyasını zenginleştirmek gibi yararların yanında çocuğu topluma hazırlayan, toplumun değer yargılarını aktaran önemli birer çocuk edebiyatı ürünüdür. "Hikâye ve romanlar çocukların sınırlı hayat tecrübelerini zenginleştirir; türlü insan tipleri üzerinde düşünmelerine imkân sağlar; gelişmekte olan değer yargılarının daha açıklık kazanmasına yardımcı olur. Böylece çocukların içinde yaşadıkları toplumsal ve kültürel ortama uymalarını büyük ölçüde kolaylaştırır."¹³⁹ *Çocuk Sesi* de zengin hikâyeleriyle çocukların sosyalleşmelerinde, onların topluma uyum sağlamalarında üzerine düşen görevi yerine getirmiştir. Gerek 20 yıl boyunca yayımlaması gerekse hemen her sayısında hikâyelere yer vermesi bakımından *Çocuk Sesi* zengin bir hikâye arşivine sahiptir. Kimi zaman tarihi konularda kimi zaman eğlenceli

¹³⁹Özensel (2003) s.107.

konularda kaleme alınan hikâyeler çocukları eğlendirirken bilgilendirme maksadını da ihmal etmemiştir.

Çocuk Sesi masal konusunda da döneminin diğer yayınlarına kıyasla oldukça zengindir. Azerbaycan masalı, İtalyan masalı, İran masalı, Hint Masalı gibi dünya masallarından pek çok örnek bulunan mecmuada masalların çocukların ilgisini çekecek nitelikte olduğu söylenebilir. Mecmuda yer alan hikâye ve masalların resimlendirilmesi de çocukların hikâye ve masalları daha ilgi çekici bir hâle getirmiştir.

Dönemin diğer çocuk yayınlarında olduğu gibi *Çocuk Sesi*'nde de kimin yazdığı belli olmayan hikâye ve masallara rastlanmaktadır. Bazı hikâye ve masallar ise takma isimle yazılmıştır. *Masalıcı Baba*, *Masalıcı Nine*, *Sergüzeşt Hikâyecisi*, *Tarihçibaşı*, *Masalıcı* gibi kimin yazdığı bilinmeyen hikâye ve masallara mecmuanın başından sonuna kadar rastlanmaktadır. Mecmuanın hikâye ve masal yazarlarında dikkat çeken bir diğer husus da yazarların mecmuanın genelinde olduğu gibi kadın yazarların azlığıdır. *Masalıcı Nine* ya da *Beyhan Abla* gibi çok nadir olarak kadın yazarlar görülmektedir.

Araştırma kapsamında mecmuada incelenen 122 hikâye 76 masal tablo 4.3 'te gösterilmiştir. İncelenen hikâye ve masallar seçilirken hikâye ve masalların yayımlandıkları yıllar dikkate alınarak hemen her yıldan seçilmesine dikkat edilmiştir. Farklı yazarların hikâyelerine ve farklı ülkelerin masallarına yer verilmesine de özen gösterilmiştir. Araştırmanın sınırlılığı dolayısıyla toplam 198 metin değerlendirilmeye alınmıştır.

Tablo.4.3. Çocuk Sesi Mecmuasında İncelenen Hikâye ve Masallar

Sıra	Yıl	Metin Adı	Türü	Yazarı
1	1929	<i>Ölüm Adalarında</i>	Hikâye	Muallim Murat
2	1929	<i>Afyon'a Giriş</i>	Hikâye	Enver Arif
3	1929	<i>Çalgıcının Bedduası</i>	Masal	Enver Arif
4	1929	<i>Bıçak Bileyici Ahmet</i>	Hikâye	---
5	1929	<i>Üç Çörek</i>	Masal	Yaşar Nabi
6	1929	<i>Av Hikâyeleri</i>	Hikâye	Avcıbaşı
7	1930	<i>Yuva Bozan Ali</i>	Hikâye	Enver Arif
8	1930	<i>Miskin</i>	Hikâye	Fahriye
9	1930	<i>Bir Hindistan Masalı</i>	Masal	Enver Arif
10	1930	<i>Demirci ile Şeytan</i>	Masal	İsmet Hulusi
11	1930	<i>Bir Arap Hikâyesi:Kapı</i>	Hikâye	---
12	1931	<i>Etrafında Sevgi Yaratan Adam</i>	Hikâye	---
13	1931	<i>Şeytanın Üç Altın Kılı</i>	Masal	Saip Ağabey
14	1931	<i>Siganfo Kalesi</i>	Hikâye	Aptullah Ziya
15	1931	<i>Bir Parça Ekmek İçin</i>	Hikâye	Muallim Murat
16	1931	<i>Kadı'nın Doğruluğu</i>	Hikâye	Va-Hi
17	1931	<i>Akıllı Kızlar Ağası</i>	Hikâye	Tarihçi Baba
18	1931	<i>Mağrur Kırak</i>	Masal	---
19	1932	<i>"Oh" ve Gül Mehmet</i>	Masal	A.Sami
20	1932	<i>Tavukların İsyanı</i>	Hikâye	İsmet Hulûsi
21	1932	<i>Sultan Çiçeği</i>	Masal	A.Sami
22	1932	<i>Temizliğe İhtiyaç</i>	Hikâye	Bülent Adil
23	1932	<i>Bir Karış Çocuk</i>	Masal	A.Sami
24	1932	<i>Üç Tembel</i>	Masal	---
25	1932	<i>Tilki ve Kedi</i>	Masal	---
26	1933	<i>İhtiyar Kaptan</i>	Hikâye	Adnan Sami
27	1933	<i>Gül Fidanı</i>	Masal	---
28	1933	<i>Korkunç Bir Gece</i>	Hikâye	Sergüzeşt Hkâyecisi
29	1933	<i>Gobi Çöllerinde</i>	Hikâye	Sergüzeşt

				Hikâyecisi
30	1933	<i>Güzel Sevim</i>	Masal	Masalıcı Baba
31	1933	<i>Küçük Öksüz</i>	Hikâye	Adnan Fahri
32	1933	<i>Yılan ve Balta Girmemiş Ormanlar</i>	Hikâye	A.E.
33	1933	<i>İki Kısmet</i>	Masal	Masalıcı Baba
34	1933	<i>Hasta Fil</i>	Hikâye	Adnan Fahri
35	1933	<i>Derebeyin Oğlu ile Lalası</i>	Masal	Masalıcı Baba
36	1933	<i>Kalao ve Zürafası</i>	Hikâye	Adnan
37	1933	<i>Madende Bir Facia</i>	Hikâye	Adnan Fahri
38	1933	<i>Vahşi Fil</i>	Hikâye	Sergüzeşt Hikâyecisi
39	1933	<i>Parsla Karşı Karşıya</i>	Hikâye	A.S.
40	1933	<i>Padişahım Başaşa</i>	Hikâye	Sezai Attilâ
41	1933	<i>Prensın Beş Uşağı</i>	Masal	Masalıcı Baba
42	1933	<i>Hiç Doğmıyan Yıldızlar</i>	Hikâye	Ahmet Ekrem
43	1933	<i>Kayak</i>	Hikâye	Sezai Attila
44	1933	<i>Prenses Sinderella</i>	Masal	---
45	1934	<i>Uzun Saçlı Kız</i>	Masal	Masalıcı Baba
46	1934	<i>Sihirli Zıbzıb</i>	Masal	Sezai Attila
47	1934	<i>Simonetta</i>	Hikâye	---
48	1934	<i>Beklenilmeyen Bir Kavga</i>	Hikâye	Ahmet Ekrem
49	1934	<i>Beyaz Buz Çöllerinde</i>	Hikâye	A.E.
50	1934	<i>Sungurun Atı</i>	Hikâye	A.Ekrem
51	1934	<i>Kunduracı ile Cüceler</i>	Masal	Mustafa Nüzhet
52	1934	<i>Prenses Aysel</i>	Masal	Çev.Müfide N.
53	1934	<i>Sükût Kulesi</i>	Hikâye	Sezai Attila
54	1934	<i>Üç Altın Saçlı Şeytan</i>	Masal	---
55	1934	<i>Bataklıkların Ejderhası</i>	Hikâye	Yelman
56	1934	<i>İki Öksüz Kardeş</i>	Hikâye	Naci
57	1934	<i>Küçük Âmâ</i>	Hikâye	A.Fahri
58	1934	<i>Meleğin Macerası</i>	Masal	Çev. M.N.
59	1934	<i>Ölüm Korkusu</i>	Hikâye	A.Naci
60	1934	<i>Beyaz Ülkede</i>	Hikâye	Mustafa Nüzhet
61	1934	<i>Amazon Kıyılarında</i>	Hikâye	A.Naci

62	1934	<i>Özcan Bey Aslan Avında</i>	Hikâye	Avcı
63	1934	<i>Şeker Kamışı</i>	Masal	---
64	1934	<i>Kanlı Bir Macera</i>	Hikâye	---
65	1934	<i>Tavus Tut</i>	Masal	---
66	1934	<i>İmparator ve Sinek</i>	Hikâye	---
67	1934	<i>Kaz Çobanı Kız</i>	Masal	Sezai Attila
68	1934	<i>Üç Kardeşler</i>	Masal	Çev.Ali İsmail
69	1934	<i>Gece Nöbeti</i>	Hikâye	A.Naci
70	1934	<i>Falcı</i>	Hikâye	---
71	1934	<i>Altın Kapı Arkasındaki Prens</i>	Masal	Sezai Attila
72	1934	<i>Kaplanla Karşı Karşıya</i>	Hikâye	---
73	1934	<i>Yeni Zelant'ta</i>	Masal	Halfetili Recep
74	1934	<i>Başsız Süvari</i>	Hikâye	Sezai Attila
75	1934	<i>Gök Yüzünde İkiz Yıldızlar</i>	Masal	Masalıcı
76	1934	<i>Aydının Keşfi</i>	Hikâye	Sezai Attila
77	1934	<i>Brezilya Ormanları İçinde</i>	Hikâye	A.Naci
78	1934	<i>Solan Gülün Esrarı</i>	Hikâye	Sezai Attila
79	1934	<i>Bir Hint Bayramı</i>	Hikâye	Necat Aziz
80	1934	<i>Beyaz Balıkçıl</i>	Masal	Nihal
81	1934	<i>Lillebile Evleniyor</i>	Masal	Masalıcı Baba
82	1934	<i>Mihracenin İnciler</i>	Hikâye	Necat Aziz
83	1934	<i>Altın Kuş ve İki Kardeş</i>	Masal	
84	1934	<i>Karayılan</i>	Hikâye	A.Naci
85	1934	<i>Filler Kırılı</i>	Masal	---
86	1934	<i>Patlama Otu ve Çoban</i>	Hikâye	Çev.Sezai Attila
87	1934	<i>Şişedeki Cüce</i>	Masal	Masalıcıbaşı
88	1934	<i>Cessur Talebe</i>	Hikâye	F. Kâzım
89	1934	<i>Zerrinin Rüyası</i>	Masal	Mahmut Yesari
90	1934	<i>İki Kardeşler</i>	Masal	A.E.
91	1934	<i>Bir Canlı Hedef</i>	Hikâye	---
92	1934	<i>İki Yolcu Arkadaş</i>	Masal	Çev.Sezai Attila
93	1934	<i>Birini Bana Bırak</i>	Masal	Mahmut Yesari
94	1934	<i>İyilik</i>	Masal	Sezai Attila
95	1935	<i>Eden Bulur</i>	Hikâye	Sezai Attila
96	1935	<i>Pis Köpek</i>	Hikâye	A.E.

97	1935	<i>Uçurum</i>	Hikâye	Sezai Attila
98	1935	<i>Suç Ortağı</i>	Hikâye	A.E.
99	1935	<i>Uyurken Dolaşan Adam</i>	Hikâye	A.E.
100	1935	<i>Düşman</i>	Hikâye	Necat Akdemir
101	1935	<i>Korkunç Bir Gece</i>	Hikâye	A.E.
102	1935	<i>Güzel Sesli Baykuş</i>	Masal	Sezai Attila
103	1935	<i>Türkü Kızdırmağa Gelmez</i>	Hikâye	---
104	1935	<i>Kobu-Torı</i>	Masal	Masalıcı Baba
105	1935	<i>Kaçırılan Arkadaş</i>	Hikâye	A.E.
106	1935	<i>İki Kör</i>	Masal	Masalıcıbaba
107	1935	<i>İnci Anası</i>	Masal	Sezai Attila
108	1935	<i>Kel Kafalı Hakan</i>	Masal	Sezai Attila
109	1935	<i>Öldüren Bulut</i>	Hikâye	Sezai Attila
110	1935	<i>Üvey Ana</i>	Hikâye	A.Ekrem
111	1935	<i>Siz Olsaydınız Ne Yapardınız?</i>	Hikâye	Sezai Attila
112	1935	<i>Pırlanta Kelebeğın Masalı</i>	Masal	Sezai Attila
113	1935	<i>Satıcı Erol</i>	Hikâye	---
114	1935	<i>Kısmet Ne İse O Olur</i>	Masal	Masalıcı Baba
115	1935	<i>Üç Atlılar</i>	Hikâye	A.Ekrem
116	1935	<i>Altın Saçlı ve Altın Yıldızlı</i>	Masal	Masalıcı Baba
117	1935	<i>Önder'e Selam</i>	Hikâye	M.F. Gürtunca
118	1935	<i>Okuldan Sakarya Boyuna</i>	Hikâye	Ahmet Ekrem
119	1935	<i>Kır Gezintisi</i>	Hikâye	Cahit Uçuk
120	1936	<i>Büyük Altın Dağı</i>	Masal	Masalıcı Baba
121	1936	<i>Kum Çöllerinde</i>	Hikâye	Ahmet Ekrem
122	1936	<i>Bacakları Tılsımlı Kuzu</i>	Hikâye	---
123	1936	<i>Nail'in Payı</i>	Hikâye	Mahmut Yesari
124	1936	<i>Enginin Kızağı</i>	Hikâye	Cahit Uçuk
125	1936	<i>Babalrın Günahı</i>	Hikâye	Ahmet Ekrem
126	1936	<i>Güneş Baba</i>	Hikâye	Yaşar Sihay
127	1936	<i>Haydutlar</i>	Masal	---
128	1936	<i>Evlât Fedakârlığı</i>	Hikâye	Ahmet Ekrem
129	1936	<i>Saksağanın Yuvası</i>	Hikâye	Ahmet Ekrem
130	1936	<i>Boz Kırları Geçerken</i>	Hikâye	Ahmet Ekrem

131	1936	<i>Yiğitlik Dediğin Böyle Olur</i>	Hikâye	Ahmet Ekrem
132	1936	<i>Hortlak</i>	Hikâye	Ahmet Ekrem
133	1936	<i>Bir Korku Hikâyesi</i>	Hikâye	N. Akdemir
134	1936	<i>Ateşle Oynamak</i>	Hikâye	Ahmet Ekrem
135	1936	<i>Hayvanların Dilleri Bir Köylüyü Ölümden Nasıl Kurtardı</i>	Masal	Masalıcı Baba
136	1936	<i>Elmas</i>	Masal	Zeki
137	1936	<i>Prenses Çıtkırıldım</i>	Masal	---
138	1936	<i>Yaralı Kaplan</i>	Hikâye	Ahmet Ekrem
139	1936	<i>Taş Kesilen Ülke</i>	Masal	Masalıcı Baba
140	1936	<i>Can Kurtaran</i>	Hikâye	Ahmet Ekrem
141	1936	<i>Bin Bil</i>	Masal	---
142	1936	<i>Küçük Küfeci</i>	Hikâye	Ahmet Ekrem
143	1936	<i>İstenmiyen Bir Konuk</i>	Hikâye	Ahmet Ekrem
144	1936	<i>Ay Kızının Masalı</i>	Masal	Masalıcı Baba
145	1936	<i>Kötü Biten Bir Oyun</i>	Hikâye	Ahmet Ekrem
146	1936	<i>Yüz Bin Liraya Üç Nasihat</i>	Masal	Masalıcı Baba
147	1936	<i>Beyin Oğlu</i>	Hikâye	Ahmet Ekrem
148	1936	<i>Elimi Öp</i>	Hikâye	A.Ekrem
149	1936	<i>Korkuya Karşı Tılsım</i>	Hikâye	Ahmet Ekrem
150	1936	<i>Bir Babanın Üzüntüsü</i>	Hikâye	Ahmet Ekrem
151	1936	<i>Orman Cücesi</i>	Masal	Masalıcı Baba
152	1936	<i>Toros Ekspresi</i>	Hikâye	Ahmet Ekrem
153	1936	<i>Kaçan Köpek</i>	Hikâye	Ahmet Ekrem
154	1936	<i>Kara Kız</i>	Masal	Masalıcı Baba
155	1936	<i>Dostluğa Eren Aile Düşmanlığı</i>	Hikâye	Hikâyeci
156	1936	<i>Heyecanlı Bir Serüven</i>	Hikâye	Ahmet Ekrem
157	1936	<i>Bir Gece Uçuşu</i>	Hikâye	---
158	1936	<i>Büyülü Prenses</i>	Masal	A.Canayakın
159	1936	<i>Kurtarıcı Tayfun</i>	Hikâye	İhtiyar Avcı
160	1937	<i>Kastamonu Ormanlarında</i>	Hikâye	A.Ekrem
161	1937	<i>Falcı Kadın</i>	Masal	Masalıcı Baba
162	1938	<i>Küçük Şehit</i>	Hikâye	---
163	1938	<i>Kendi Çalışan Çok İş Görür</i>	Hikâye	Y.S.
164	1938	<i>Kaplan</i>	Masal	Masalıcı Baba

165	1938	<i>Sırma Saçlı Güzel Kız</i>	Masal	Masalıcı Baba
166	1938	<i>Üç Altın Elma</i>	Masal	Masalıcı Baba
167	1938	<i>Saadet Çorbası</i>	Hikâye	---
168	1939	<i>Küçük Dilenciler</i>	Hikâye	Yaşar Şihay
170	1939	<i>İki Kurbağa</i>	Masal	Masalıcı Baba
171	1939	<i>Gülay'ın Kundurası</i>	Hikâye	---
172	1939	<i>Firavun ile Sihirbaz</i>	Masal	Masalıcı Nine
173	1939	<i>Çiçekler Perisi</i>	Masal	Beyhan Abla
174	1940	<i>Anam Babam Vatandır</i>	Hikâye	---
175	1940	<i>Perilerle Kamburlar</i>	Masal	---
176	1940	<i>Çaylağın İntikamı</i>	Hikâye	---
177	1940	<i>Şah ile Sihirbaz</i>	Masal	---
178	1942	<i>Mehmetçiklerden Bir Kâse Yoğurt</i>	Hikâye	---
179	1942	<i>Kahraman Teğmen</i>	Hikâye	---
180	1942	<i>Ay Sultan</i>	Masal	Masalıcı Baba
181	1942	<i>Bombacılar</i>	Hikâye	---
182	1942	<i>Kedinin Duası</i>	Masal	Masalıcı Baba
183	1942	<i>70.000 Gülle</i>	Hikâye	---
184	1942	<i>Gönül Sevince</i>	Masal	Masalıcı Baba
185	1942	<i>Kıymetli Ayna</i>	Hikâye	---
186	1942	<i>Fahrettin Tepe</i>	Hikâye	---
187	1947	<i>Delhi Perisi</i>	Masal	Bolayır Amca
188	1947	<i>İncilerin Efsanesi</i>	Masal	Masalıcı Nine
189	1947	<i>Guguk</i>	Hikâye	Çev.Zeki Tunaboşlu
190	1947	<i>Boş Evin Sırları</i>	Hikâye	Adnan Tahir
191	1947	<i>İyi Kalpli Prenses</i>	Masal	Masalıcı Nine
193	1947	<i>Tek Gözlü Kahraman</i>	Hikâye	--
194		<i>Türk Kanı</i>	Hikâye	Şevket Bilgisel
195	1947	<i>Vatan Hasreti</i>	Hikâye	Ş.Aygen
196	1947	<i>Dikbaş Çavuş</i>	Hikâye	Şevket Bilgisel
197	1948	<i>Kabadayı</i>	Hikâye	Şehbal Aygen
198	1948	<i>Küçük Ali</i>	Hikâye	Burhan Rıza Aköz

4.1.2.3. *Çocuk Sesi*'nde Yer Alan Metinlerin Değer Aktarımı Açısından İşlevi

Sosyalleşme; bireyin doğumuyla başlayan, aile, okul, kitle iletişim araçları gibi sosyalleştirme vasıtalarıyla bireye toplumun mevcut değerlerini, kültürünü aktararak bireyin topluma uyum sağlamasını sağlayan, aynı zamanda bireyin benlik oluşumu ve kişilik kazanmasını kolaylaştıran, yaşam boyu devam eden dinamik bir süreçtir. Başka bir deyişle bu süreç bir kültür/değer aktarımı sürecidir. Birey içinde yaşadığı toplumun mevcut değerlerini sosyalleşme süreci boyunca kazanır. Sosyalleşme süreci tek yönlü değil toplumu da içine alan çift yönlü bir süreç olduğundan toplumun da bu süreçte ortak değerlere sahip bireylerden oluşması sağlanmış olur. “Değerler dayanışma araçları olarak da işlevde bulunurlar. Ortak değerler sosyal dayanışmayı yaratan ve sürekli kılan en önemli faktörlerden biridir.”¹⁴⁰

Kitle iletişim araçlarının sosyalleşme sürecinde değer aktarımı açısından etkisinin önemli olduğu bilinmektedir. Erken Cumhuriyet Dönemi'nin süreli çocuk yayınları da değer aktarımı işlevine sahip sosyalleşme bakımından önemli birer araç konumundadır. “Çocuk dünyaya geldiği zaman, beraberinde ne dinî, ne ahlakî, ne hukukî, ne estetik, ne lisanî, ne iktisadî, ne de mantıkî bir vicdan getirir. Bu vicdanları ona kendi milleti, kendi milletinin kültürü verir.”¹⁴¹

Dönemin 20 yıllık sürecinde aktif olarak yayın hayatına devam eden *Çocuk Sesi* hem değer aktarımı işlevine sahip olması bakımından hem de dönemin toplumsal yapısını ortaya koyması bakımından önem teşkil etmektedir. “Herhangi bir toplum yapısının analiz edilebilmesi için, o toplumsal yapıdaki kurumların, süreçlerin ve rollerin bilinmesi gerekir. Bu kurum, süreç ve rollerin sosyal aktörler tarafından anlamlandırılmaları da bilindiği gibi değerler aracılığıyla mümkün olabilmektedir. Bu nedenledir ki, herhangi bir toplum yapısının analizine katkıda bulunacak en önemli unsur; o toplumun sahip olduğu değer yargılarının tespiti olacaktır.”¹⁴² Erken Cumhuriyet döneminin toplumsal yapısının analiz edilebilmesi için de

¹⁴⁰ Ertan Özense, “Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, C.1, S.3, 2003, s.232.

¹⁴¹ Ziya Gökalp, *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri*. İstanbul. 1973, s.42-43.

¹⁴² Özense, 2003, s.222, 217-239.

toplumun sahip olduğu değerler hakkında bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Bundan dolayı dönemin süreli yayınları en güvenilir kaynaklar durumundadır.

Çocuk Sesi de Erken Cumhuriyet Döneminde 20 yıl gibi uzun bir zaman diliminde yayın hayatını sürdürmüş bir çocuk yayını olarak dönemin en önemli kaynaklarından. Hikâye, masal ve romanlarıyla çocuklara değer aktarımı yapan mecmua dönemin genel havası içinde millî mevzuların da konu edindiği hikâye ve romanlara da yer vermiştir. Mecmuada çocuklara millî duyguları kazandıran Ahmet Ekrem imzalı *“Okuldan Sakarya Boyuna”* [1935] isimli hikâyede birbirlerini sevmeyen iki okul arkadaşının millî mücadele yıllarında Sakarya savaşında birlik olarak kazandıkları zaferi anlattığı hikâye şu cümlelerle bitmektedir:

“[...] Haydi dostum.. Dün okul arkadaşydık; bu gün ise savaş arkadaşınız.. bu yeni arkadaşlıkta düşüneneğimiz bir tek iş var: O da silâhlarımızın zaferi; yurdumuzun özbenliğine kavuşmasıdır!

Gerçekten silâhlarının zaferi kendisini gösterdi. Düşman on dört günde denize döküldü. Şimdi ikisi de Cumhuriyet ordularının subaylarından olan Nizami ile Ferit yeni okullarının önlerinden geçtikçe eski yaramzalıklarını hatırlıyor:

- Gördün mü, Atatürk çocukları ne güzel çalışıyorlar. Diyorlardı.”

Mecmuada bunun gibi hikâyelere sıklıkla rastlanmaktadır. Öte yandan diğer hikâyelerde verilen mesajlarda ise genel olarak “sorumlu olmak”, “dürüst olmak” ve “itaat etmek” gibi kavramların olduğu göze çarpmaktadır. İtaat etmek konusunda mecmuada örnek gösterilebilecek bir hikâyeye olan *“İstenmeyen Bir Konuk”* [1936] isimli Ahmet Ekrem’in yazdığı hikâyede iki kardeşin anne babaları evde yokken evden ayrılmalarıyla başlarından geçen olaylar anlatılmaktadır. Hikâye çocukların anne babalarına itaat etmelerinin önemini hikâyeyi şu cümlelerle sonlandırarak belirtmektedir:

“Olup biteni kendi ağızlarından dinledikten onlara ayrıca bir ceza vermeğe kalkışmadılar. Çünkü çektikleri korku, onlara verilecek herhangi bir cezadan daha ağır olmuştu. Bir daha anne ve babalarının sözlerinden dışarıya çıkmamağa ikisi de and içtiler.”

Çocuk Sesi mecmuasında değer aktarımı açısından incelenen metinler araştırmamızın sınırlılığı dolayısıyla hikâye ve masal türleri ile sınırlı tutulmuştur. Hikâyeler gibi *Çocuk Sesi*’ndeki masallarda da verilen mesajların genelde çocukların iyiliksever olmaları, yardımsever olmaları ve itaatkâr

olmaları yönünde olduğu söylenebilir. Hindistan, İran, Letonya, Estonya gibi pek çok ülkeden masalların yer aldığı mecmuada Türk masalları da yer almakta fakat verilen mesajların genelde değişmediği söylenebilir.

4.3.2.4. Çocuk Sesi Mecmuasında Kız Çocuklarına Yönelik Etkinlikler

Çocuk Sesi'nde kız çocuklarına yönelik ilk özel bölüm 17 Nisan 1930 tarihinde 37. sayıdan itibaren başlamıştır. “Kızlar İçin” isimli bölümün ilk sayısında *Gülseren Hala* isimli yazar okuyuculara bu köşenin başlangıç amacını şöyle açıklamaktadır:

“Aziz okuyucu kızlarım. Hepinizden beş aydan beri birçok mektuplar aldık. Bu mektuplarınızda sizin için ayrı bir sayfa istiyordunuz. Halbuki gerek hikâyelerimiz, gerek karikatürlerimiz hem sizin için, hem erkek kardeşleriniz için hazırlanıyordu. Nihayet bu sayıdan itibaren sizin için de ayrı bir sayfa açıyoruz.”

Bu köşede uzun ve kısa saçlar nasıl kesilir, ilkbahar elbise modaları, sofraya süsleme teknikleri, yemek tarifleri gibi kızlara yönelik olarak hazırlanmış faaliyetler bulunmaktadır. Güner Değer imzalı “Kızların Köşesi” bölümünde kız çocuklarına yönelik el işi, yemek, pasta tarifi olduğu gibi jimnastik çalışmaları ile ilgili bilgiler de bulunmaktadır. Mecmuada bu köşede yer alan “Güzel Sofra Kurmasını Öğrenelim” [11 Ağustos 1947] başlıklı yazı şu cümlelerle başlıyor:

“İnce, zeki bir Türk kızı, evde annesine yardım ederken, iyi bir sofranın nasıl kurulacağını bilmelidir.”

Mecmuada kızlara yönelik yazılan yazılarda kızlara ev bilgisi verilmesi yanı sıra kızlara bazı konularda verilen öğütler bulunmaktadır. Temiz olmak, softada terbiyeli olmak gibi konularda öğütler veren mecmuada “Nasıl Yemek Yemeli?” [18 ağustos 1947] başlıklı yazı kızların sofrada nasıl davranması gerektiğini şöyle ifade etmektedir:

“[...] sofrada lüzumsuz yere çok konuşmayın. Hele ağzınızda lokma varken, asla laf etmeyin. Yemek yerken ağzınızı şapırdatmayın. Daima ağzınız kapalı yemek yiyin. Sonra çok aceleye de lüzum yoktur. Sofradan büyükler kalkınca, kalkın. [...]”

“Kız Arkadaşlara Bölümler”, “Kız Arkadaşların Sayfası” gibi isimlerle de kızlara yönelik olarak devam eden köşeler de kızlara hitap eden hikâyeler de

bulunmaktadır. “Kız Arkadaşlara Kır Elbiseleri” başlıklı “Terzi abla” imzalı yazıda kızların nasıl giyinmeleri gerektiği anlatılırken kızların “kukla” gibi giyinmesi gerektiği söylenmektedir:

“... Genç kızlar daima temiz, bir kukla gibi sevimli ve iyi giyinmesini severler.”

Çocuk Ses’inde kızlara yönelik yazılar kızların geleceğin ev hanımı olacağı görüşünden hareketle hazırlanmıştır. Kızların ev işlerinden sorumlu olması ve annesine yardım etmesi istenirken, erkek çocuklar için böyle bir sorumluluk anlayışı yoktur. Ayrıca bu anlayışta iyi bir kız çocuğundan beklenen ev işlerinden, temizlikten anlaması, iyi yemek yapması her zaman temiz ve düzgün giyinmesidir.

V.BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Sürelî çocuk yayınları çocukların hoşça vakit geçirirken aynı zamanda bilgilenmelerini sağlayan önemli çocuk edebiyatı ürünlerindedir. Çocuklar için çıkarılan gazete ve dergiler çocukları içinde yaşadıkları toplum hakkında bilgilendiren birer kaynak durumundadır. Bu noktada çocuklar için önemli bir sosyalleşme aracı olan sürelî yayınlar bilgisayarın, televizyonun olmadığı yıllarda çok daha önemli birer kitle iletişim aracı olmuşlardır. Ayrıca geçmiş yıllarda yayımlanmış sürelî çocuk yayınları hem sosyalleşme aracı olarak önemli bir fonksiyona sahip olmaları bakımından hem de yayımlandıkları döneme ışık tutmaları sebebiyle önemli kaynaklardandır.

Erken Cumhuriyet Döneminde yayımlanmış sürelî çocuk yayınları Cumhuriyet ile birlikte inkılâpların topluma benimsetildiği, yeniliklerin toplumsal hayatın her alanında hissedilmeye başlandığı bir döneme ışık tutmaktadır. Bu yayınların içeriklerine de dönemin genel havasının yansıdığı görülmektedir. Gerek yayınlardaki hikâye, roman, şiir gibi türlerde gerekse yayınların rutin olarak devam eden köşelerinde Erken Cumhuriyet döneminin ulusalcı, inkılâpçı, Cumhuriyetçi havası net bir biçimde görülmektedir.

Dönemin koşullarının belirgin bir biçimde yayınlara yansımalarının bir göstergesi bu yayınlarda genel olarak çocuklara öğüt verici nitelikte yazıların sıklığıdır. Öğüt verici yazılar çalışkan olmaktan temiz olmaya, sorumluluk sahibi olmaktan sağlıklı olmaya kadar hemen her konuda olmuştur. Çocuklara verilen öğütlerin amacı çocukların Cumhuriyet ile birlikte gerçekleşen inkılâpların koruyucusu olmasından kaynaklandığı için hemen her konudaki nasihatler Cumhuriyet ile ilişkilendirilmiştir. Çünkü inkılâpların koruyucusu/savunucusu, Cumhuriyet'in bekçisi olarak görülen çocuklar kendilerine verilecek olan emaneti korumakla mükellef birer küçük yetişkindir.

Çalışkan olmak, sorumlu olmak, temiz olmak gibi öğütler hep yurdun iyiliği için görülmüştür. Bu konularda Cumhuriyet ile bağlantı kurularak çocuklara sınırsız nasihatler verilmiştir. Yerli malı kullanımı ve tasarruf konusu da Erken Cumhuriyet dönemi süreli çocuk yayınlarında sıklıkla karşılaşılan konulardan biridir. Yerli malı kullanımı konusunda verilen öğütler Cumhuriyet'in ve Türk milletinin devamlılığı ile ilişkilendirilmiştir.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde beden sağlığı ve beden terbiyesi konusundaki önem dönemin süreli çocuk yayınlarına da yansımıştır. Çocukların beden sağlıklarına ve temizliklerine önem vermeleri istenmiş, bunun Türk milletinin devamı ve sağlamlılığı için gerekli olduğu her fırsatta vurgulanmıştır. Dönemin çocuklarına beden sağlığı için layık görülen kavram "gürbüz çocuk" olmuştur. "Gürbüz" çocuk: iyi beslenen, temiz, açık havada kalmaya özen gösteren Erken Cumhuriyet Döneminin ideal çocuğudur. Dönemin tüm çocuklarından da bu ideale ulaşmaları beklenmiştir.

Erken Cumhuriyet Dönemi süreli çocuk yayınlarında yayımlanmış hikâye ve masalarda verilen mesajlarda ise çocukların iyilik yapmaları, dürüst olmaları, yardımsever olmaları, sorumluk sahibi olmaları ve itaatkâr olmaları istendiği görülmektedir. Özellikle itaatkâr olmak çoğu masalda çocuklara verilen en belirgin mesajlardandır.

Kız çocuklarına yönelik faaliyetlerin ayrı birer köşe olarak yer aldığı Erken Cumhuriyet dönemi süreli çocuk yayınlarında bu köşelerde kızlar için evde yardımcı olabilecek pratik bilgilerin verildiği görülmektedir. Kızlar geleceğin yetişkini, ev hanımı olarak görülmüş, bu nedenle ileride alacağı sorumluluğa şimdiden alışmaları gerektiği her fırsatta vurgulanmıştır.

Erken Cumhuriyet dönemi süreli çocuk yayınlarında çocuk algısı çocuğun Cumhuriyet'in varisi, inkılâpların koruyucusu olarak görülmesi temelinde şekillenir. Dönemin yayınları için çocuk, içinde yaşanan dönemin çocuğu değil, gelecek yılların yetişkinidir. Bu nedenle yaşından çok daha fazla sorumluluk yüklenen çocuk, kendine verilen sınırsız tavsiyelere uymak zorundadır. Çünkü çocuk, kendisi ve ailesinden ziyade toplum için, Cumhuriyet için, Türk milleti için ve inkılâplar için vardır. Türkiye Cumhuriyeti Batılı toplumlara ancak yaratılmaya çalışılan bu ideal çocuklarla ulaşabilir.

5.2. Öneriler

Araştırmanın sonuçlarından hareketle öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- Türkiye’de yayımlanmış süreli çocuk yayınları ile ilgili daha kapsamlı çok sayıda araştırma yapılmalıdır.
- Erken Cumhuriyet döneminde yayımlanmış çocuk yayınları ile ilgili araştırmalar çoğaltılmalıdır. Özellikle Erken Cumhuriyet Dönemi süreli çocuk yayınlarının tümünü kapsayan çok kapsamlı bir araştırma yapılmalıdır.
- *Çocuk Sesi* mecmuası harf inkılâbından sonra Latin harflerle yayımlanmış ilk süreli çocuk yayınıdır. Ancak bu mecmua bu çalışmaya kadar hiçbir çalışmaya konu olmamıştır. 1928-1948 yılları arasında 20 yıl gibi uzun süre yayın hayatına devam etmiş bir mecmua hakkında daha çok çalışma yapılmalıdır.
- Süreli yayınlar ile ilgili yapılan araştırmalarda bu yayınların sosyalleşme aracı olarak ele alındığı sosyolojik araştırmalar yapılmalıdır. Özellikle süreli çocuk yayınları incelemesi sadece çocuk edebiyatı alanında çalışan araştırmacıların değil, eğitim sosyolojisi ve eğitim tarihi alanlarında çalışan araştırmacıların da ilgisini çekmelidir.
- Türkiye’de Tanzimat döneminde yayımlanmış ilk süreli çocuk yayını olan *Mümeyyiz*’den 1950 yılına kadar yayımlanmış süreli çocuk yayınlarının kronolojisi oluşturulmalıdır.

Kaynakça

Akay, İsmail. (2006). *Sosyalleşme Sürecinde Kitle İletişim Araçları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Akın, Veysi. (2000). **Bir Devrin Cemiyet Adamı Doktor Fuad Umay (1885-1963)**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Alkan, Türker. (1979). **Siyasal Toplumsallaşma**. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Aziz, Aysel. (1982). **Toplumsallaşma ve Kitleli İletişim**. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Yayınları.

Aziz, Aysel. (2010). **İletişime Giriş**. (Genişletilmiş 2. Basım) İstanbul:Hiperlink Yayınları.

Balcı, Ahmet. (2002). *Çocuklara Rehber Dergisi'nin Çocuk Eğitimine Katkısı Açısından İncelenmesi*. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay..

Başgöz, İ. ve Wilson, E. H. (1973). **Türkiye Cumhuriyetinde Milli Eğitim ve Atatürk**. Ankara:Dost Yayınları.

Binbaşıoğlu, Cavit. (1999). **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bilimleri Tarihi**. Ankara: Öğretmen Hüseyin Hüsnü Tekişik Eğitim Araştırma Geliştirme Merkezi Yayınları.

Berkes, Niyazi. (2010). **Türkiye'de Çağdaşlaşma**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bozdoğan, Sibel. (2008). **Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür**. İstanbul: Metis Yayınları.

Deniz, Fatma Banu. (2010). *İkinci Meşrutiyet Dönemi Süreli Çocuk Yayınlarında Dini Motifler (Mektepli, Mini Mini, Çocuk Dostu, Küçükler*

Gazetesi). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Doğan, İsmail. (1997). **Değişen Türkiye’de Bilim ve Kültür**. Ankara:İmaj Yayınevi.

Doğan, İsmail. (2012a). **Eğitim Sosyolojisi**. (2.Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Doğan, İsmail. (2012b). **Sosyoloji**. (11. Baskı) Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.

Doğan, İsmail. (2012c). **Türk Eğitim Tarihinin Ana Evreleri: Kurumlar, Kişiler ve Söylemler**. (2. Baskı) Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Dökmen, Üstün. (1994). **İletişim Çatışmaları ve Empati**. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Eker, Nurten. (2006). *Doğan Kardeş Dergisi’nde Yer Alan Metinlerin Tür, İçerik ve Anlatım Özelliklerinin Çocuk Eğitimine Katkısı Açısından İncelenmesi (1-75. Sayı)*. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Elkin, Frederick. (1995). **Çocuk ve Toplum: Çocuğun Toplumsallaşması**. (Çev. Nazife Güngör) Ankara: Gündoğan Yayınları. (Eserin orijinali 1960’ta yayımlandı).

Gençel, Şeyma. (1984). *Çocuk Dergileri. Türkiye’de Dergiler Ansiklopediler (1849-1984)*. İstanbul:Hakan Ofset Sanayi ve Ticaret A.Ş., ss.185-202’deki bölüm.

Gökalp, Ziya. (1973) **Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri**. İstanbul: Devlet Kitapları, Milli Eğitim Basımevi.

Gurbetoğlu, Ali. (2006). *II. Meşrutiyet Döneminde Yayımlanan Çocuk Dergilerinin İncelenmesi (1908-1918)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Gürel, Z., Temizyürek, F., Şahbaz, N.K. (2007). **Çocuk Edebiyatı**. Ankara: Öncü Basımevi.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem. (1990). **İnsan-Aile-Kültür**. İstanbul:Remzi Kitabevi.

Kaplan, İsmail. (1999). **Türkiye’de Milli Eğitim İdeolojisi ve Siyasal Toplumsallaşma Üzerindeki Etkisi**. İstanbul:İletişim Yayınları.

Karaca, Nuray. (2008). **Pozitivizmin Erken Cumhuriyet Dönemine Etkisi**. Ankara: Anı Yayıncılık.

Karasar, Niyazi. (2008). **Bilimsel Araştırma Yöntemi**. (18.Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Karatay, Halil. (2007). Dil Edinimi ve Değer Öğretimi Sürecinde Masalın Önemi ve İşlevi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. Cilt 5. (3), 470-471.

Kili, Suna. (2001). **Türk Devrim Tarihi**. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Konar, Elif. (2003). *Gülbüz Türk Çocuğu Dergisi’nin İncelenmesi (1926-28 Yılları)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kongar, Emre. (1981). **İmparatorluktan Günümüze Türkiye’nin Toplumsal Yapısı**. (4. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Koştaş, Münir. (1987). Sosyalleşme (Socialasation). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt 29. (1), 329-334.

Kür, İsmet. (1991). **Türkiye’de Süreli Çocuk Yayınları**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

Kür, İsmet. (6-8 Kasım 1996). *1869-1928 Yılları Çocuk Dergilerinde Eğitimci Yazarların Benimsediği Çocuk Tipleri*. 1. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi’nde sunuldu, Ankara.

Lewis, Bernard. (2008). **Modern Türkiye’nin Doğuşu**. (Çev.Boğaç Babür Turna) Ankara: Arkadaş Yayınevi. (Eserin orijinali 2002’de yayımlandı).

Marshall, Gordon. (1999). **Sosyoloji Sözlüğü**. (çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Okay, Cüneyd. (1999). **Eski Harfli Çocuk Dergileri**. İstanbul:Kitap Matbaacılık.

Özcan, Mustafa. (1987). Kitle Haberleşme Vasıtaları ve Eğitim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 20. (1-2), 361-373.

Özensel, Ertan. (2003). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, Cilt 1(3) 217-239.

Rousseau, Jean-Jacques. (2011). **Emile ya da Eğitim Üzerine**. (3. Baskı). (Çev. Yaşar Avunç). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Eserin orijinali 1762'de yayımlandı).

Sakaoğlu, Necdet. (1992). **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi** İstanbul:İletişim Yayınları.

Şahin, Güliz. (2009). *Mektepli Gazetesi'nin İçerik ve Biçim Özellikleri ile Gazetede Hikâyelerin Çocuğa Sunduğu Bilişsel ve Ahlaki İletiler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Tütüncü, Fatma. (2007). *The National Pedagogy of The Early Republican Era in Turkey*. Unpublished Doctoral Dissertation. Middle East Technical University The Graduate School of Social Sciences, Ankara.

Yaylagül, Levent. (2008). **Kitle İletişim Kuramları**. (2. Baskı). Ankara:Dipnot Yayınları.

Yeşilorman, Mehtap. (2004). **Çocuğun Siyasal Dünyası:Siyasal Sosyalleşmenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Temelleri**. Adana:Nobel Kitabevi.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EKLER

Ek.1 Mektepli Gazetesinin Kapak Örneği

(9 Mayıs 1935 Sayı.138)

No. 138 Sahip ve başyazıcı M. SAMİ KARAYEL

Mektepli Gazetesi

HALK PARTİSİNİN 4 ÜNCÜ KURULTAYI

Cumhuriyetçiyiz
Milliyetçiyiz
Halkçiyiz
Lâikiz
Devletçiyiz
İnkılâpçiyiz

Atatürk'ün gençliğe hitabesi

WILLY KÖRNER ANKARA

İçindekiler:
Bağardığımız büyük işler
Çöllerin kızı
Hamiriyenin Maceraları
Binbir sacera
Meşhedî Takım Stadyomunda
Kızıl derililer
Turgut Reis

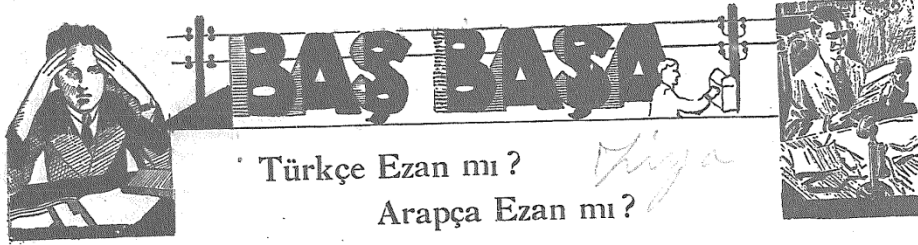
Kr. 5

9 Mayıs Perşembe

Ey Türk gençliği! Birinci Vazifen, Türk istiklalini Türk Cumhuriyetini, İlelebet, müdafaza ve müdafaa etmektir. Mevduiyetinin ve istiklalinin yegâne temeli budur.
Bu temel senin, en kıymetli hazinedir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyenler, dahill ve hirci belhahların olacaktır. Bu gün istiklal ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşününceyeceksin, bu imkân ve şerait, çok namussal bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklal ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada entasali görülenmiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın, bütün kaleleri zaptedilmiş ve memleketin her köşesi biffil işgal edilmiş olabilir.
Bütün bu şeraitten daha elim ve daha vahim olmak üzere, memleketin dahilinde, iktidara sahip olanlar, gaflet ve dalâlet ve hatta hiyanet içinde bulunabilirler. Hatta bu iktidar sahipleri şahsi mefaatlarını, müstevlilerin siyasi emelleriyle tevhit edebilirler. Millet fakrû zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.
Ey Türk istiklalinin evlâdı! İşte bu ahval ve şerait içinde dahi, vazifen, Türk istiklal ve Cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda, mevcuttur.

Ek.2 Mektepli Gazetesinin İç Sayfalarından Bir Örnek

(16 Şubat 1933 Sayı.22)

İŞTE, bu hafta sizinle güzel bir haspihal mevzuu var... İstemişsinizdir, Bursa da bir iki cahil mürteci, arapça ezan diye evkaf müdüriyetine gidip şikâyetle bulunmuşlar.. Camide türkçe ezan okuyan müezzini susturmak istemişler..

Şimdi bu mevzu üzerinde sizinle konuşalım. Dinleyiniz:

Bir kere, Cenabıhak Rabbilâlemin mi, yani bütün dünyanın Allahu mı, yoksa Rabbilmüslimin mi? Yani yalnız müslümanların Allahu mı? Şüphe yok ki, Rabbilâlemdir.. Sonra, müslüman dini her şeyden evvel bir akıl dinidir. Her şey akıl ile hükmedilir. Akıl ermiyen şeylere müslümanlık cevaz vermez. Bu da böyledir. Sonra, Cenabıhak her yerde hazır ve nazır bir kuvvet değil mi? Amenna! Pek âla; şimdi size bir soruyorum: Cenabıhak, haşa! hangi lisanla konuşur?.. Şüphe mi varki, hiç bir lisanla.Çünkü, onun şahsiyeti yoktur, bir kuvveti-külliyedir. Şimdi size bir soru daha soracağım: İngilizce dua eden kullarının, macarca dua eden kullarının, almanca dua eden kullarının... ne söylediklerini bilir mi?. Yoksa bilmezmi?.. Ne dersiniz siz?.. Bilâ tereddüt evet değilmi? Öyleyse Cenabıhakkı her şey ayandır. Her şeyi o, bilir. Bu böyle olduğuna nazaran hepimizin konuştuğu lisanla da agâh demek..

Şimdi size bir soru daha soruyorum: Cenabıhak Kurani arapça mı nazil etti? Yani bir lisan ile mi? Hayır; bir ilham ile.. Hazreti Peygamber de arapça bildiği için ilhamı-ilâhîyi kendi dilile ifade etti.. Nitekim, Tevrat ibranîcedir.. Onun peygamberi Hazreti Musa da kavmine ilhamı-lâhîyi böyle tebşir etti..

Öyle ise, ben ne demek istiyorum.. Şunu demek istiyorum ki, Cenabıhak, her kulun lisanını anlar. Binaenaleyh; mutlak

her müslüman için arapça lisanını öğrenip ibadet etmeğe lüzum yoktur. Böyle bir lüzum Kuranda da yoktur. Bunu başka bir şekilde iddia cehalettir.

Şimdi son bir sualime cevap vermenizi isteyoum: Size bilmediğiniz bir lisanı papağan gibi ezberletseler, anlamadan bilmeden sınavı oku deseler, bunu mu daha kolay ve yanlışsız okur ve söylersiniz yoksa, ana lisanınızı mı? Şüphe yok ki, hep birden vereceğiniz cevap ana lisanıdır. Çünkü, bunda hata etmenize imkân yoktur. Bu böyle olduğuna nazaran ecnebi bir lisanla mı Allahın huzuruna varıp ibadet etmek tehlikeli? yoksa ana lisanla mı? Cevap; ecnebi lisanla, çünkü; bir ötüreyi, bir esireyi yanlış okudunuz mu manayı değiştirmiş cezaya müstahak olmuş olursunuz.. Halbuki, ana lisanınız da bu hatayı işlemeğe imkân yoktur.

Bütün bu hakikatler ortada iken Cenabıhakkı kendi ana lisanımızla doğru drüst okuyarak ve anlayarak ibadet etmek hiç şüphesiz farzdır.

Bir Arap, ezanı neye türkçe okumuyor? Çünkü, türkçe bilmediğinden.. Buna başka türlü cevap verilemez.. Öyleyse bir türk neden arapça ezan okuyor? Türkçe bilmediğinden mi? yo... Türkçe ezanı bilip talim etmediğinden.

Ezan demek müslümanları ibadete çağırarak demektir. Sizi Arabin birisi, arapça bir şey söyleyerk çağırsa anlar mısmız? hayır?.. Türkçe konuşarak çağırsa anlar ve ona göre hareket edersiniz. Bu da gösteriyor ki, mürtecilerin, cahillerin iddiaları bilâ tereddüt küfürdür. Asıl cehennemlik bu heriflerdir. Çünkü bizleri Allahın huzuruna bilmediğimiz bir lisanla çağırarak istiyorlar. Gene bizim bilmediğimiz bir lisanla papağan gibi esiresini, üstününü yanlış okutarak küfüre sevk ediyorlar. *M. Sami*

Ek.3 Mektepli Gazetesinin İç Sayfalarından Bir Örnek

(26 Ekim 1933 Sayı.58)

Büyük Bayramda Baş Başa :

Ulu ve Biricik Babamız

Sevgili çocuklarım, sevgili kardeşlerim;

İŞTE, Cumhuriyetin onuncu yıl dönümünü içten gelen bir coşkunlukla karşıyoruz. Bugün hepimiz hür, hepimiz çalışkanız... Türk çocuğu yüzlerce senedir çektiği facaları arkaya bırakarak ileri doğru yürüyor...

Bir Türkün yüce varlığını, Osmanlı tarihinin cüce ve kısa senelerine sığdırmak isteyenler, senelerden beri Türkü köle gibi kul-

lananlar ve Türkü esir etmek isteyenler köhne ve amelimanda Saltanat adamları kaçtı ve öldü.

Türk çocuğu yeni hayatında sevinçle bağırıyor, sevinçle oynuyor.

Türk milleti tarihini binlerce sene evveline, Türk milleti varlığını bugünkü medeniyetlerin üstüne çıkararak dünyanın en medeni milleti olduğunu gösterdi

ve Türk çocuğu bugün bir çocuk sevincinden daha yüksek bir neşe ile bayram yapıyor.

Bayram! evet, bu bayram her bayramımızın üstünde, her bayramımızın sevincinden daha büyük bir kurtuluş bayramımızdır.

Bu bayram bize cenneti ve cehnemi vadeden bayramdan daha üstündür. Çünkü, bize cennet ve cehnem yolunu da hakikatta gösteren ulu bir bayramdır.

Sevgili çocuklarım, sevgili kardeşlerim; hiç şüphe yok ki, Türkün çocuğu, babası ve anası bu bayramı bize veren, bizi hür ve çalışkan kılan, Türkün dilini, tarihini, vatanını, medeniyetini, istiklâlini, sıhhatını, her şeyini kurtaran Ulu Babamızı bilir... Ulu Babamız! Evet, candan ve içten bizi düşünen ve bizim için hayatı veren gecesini gündüzüne katıp çalışkan Ulu Babamız.

Türk çocuğu, Türk milleti Ulu Babamız için her vakit canını, kanını vermeğe hazırdır.

Türk çocuğu bilir ki, onun biricik Ulu Babası gibi dünyaya kimse gelmemiştir. Ulu Babamız, bizim candan ve kalpten sevdiğimiz, ayrılık kabul etmez bir et kemik gibi bizimle kaynaşan, bizi anlayan ve bizi bizim gibi düşünen ve gören ilâhi bir Babadır.

Türkü kurtaran Ulu Babamız Sakarya meydan muharebesinde karlar içinde uyurken...

Ulu Babamızın bize verdiği nimetleri saymakla tüketemeyiz... Tarihi namusumuzu, milli namusumuzu, iktisadi namusumuzu, dini namusumuzu, o kuma hüriyeti namusumuzu, askerlik ve kuvvet namusumuzu hep, hep o ilâhi Babamız vermiştir.

O, öyle bir Baba'ki, her şeye kadir, her evdertlerini diledi-

ğine yetişen ve hepsinin yenen bir kudrettir.

Cumhuriyet bizimdir, bizim canımızdır... Onu bizden alacak, onu bizden mahrum etmek istiyecek olanları yumruklarımızla tepeler, dişlerimizle boğarız.

Ulu Babamızın nasihatını ve Türk çocuğuna olan hitabesini hepimiz biliriz; bizim amentumuz budur.

Evet, Türk çocuğunun amentusu vardır. Bu amentu bizim için ilâhi bir emirdir. İtaat ederiz. Ebediyen düstur biliriz.

Herkes gibi bu büyük bayrama bütün kalbimizle iştirak ederken, Ulu ve biricik Babamıza on binlerce okuyucularımızla beraber, sıhhatlar, uzun ömürler diler ve «Yaşasın Ulu ve biricik Babamız, Yaşasın Cumhuriyet!» deriz.

M. SAMİ

Ek.4 Çocuk Dergisinin Kapak Örneği

(19 Ağustos 1938)

Ek.5 Çocuk Dergisinin İç Sayfalarından Bir Örnek

(Haziran, 1936 Sayı.6)

Gürbüz Çocuk Müsabakasında Kazananlar

Her yıl olduğu gibi, bu yıl da 28 Nisan 936 salı günü öğleden sonra Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi salonunda kalabalık bir halk önünde Gürbüz Çocuk seçimi yapılmıştır. Bu yıl seçim çok rağbet görmüştür.

Seçime sıfır yaştan 12 yaşına kadar olan çocuklar arasında yapılmış ve bu seçime 48 çocuk iştirak etmiştir.

Birincilik ve ikincilik kazananlara kıymetli hediyeler verilmiştir.

Seçimde kazananların isimlerini aşağıya yazıyoruz:

Birinci grupta teşkil eden sıfır yaştan bir yaşına kadar olan çocuklarda, 11 aylık Doğan gün birinciliği, 11 aylık İpek ikinciliği;

Yine birinci grubun ikinci kısmında, bir buçuk yaşında Yılmaz birinciliği, iki yaşında Osman ve Yurdagül ikinciliği;

İkinci gruptan yaşları ikiden yukarı altıya kadar;

İhsan birinciliği, Sabahat ikinciliği, Erdoğan ikinciliği;

Üçüncü gruptan yaşları altıdan dokuzaya kadar, Birsen birinciliği,

Dördüncü gruptan: Yaşları 9 dan 12 ye kadar, Münevver birinciliği kazanmışlardır.

Ek.6 Çocuk Sesi Dergisinin Kapak Örneği**(6 Kânunsani 1929 Sayı.30)**

Ek.7 Çocuk Sesi Dergisinin İç Sayfalarından Bir Örnek

(24 Birinciteşrin 1938)

ON DOKUZUNCU CILT No. 461

PAZARTESİ 24 — BİRİNCİTEŞRİN — 1938

Çocuk Sesi

TÜRK ÇOCUKLARININ BİRİCİK GAZETESİDİR.

PAZARTESİ GÜNLERİ ÇIKAR

Sahibi ve Yazı İşleri Direktörü
M. Faruk GÜRTUNCA

ADANA ŞARTI İÇİN
Seneligi (52 nüsha) 250 k.
Alt aylığı (26 nüsha) 125 k.
Taksim ücreti 50 k.
Telefon No. 2280

İDAREHANE
İstanbul Ankara Caddesi
Cezayirli Yokuşu
49 No. numaralı Daire
MEKTUP ADRESİ
İstanbul Posta Kut. 61

Eski ve Yeni Resimler

Cumhuriyetin ilanından evvel peçelî Türk kadını okuyup yazmasını bilmezdi. Yazı ile de
deni anlatacak en ufak bir işi gördürmek için bile sokak başlarında iş bekleyen tahıl arızlı
cihre gider ve resimde görüldüğü gibi yazmasını onlara yazdırırdı.

İşleri tamamladı. Üniversiteyi bitirdikten
sonra münevver hay Türk kadını oldu. Ve
Cumhuriyet mahkemelerine başvurduğu
işleri bitirdi.

İşte Cumhuriyet idaresi Türk kadınına
büyük olan hakkı verdi. Peçeyi aldı. Okula girdi.

Birbirimize Vereceğimiz İşaret Şudur: İleri, Daima İleri.

Ek.8 Çocuk Sesi Dergisinin İç Sayfalarından Bir Örnek

(14 Kânunevvel 1931 Sayı.101)

ÇOCUK SESİ

21

Millî Servetimiz Yerli malı Almakla Yükselir.

Çocuklar, her lâzımolan şeyi alırken Türk malı
olmasına dikkat ediniz.

On paralık bir şey alırken bile yerli malını tercih et.

Bu hafta başlayan tasarruf haftası bize Türk malının yükseltilmesi hususunda takip edeceğimiz yolları gösterecektir. Yarına zengin bir millet olarak çıkmak istiyorsak buna

Aile iktisadı; Millî servetin teşekkülü için millî iktisada riayet ettiğimiz gibi Aile iktisadına riayet etmek de o kadar mühimdir. Aile iktisadı, evimizde yapacağımız iktisat-

fiyatla taş kumbaralardan alabilirsiniz. Hatta bunu almakla daha iyi yaparsınız. Avrupadan getirilen kumbaralara para vermezsiniz. Çocuklar, iki lira param yok, kumba alara-

Bir şey alırken satıcıdan yerlisini iste.

Yerli malı kullanmak bir inkılâp borcudur.

riayet en büyük borcumuzdur. Türk çocuğu, Türk san'atının yükselmesi, Türk yerli malının güzelleşmesi için Türkiye'de çıkan eşyaları al. Annene, babana Türk malı aldır. Hatırından çıkarma ki Millî Servet ancak bu suretle elimizde

tır. Yarın iyi işler başarabilmek için para toplamak lâzımdır. Para ise ancak her türlü alışverişimizde iktisada riayet ile olur. Siz bir kumbara almakla ve oraya atacağınız bir kaç kuruşla buna çok güzel başlayabilirsiniz.

miyorum diye üzülmeviniz. 10 — 15 kuruş ile taş kumbara alınız. Paranız toplandı, sonra o dolunca kırar ve bankaya gidip paranızı yatırınız. Sonra oradan güzel bir kumbara alırsınız.

Bu hafta mektebinizde piyesler oynanacak buna dikkat ediniz. Ondan fikirler alınız.

Para çok kazanmakla değil hesaplı harcamakla birikir.

toplanabilir. Bugün düşmanlara gösterilecek en büyük silah Millî Servettir.

Taş Kumbaralar
Eğer Banka kumbarası alacak paranız yoksa ucuz bir

Tasarruf eden para kazanır

Muallim Beylerinizin konferanslarını dikkatle dinleyiniz. Ve unutmayınız ki Türkiyeyi kurtaracak olan yol iktisat yoludur.